

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
AİLE KURUMUNA KATKISI AÇISINDAN DİN
EĞİTİMİNİN ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

Sema TUNCAY

Çorum 2020

AİLE KURUMUNA KATKISI AÇISINDAN DİN EĞİTİMİNİN ROLÜ

Sema TUNCAY

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

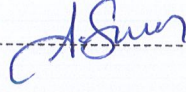
Dr. Öğr. Üyesi İrfan SEVİNÇ

ÇORUM-2020

KABUL VE ONAY

Sema Tuncay tarafından hazırlanan "Aile Kurumuna Katkısı Açısından Din Eğitiminin Rolü" başlıklı bu çalışma, 06/01/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak yüksek lisans / doktora / sanatta yeterlik tezi olarak kabul edilmemiştir.

Dr. Öğr. Üyesi İrfan SEVİNÇ

(Başkan/Danışman)

Doç. Dr. Macid YILMAZ

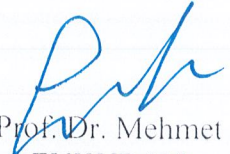
(Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AYAS

(Üye)

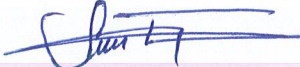
Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet
EVKURAN
Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim. (06/04/2020)

Sema TUNCAY

ÖZET

TUNCAY, Sema. *Aile Kurumuna Katkısı Açısından Din Eğitiminin Rolü* (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2020.

Araştırmamızın amacı din eğitiminin, aile kurumuna katkısını incelemektir. Araştırma Çorum İlinde yapılmıştır. Bu bölgede yaşayan 20 evli birey araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında öncelikle aile kurumu ve din eğitimi üzerine kavramsal çerçeve verilmiştir. Aynı zamanda ailede gözetilmesi gereken ahlaki ve manevi unsurların önemi üzerinde durulmuştur. Konuyla ilgili literatür taraması yapılmış ve bu kapsamda YÖK tez merkezinde konuyla ilgili yapılmış çalışmalar araştırılmıştır.

Çalışmanın uygulama bölümünde ise araştırmanın örneklem gurubu için saptanan katılımcılara yüz yüze görüşme formu uygulanarak 10 açık uçlu soru sorulmuştur. Yapılan mülakatlar neticesinde ulaşılan bilgiler, eğitim yöntemleri ve daha önce çalışılmış akademik çalışmalar ışığında analiz edilmiştir. Yapılan analizde ayrıca Aile Araştırma Kurumu'nun istatistiklerine yer verilmiştir.

Araştırmamız giriş kısmından sonra üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın problemi, amacı, yöntemi, modeli, evren ve örnekleme, sınırlılıkları, verilerin toplanması, analiz ve değerlendirilmesi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde araştırmamızın konusu ile ilgili kavramlar din eğitimi kapsamında tanımlanarak açıklanmıştır. Ayrıca ailede din eğitimi kavramı ve aile eğitiminin temel prensipleri çalışmalarımıza ışık tutması noktasında alt başlıklar halinde açıklanmıştır. İkinci bölümde ailede gözetilmesi gereken ahlaki ve manevi unsurlar açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise, toplanan veriler tablolar yardımıyla aktarılmış, yapılan anket sonuçları ve değerlendirmeler literatürdeki diğer araştırmalarla karşılaştırılmıştır. Sonuç ve öneriler kısmında ise, değerlendirme ve önerilerde bulunulmuştur.

Aile kurumuna katkısı açısından din eğitiminin rolünün araştırıldığı bu çalışmada ulaşılan bulgularda bu görüşü destekler niteliktedir. Öyle ki araştırmaya katılan katılımcıların büyük çoğunluğu din eğitiminin aile kurumu için önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğunun çocuklarına din eğitimi vermesi, evlerinde dini bilgi veren kitapların okunması aynı zamanda eşlerin birbirleri ile ve çocuklarıyla yaşanan sorunlarda dini öğretilerin referans alınması ulaşılan sonuçlar arasındadır.

Anahtar Kavramlar: Aile, Din, Din Eğitimi ve Aile Kurumu

ABSTRACT

TUNCAY, Sema. *The Role Of Religious Education In Terms Of Its Contribution To The Family Institution* (Master Thesis), Çorum, 2020.

The aim of our research is to examine the contributions of religious education to the family institution. The research was conducted in Çorum district of Çorum province. The sample of the study consists of 20 married people living in this region.

Within the scope of the research, firstly a conceptual framework on family institution and religious education has been given. At the same time, the importance of moral and spiritual elements that ensure the continuity of the family is emphasized. A literature review was made on the subject and in this context, studies on the subject in the thesis center of YÖK were investigated.

In the application part of the study, 10 open-ended questions were asked to the participants determined for the sample group of the research by applying face-to-face interview form. The information obtained as a result of the interviews were analyzed in the light of education methods and previously studied academic studies. The analysis also included the statistics of the Family Research Institute.

Our research consists of three sections after the introduction. In the introduction part, information about the problem, purpose, method, model, universe and sample, limitations, data collection, analysis and evaluation of the research are given. In the first part, the concepts related to the subject of our research are defined and explained within the scope of religious education. The concept of religious education in the family and the basic principles of family education are explained as sub-headings to shed light on our studies. The moral and spiritual elements that provide the continuity of the family after marriage are explained. In the third section, the collected data are transferred with the help of tables, the survey results and evaluations are compared with other researches in the literature. In the conclusion, evaluation and suggestions were made.

The findings reached in this study, in which the role of religious education in the contribution to the family institution was investigated, supports this view. So much that the majority of the participants in the research stated that religious education is important for the family institution. The majority of the participants provide religious education to their children, reading books that provide religious information in their homes, as well as referring religious teachings to problems with each other and their spouses.

Keywords: Family, Religion, Religion Education, Family Institution

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	2
B. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	4
C. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	6
D. YÖNTEM.....	6
1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	6
2. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	8
3. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ.....	8
4. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI.....	9
5. VERİ TOPLAMA ARAÇLARININ HAZIRLANMASI.....	9
6. VERİLERİN TOPLANMASI.....	10
7. VERİLERİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	10

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. AİLE	11
1.1.1. Ailenin Temel Özellikleri.....	12
1.1.2. Ailenin İşlevleri	13
1.1.3. Aile Tipleri	15
1.1.4. Aile İçi Roller.....	17
1.1.4. Aile-Din ilişkisi.....	18
1.2. AİLEDE DİN EĞİTİMİ	19
1.2.1. Ailede Din Eğitimi İhtiyacı	21

1.2.2. Aile Eğitiminin Temel Prensipleri.....	21
1.2.2.1. Eğitici ve Öğretici İlişkiler Kurma.....	21
1.2.2.2. Bilinçli Şekilde Kontrol Etmek.....	23
1.2.2.3. Örnek Tutumlar Sergileme	24
1.2.2.4. Uygun Hayatlarla Özdeşleştirme	25
1.2.2.5. Aile Fertlerinin Beraber Hareket Etmesi	26

İKİNCİ BÖLÜM
AİLEDE GÖZETİLMESİ GEREKEN AHLAKİ VE MANEVİ
UNSURLAR

2.1. AHLAK	27
2.1.1 Ailede Ahlak.....	28
2.2. RAHMET VE MEVEDDET	29
2.2.1. Rahmet.....	30
2.2.1.1. Ailede Rahmet.....	32
2.2.2. Meveddet.....	33
2.2.2.1 Ailede Meveddet.....	34
2.3.EŞLERİN BİRBİRLERİNE OLAN SEVGİSİNİ BESLEYEN	
DURUMLAR.....	35
2.3.1. Eşlerin Birbirine Olan Sevgisini Söz İle Besleyen Durumlar	35
2.3.1.1. Güzel Söz Söylemek	35
2.3.1.2. İltifatta Bulunmak	36
2.3.1.3. Sohbet Etmek.....	37
2.3.2. Eşlerin Birbirine Olan Sevgisini Hal Olarak Besleyen Durumlar	39
2.3.2.1. Mütevazi Olmak.....	39
2.3.2.2. Aile İçi Harcamadan Kaçınmamak (Cömertlik).....	40
2.3.2.3. Diğergamlık	41
2.3.2.4. Hediyeleşmek.....	43
2.3.2.5. Eşlerin Birbirine Zaman Ayırması.....	44
2.3.2.6. Samimi Olmak	45

2.3.2.7. Eşler Arası Şakalaşma	46
2.3.2.8. Eşler Arasında İstişare	47
2.3.2.9. Aile Sırları İfşa Edilmemelidir	47
2.4. EŞLERDEN BİRİNİN İYİLİĞİNDE DİĞERİNİN ONU DESTEKLEMESİ	48
2.5. EŞLERİN BİRBİRLERİNİN AİLELERİNE OLAN TUTUMU	50
2.6. EŞLERDEN BİRİNİN VERDİĞİ SIKINTIYA SABRETMENİN GEREKLİLİĞİ	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	54
3.1.1. Katılımcıların Yaşları İle İlgili Durumları	55
3.1.2. Katılımcıların Meslekleri İle İlgili Durumları	56
3.1.3. Katılımcıların Eğitim Seviyeleri İle İlgili Durumları	56
3.1.4. Katılımcıların Evlilik Süreleri İle İlgili Durumları	57
3.2. AİLE İÇİNDEKİ BİREYLERİN BİRBİRİYLE İLİŞKİSİNE DAİR BULGULAR	56
3.3. KATILIMCILARIN AİLELERİNİN DİNİ YAŞAMINA İLİŞKİN BULGULAR	59
3.4. KATILIMCILARIN EŞLERİ İLE İLİŞKİLERİNE DAİR BULGULAR ..	65
3.5. KATILIMCILARIN ÇOCUKLARI İLE İLİŞKİLERİNE DAİR BULGULAR	70
3.6. AİLEDE VERİLEN DİN EĞİTİMİ İLE AİLE KURUMUNA KATKILARI ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BULGULAR	76
SONUÇ VE ÖNERİLER	79
KAYNAKÇA	83
EKLER	90
EK 1 GÖRÜŞME FORMU	90
EK 2 ÇALIŞMANIN KÜNYESİ	92

KISALTMALAR

AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
MUIFV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
S.	: Sayfa
S.A. V	: Sallahu Aleyhi ve Sellem
Sy.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
y. y	: Yayınevi
Yay.	: Yayınevi

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 3.1: Yaşlarına Göre Katılımcıların Dağılımı.....	55
Tablo 3.2: Mesleki Durumlarına Göre Katılımcıların Dağılımı.....	56
Tablo 3.3: Eğitim Durumlarına Göre Katılımcıların Dağılımı.....	56
Tablo 3.4: Evlilik Sürelerine Göre Katılımcıların Dağılımı.....	57
Tablo 3.5: Aile Bireyleri Arasındaki İlişkilerde En Hakim Duygu Dağılımı.....	58
Tablo 3.6: Aile İçindeki Bireylerin Din Eğitime Bakışı.....	61
Tablo 3.7: Aile İçindeki Bireylerin Dini Bilgi Veren Kitap Okuma Dağılımı.....	61
Tablo 3.8: Ailede Verilen Din Eğitimi ile İlgili Dağılım.....	63
Tablo 3.9: Katılımcıların Eşleriyle İlgili Yaşadıkları Sorunların Dağılımı	67
Tablo 3.10: Katılımcıların Çocukları İle Yaşadıkları Sorunların Dağılımı.....	71
Tablo 3.11: Dini Öğretilerin Aile İçinde Yaşanan Soruların Çözümüne Katkıları.....	73
Tablo 3.12: Din Eğitiminin Aile Kurumuna Katkıları	77

ÖN SÖZ

Aile, bireylerle toplum arasında bağ kuran ve toplum hayatının devamını sağlayan en temel toplumsal kuramlardan biridir. İslamda aile hayatı neslin korunması ve devamlılığının sağlanması bakımından önemlidir. Aile kurumunun bütünlüğünün korunup geleceğe taşınmasında dinin önemi büyüktür.

Günümüz sosyo-ekonomik şartlarında değişen aile içi roller evlilik kurumunun sürdürülebilmesinde problem yaratabilmektedir. Aile kurumunu en üstün konumda tutan ve aile birliğinin devamına önem veren din eğitiminin kazandırılması çok daha fazla gereklilik göstermektedir.

Araştırmamız giriş kısmından sonra üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın problemi, amacı, yöntemi, modeli, evren ve örnekleme, sınırlılıkları, verilerin toplanması, analiz ve değerlendirilmesi ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde araştırmamızın konusu ile ilgili kavramlar din eğitimi kapsamında tanımlanarak açıklanmıştır. Ayrıca “Ailede Din Eğitimi” kavramı ve “Aile Eğitiminin Temel Prensipleri” çalışmalarımıza ışık tutması noktasında alt başlıklar halinde açıklanmıştır. İkinci bölümde, ailede gözetilmesi gereken ahlaki ve manevi unsurlar açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise, toplanan veriler tablolar yardımıyla aktarılmış, yapılan anket sonuçları ve değerlendirmeler literatürdeki diğer araştırmalarla karşılaştırılmıştır. Sonuç kısmında ise, değerlendirme ve önerilerde bulunulmuştur.

Bu araştırmada Din Eğitiminin aile kurumuna katkısını incelemek amacıyla Çorum İlinde yaşayan evli bireylerle çalışma yürütülmüştür. Ulaşılan sonuçlar doğrultusunda, aile kurumuna katkısında din eğitiminin önemi anlaşılmıştır. Bu doğrultuda çözüm önerileri sunulmuştur. Araştırmalarımda beni yönlendiren, desteklerini esirgemeyen kıymetli danışman hocam, Dr. Öğr. Üyesi İrfan Sevinç'e, çalışmamı okuyan ve katkı sağlayan Doç. Dr. Macid Yılmaz'a ve Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Ayas'a araştırmam sırasında manevi destekleri ile her zaman yanımda olan annem ve yardımını esirgemeyen herkese teşekkürlerimi sunuyorum.

Sema TUNCAY

GİRİŞ

Toplumsal kurumların kaynağı olan aile, işlevleri ve bu işlevleri yerine getirirken yaşanan sorunsalı ifade etmek ve toplumsal bir kurum olan din kurumunun geçmişten bu yana aile kurumuyla olan ilişkisini incelemek çalışmamızın en temel konusunu teşkil edecektir.

Kentleşme ve sanayileşme ile birlikte hemen hemen tüm toplumlarda aile kurumunun işlevlerinin değişime uğradığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda mevcut çalışmada toplumsal çözülme sürecinin aile kurumu üzerindeki etkileri, olumsuz etkilerin asgari seviyeye indirilmesi, aile kurumunun diğer toplumsal kurumlarla olan bağı ve toplumsal bir durum olan din kurumu ile aile kurumunun bağının önemi ve gerekliliği ele alınmıştır.

Modernleşmenin olumsuz etkileri, toplumsal yapı ve dini hayatın şekillendiği aile kurumuna olan negatif etkileri bertaraf edilerek, aile ve din kurumunun birbirine olan ihtiyacı göz önünde bulundurularak ele alınmalıdır. Hali hazırdaki bu durum, devletleri ve milletleri aile bütünlüğünün yeniden sağlanması ve güçlendirilmesine yönelik tedbirler almaya sevk etmiştir.

Aile kurumunun bütünlüğünün korunup geleceğe taşınmasında ve modern dünyaya uyumlu olarak varlığını devam ettirmesinde, dinin özel bir rolü bulunmaktadır. Türkiye gibi dini değerlere toplumun büyük çoğunluğu tarafından önem verildiği toplumlarda, aile bütünlüğü ve huzurunun sağlanmasında dinin ayrı bir rolü bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar dini aidiyetin evlilik ve birlikte yaşamaya girişle anlamlı bir şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir.

Adölesanların dindarlığı, (örneğin dini aktivitelere katılım sıklığı) birlikte yaşamaya ilişkin beklentileri olumsuz olarak etkilemektedir. Ebeveynlerin dindarlığı ve çocukların yetişkinlikte birlikte olma olasılıklarını etkilemektedir.¹ Aile kurumu içinde ebeveynlerin dini tutum ve davranışları çocukların ileriki yılları gerçekleştirecekleri evlilik ve birlikte yaşama ile ilgili uygulamaları üzerinde etkili olmaktadır. Bu durum

¹ Nurşen Adak, "Evlilik Mi? Birlikte Yaşam Mı?" *Değişen Toplumda Değişen Aile*, Ed. Nurşen Adak (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2012), 221-246.

bize; dinin aile ve evlilik ilişkilerini düzenlemedeki rolünü ön plana çıktığını göstermektedir.

Din, önemi hemen herkesçe bilinen toplumsal bir kurum hüviyetindedir. Din kurumu, aile kurumuna ve aile kurumunun oluşmasının ön şartı olan evlilik kurumuna son derece önem vermektedir. Dolayısıyla aile bütünlüğü ve toplum bütünlüğü bu yolla sağlanmaktadır.

Aile kurumunun din ile ilişkisi özellikle üzerinde durulması gereken bir görünüm arz eder. Aile kurumu bir yandan dinsel yaşamı etkilerken, bir taraftan da dinin etki alanına girmektedir. Konfüçyanizm, Budizm, Taoizm ve Hinduizm gibi Uzak Doğu dinlerinden dahil olmak üzere Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'ten oluşan İlahi dinlere kadar bütün büyük dinler ve inanışlar, çocuk üzerindeki ilk ve kalıcı tesirlerin olduğu aile kurumunun sağlam esaslar üzerine bina edilmesi için önemli ilkeler getirmişlerdir. Tüm dinlerin, dünyevi konular içerisinde en çok aile ilişkilerinin kutsallığıyla ilgilendiği ve toplumda başka hiçbir grubun aile kurumu kadar din ve ahlakın etkisi altında bulunmadığı söylenebilir.²

A. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Bireyin hayata hazırlandığı ve sosyalleştiği ilk kurum şüphesiz ailedir. Çocuğun gelişimi ailede başlar, sosyal kurallar ilk orada öğrenilir. Toplumun bir parçası olması ilk önce aile ortamında başlar. Din eğitimi de toplumun yapı taşı olan ailede başlamaktadır.³ İslam dini, din eğitiminde öncelikle ebeveyni sorumlu tutmaktadır. Çocuğun doğumundan itibaren inanç duygusunun doğru şekilde doyurulması ve gelişimine katkı sağlanması gerekmektedir.

Hem bireysel hem de toplumsal bir olgu olan din aile içinde yaşayarak öğrenilir ve uygulanır. Aile sosyal, dini, kültürel ve siyasi bağlamda geleceğin bağıcı kuran bir kurumdur. Din ve dindarlık algıları ailenin şekillenmesini ve aile bireyleri arasındaki ilişkileri belirleyici bir rol oynamaktadır. Aileyi ve aile fertlerini etkisi altına alan din, ailelerin kurulmasından çözülmesine, aile üyelerinin rol ve statülerinden mülkiyet

² Thomas Burton, Bottomore, *Toplum Bilim*, çev: Ünsal Oskay, (İstanbul: Beta Yayınları, 1984) 314.

³ Clifford, T. Morgan, *Psikolojiye Giriş*, çev: Sirel Karakaş ve Rükzan Eski, (Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları, 2015), 23

haklarına, doğan çocuğa isim koymaktan sünnet ettirmeye ve sahip olunan çocuk sayısına kadar birçok süreçte etkisini modern dönemde de göstermektedir⁴.

Her dinin birtakım öğretileri vardır. Genel olarak değerlendirildiğinde hemen hemen her din barış, kardeşlik gibi mesajlar vermektedir⁵. Öte yandan dinde aile kurumunun önemi vurgulanmakta ve devamlılığının sağlanması için tavsiyeler bulunmaktadır.

Aile içinde din eğitimi alan çocuklar düzenli bir din eğitimi almamış olsalar dahi kendilerini bir dine ya da dini gruba ait olarak görürler ve bu çerçevede değerlendirmelerde bulunurlar⁶. Ailede verilen din eğitimi anne ve baba aracılığıyla çocuklara verilmektedir. Ebeveynlerin bilgi kazanımı bakımından çocuğa bir değer aktarımında bulunması önem arz etmektedir.⁷ Çocukların dini gelişimlerinin çevrelerinden aldıkları dini bilgilerle biçimlenmesi olağan bir durumdur. Bu nedenle gerek dini duyguların gelişimi gerekse bu duyguların inanç haline gelmesinde aile ve sosyal çevrenin dini duyarlılığı önem taşımaktadır⁸.

Aile kurumunun işlevleri, bu işlevleri yerine getirirken yaşanan problemleri ifade etmek, aile kurumunun incelenmesi yanında din eğitimiyle olan ilişkisi çalışmamızın temel konusunu teşkil edecektir.

Modernleşme sürecindeki en fazla değişimin yaşandığı kurumlardan biri ailedir. Bu süreç içinde aileye ilişkin birçok işlev değişime uğramıştır.⁹ Modernleşmenin getirdiği tüm bu gelişim ve değişimlere paralel olarak aile kurumunun devamlılığı zorlaşmıştır. Bu nedenle aile kurumuna katkıları açısından Din Eğitiminin önemi ve gerekliliği artmıştır.

Aile kentleşme, sanayileşme ve göç gibi değişim süreçlerinin etkisinde kalmıştır. Bu süreç içinde aile yapısı örflerinde ve geleneklerinde başlayan değişim içine girmiştir. Sosyal, ekonomik, kültürel değişimler meydana getiren kentleşme sürecinde aile içinde paylaşılan roller değişime uğramıştır. Toplumsal değişim sürecinde geleneksel aile

⁴ Alfred, Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, çev: Ş. Başar, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1997), 13-16.

⁵ Şahin Kızılabdullah, "Dinlerin Birey, Aile ve Toplum Barışına Katkısı (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam)", (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 14.

⁶ Ahmet Çın, "İlk Çocukluk Döneminde Çocuğun Din Eğitimi ve Ailenin Din Eğitimine Etkisi (Diyarbakır Örneği)", (Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

⁷ Ali Baz Bilici, "0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi", (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 76.

⁸ Fatih Menderes Bilgili, "Çocuğun Din Eğitimindeki Karşılaşılan Güçlükler", (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2004), 34.

⁹ M.Ali Kirman, *Din ve Sekülerleşme*, (Adana: Karahan Kitabevi, 2005), 201.

yapısının üzerine yeniliklerin eklenmesi, aileyi meydana getiren bireylerin rol karmaşası yaşamasına sebep olmakta ve aile kurumunu zedelemektedir.¹⁰

Kentleşme ve sanayileşme ile birlikte hemen hemen her toplumda aile kurumunun sahip olduğu işlevlerin değişime uğramış olduğunu ve aile kurumunun işlevlerinin bir kısmını diğer toplumsal kurumlara aktarmış olduğunu görmekteyiz. Bu toplumsal çözülme sürecinin, aile kurumuna olumsuz etkilerini en asgari seviyeye indirilmesi, aile kurumunun diğer toplumsal kurumlarla olan bağı ve toplumsal bir kurum olan din kurumu ile aile kurumunun bağının önemi ve gerekliliği ele alınmıştır.

Özellikle günümüz sosyo-ekonomik şartlarında kadınların iş hayatına girmesi ile beraber değişen aile içi roller evlilik kurumunun sürdürülebilmesinde problemler yaratabilmektedir. Yine çalışma hayatında anne ve babanın birlikte yer alması çocuklarına ayırdıkları zamanın azalmasına ve çocukların aile içinde almaları gereken eğitimin eksik kalmasına yol açabilmektedir. Bu sebeple aile kurumunu en üstün konumda tutan ve aile birliğine katkısı olan din eğitiminin kazandırılması çok daha fazla gereklilik göstermektedir.

Bu bağlamda araştırmanın temel problemi, aile kurumuna katkısında din eğitiminin rolü nedir? şeklinde ifade edilebilir. Araştırmanın alt problemleri ise şu şekilde sunulabilir;

1. Eşler arasında yaşanan problemlerin çözümünde dini eğitimin rolü nedir?
2. Ebeveynler ile çocukları arasında yaşanan problemlerin çözümünde ailede verilen din eğitiminin rolü nedir?
3. Aile kurumuna katkıları açısından aile bireyleri tarafından içselleştirilmesi gereken dini öğretiler nelerdir?

B. ARAŞTIRMANIN AMACI

Anne baba ve çocuklardan oluşan, toplumun en küçük birimi olarak tanımlanan ailenin anlatılanlardan daha fazla bir muhtevaya sahip olduğu kuşkusuzdur.¹¹ Tarihsel süreçte karşılaştığı en köklü toplumsal değişmeler karşısında direncinden bir şey

¹⁰ Engin Gençtan. *Psikanaliz ve Sonrası*. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002), 138.

¹¹ Ahmet Yaman, "*İslam Aile Hukuku*", (İstanbul: İFAV Yayınları, 2008), 17.

kaybetmeyen, şekil ve işlev farklılıklarına rağmen var olmaya devam eden aile kurumu en küçük sosyal yapı olma niteliğinin yanında toplumların temelini oluşturmada milletin aynası konumundadır. Başka bir ifade ile aile toplumun temelidir. Temeli çürük olan bir toplumun ayakta durması mümkün değildir. Bu sebeple aileye önem veren, onu sağlam temeller üzerine oturtan toplum, bizzat kendi bünyesini sağlamlaştırmış ve kuvvetlendirmiş olur.

İslam'da aile hayatı neslin korunması ve devamlılığının sağlanması bakımından önemlidir. Ailenin önemli fonksiyonlarından birisi, neslin devamını güvenli ve sağlıklı bir biçimde sağlamasıdır. Burada aile kurumunun sağlamlığı veya zayıflığı etkilidir. Aile kurumunun zayıf, aile içi ilişkilerin ve iletişimin düzensiz olduğu bir ortamda, sağlıklı, huzurlu ve düzenli bireyler yetiştirmek pek kolay olmayabilir. İslam'ın evlilik ve aile ile ilgili kurallarının iyi bilinmesi, evliliğe zorlama, eş seçimindeki baskılar, başlık, kadının konumu, boşanma, çok evlilik, zina gibi konulardaki yanlış uygulamaları ortadan kaldıracaktır.¹²

Din eğitimi bireyin duyguları, düşünceleri ve davranışlarında önceden planlanan şekilde değişikliği amaçlamaktadır. Aile, esasen karı ve kocadan meydana gelir. Çocuklar ise ailenin ikinci dereceden üyeleridir. Kadın, erkek; birbirinde huzur bulmak için birleştirilmiş, karı-koca rolü içerisinde, toplumun temelini teşkil eden aileyi kurmuşlardır. Birisi ana, diğeri baba olarak çocuklarını büyütüp besleme ve terbiye etme görevlerini üstlenmektedir. Allah'ın kendilerine vermiş olduğu sevgi ve şefkat sebebiyle karşılıklı hak ve vazife anlayışı içerisinde toplumun çekirdeğini oluşturmuşlardır.

Bu araştırmanın temel amacı, din eğitiminin, aile kurumuna katkılarını inceleyerek, çıkabilecek sorunların çözümüne doğru bir şekilde yaklaşabilmektir. Araştırma çerçevesinde ortaya çıkan veriler değerlendirilecek ve Çorum ilinde yaşayan ebeveynlerin ailede din eğitimi konusunda görüşleri değerlendirilerek, bu eğitimin aile kurumunu nasıl etkilediği gibi sorularına cevap aranmaya çalışılacaktır.

¹² Asife Ünal, “Yahudilik'te, Hıristiyanlık'ta ve İslam'da Evlilik “, 1. Baskı, (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), 18.

C. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Toplumsal bir varlık olan insan toplumda, barış, huzur ve güven içerisinde varlığını sürdürmek ister. Herkesin birbirine saygı gösterdiği, toplumsal hoşgörünün yaygın olduğu ortamda huzur ve mutluluk içerisinde yaşam sürdürmek önemlidir. Aile içinde de huzurun, güvenin ve barışın sağlanması değerler eğitime önem vermekle mümkündür.

Literatür incelendiğinde ailede din eğitimi konusunda yapılan araştırmaların olduğu görülse de çoğu araştırmada demografik değişkenlerle dini yönelim arasındaki ilişkinin değerlendirildiği görülmektedir.

Bu araştırmada aile kurumuna katkısı açısından din eğitiminin rolü üzerinde durulacaktır ve din eğitiminin nasıl olduğu ile ilgili bir durum tespiti yapıp önerilerde bulunulacaktır. Ayrıca bu çalışma, aile kurumuna katkısında din eğitiminin önemini, teorik açıdan ve mülakat bulgularıyla desteklenmesi açısından son derece önem arz etmektedir.

D. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada görüşme yoluyla katılımcı görüşlerini bütüncül bir şekilde alabilmek amacıyla nitel araştırma yöntemini kullanılmıştır.

Araştırmamıza katılan evli bireylerin düşüncelerini herhangi bir sınırlama olmaksızın serbestçe ifade edebilmelerine imkân sağlanması amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.¹³

Araştırma, bir amaca ve bir sorunu çözmeye yönelik, kullanılabilir ve kanıtlanabilir nitelikteki bilgilere ulaşmak için, belirli aşamalar içerisinde ve bir düzen dâhilinde yapılan çalışmalardır.¹⁴ Bilimsel araştırmalarda kullanılan yöntem, genel anlamda geçerli ve güvenilir bilimsel bilgiye ulaşmak için izlenmesi gereken yolu ifade

¹³ Temmuz Gönc Şavran, “Nitel ve Nicel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri”, *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Ed. Temmuz Gönc Şavran (Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2012), 87-93.

¹⁴ Mesut Bütün, *Araştırma Yaklaşımının Seçimi*, çev: Selçuk Beşir Demir ve John W. Creswell (Ankara: Araştırma Deseni, 2017), 4.

etmektedir. Başka bir deyişle, bilimsel bilgiye hangi kuramsal bakış açısı ile ulaşılabileceğini, doğal, toplumsal olgu ve olayların nasıl ele alınacağını, elde edilen verilerin nasıl çözümleneceğini ve yorumlanacağını belirleyen bilimsel kurallar bütünü yöntem olarak tanımlanmaktadır.¹⁵

Sosyal bilimlerde kullanılan araştırma yöntemleri temel olarak ikiye ayrılmaktadır.

Birincisi; Sosyal bilimlerde doğa bilimlerinde kullanılan araştırma yönteminin kullanılması gerektiğini savunan, Pozitivist yaklaşıma dayanan, toplumsal olgular arasındaki nedensellik ilişkisini açıklamayı amaçlayan, hipotez sınamaya yönelik olan, toplumsal olguların bütünü hakkında bilgi elde etmek için bu olguyu parçalara ayırıp parçaları inceleyen, verileri sayısallaştırarak çözümlene ve bulgularını genelleme eğiliminde olan nicel araştırma yöntemidir.

İkincisi ise; Sosyal bilimlerin doğa bilimlerinde kullanılan yöntemden ayrı, kendine özgü bir yöntemi olması gerektiğini savunan, yorumlayıcı yaklaşıma dayanan, toplumsal olguları parçalarına ayırmadan, kendi bağlamları içerisinde bir bütün olarak anlamayı ve derinlemesine bir kavrayışa ulaşmayı amaçlayan, verileri sayısal göstergelere indirgemeyen, bulgularını genelleme eğilimi taşımayan nitel araştırma yöntemidir.¹⁶Probleme bireylerin atfettiği anlamları keşfetmeye ve anlamaya yönelik bir yaklaşım olan nitel araştırma yöntemi,¹⁷ derinlemesine gidilerek yüzeyin altındaki çıkarılmayı esas alan bir yöntemdir.¹⁸

Nitel veri analizi bireylerin olgu ve olaylara kişisel bakış açılarını keşfetmeyi amaçlayan bilgi üretme yollarından bir tanesidir. Nitel araştırma, sosyal gerçeklik ile kişilerin kavrama ve algılama sürecinin birbirinden ayrı olarak değerlendirilemeyeceğini öngörmektedir. Nitel araştırmalarda verilerin toplanması ve analiz edilmesi süreci bir arada yürütülmektedir. Bu bağlamda nitel veri analizi çalışmanın başlamasından bitişine kadar devam eden bir süreçtir.

¹⁵ Aysin Koçak Turhanoglu, "Bilim, Yöntem ve Toplumsal Araştırma", *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Ed. Temmuz Gönç Şavran (Eskişehir: Açık öğretim Fakültesi Yayınları, 2012), 6.

¹⁶ Temmuz Gönç Şavran, "Nitel ve Nicel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri", *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Ed. Temmuz Gönç Şavran (Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 2012), 65.

¹⁷ John W. Creswell, *Araştırma Deseni, Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, çev: Selçuk Beşir Demir, (Ankara, 2017), 4.

¹⁸ Elif Kuş, *Nitel- Nitel Araştırma Teknikleri*, (Ankara: Anı Yay, 2003), 107.

Nitel veri analizi genellikle belge incelemesi, görüşme ve gözlem ile elde edilmektedir. Verilerin analizi de sürekli karşılaştırmayı, gözden geçirmeyi ve alınan cevapları anlamlı şekilde özetlemeyi gerektirmektedir. Bu sebeple nitel veri analizi, ayrıntılı ve farklı verinin tekrarı ve dikkatli bir şekilde incelenmesi sonucunda genellemelere ulaşılan tümevarım bir yaklaşım içermektedir ¹⁹.

2. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmamızda; aile kurumuna katkısı açısından din eğitiminin rolü hakkında genel bir bakış açısı kazandırmasına olanak sağladığı için betimsel tarama modeli kullanılmıştır.

Araştırma modeli, araştırma amacına uygun ve ekonomik olarak, verilerin toplanması ve çözümlenmesi için gerekli koşulların düzenlenmesidir. Bu koşulların düzenlenmesinde iki temel yaklaşım vardır. Bunlar; tarama ve deneme'dir.

Tarama modelleri, geçmişte ya da var olan bir durumu, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası göstermeden, uygun bir şekilde gözlemleyip, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Bunlar da genel tarama modelleri ve örnek olay taramalarıdır. Genel tarama modelleri ile tekil (betimsel) ve ilişkisel taramalar yapılabilir. Değişkenlerin tek tek oluşumlarının belirlenmesi amacıyla yapılan araştırma modellerine, ilgilenilen bireylere ait ayrı betimlenme çalışması yapılması sebebiyle, tekil araştırma modelleri denir. İki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modellerine de ilişkisel tarama denir.

3. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Mevcut çalışmanın evrenini Çorum ilinde yaşayan evli bireyler oluşturmaktadır. Çorum ili nüfusu ile önemli kurum ve kuruluşları, herkesimden insanı olması, sosyo-kültürel açıdan da evreni en iyi yansıtmaları sebebiyle örneklem olarak seçilmiştir. Araştırmanın örneklem grubunu ise Çorum ilinde yaşayan 20 evli birey oluşturmaktadır. Örneklem grubu seçilirken 20 evli bireyin farklı sosyo-kültürel yapılardan seçilmesine

¹⁹ Elif Kuş, *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri: Nicel mi Nitel mi?* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2012).

özen gösterilmiştir. Araştırmada evrenin tümüne ulaşmak mümkün olmadığı için, evrenin içinden evrenin özelliklerini en iyi şekilde yansıtması ve araştırma hakkında bilgi edinme imkanını sağlaması sebebiyle örneklem metodu kullanılmıştır. Araştırmanın örneklem grubu yaş, eğitim ve sosyo-ekonomik durumlar gibi farklı özellikler dikkate alınarak seçilmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Araştırma aile kurumuna katkısı açısından din eğitimin rolünün araştırılmasını kapsamaktadır. Bu bağlamda çalışmada aile kurumunun durumu ve din eğitiminin aile kurumu ile ilişkisi araştırılacaktır. Araştırma din eğitimi, aile kurumuna katkıları sağlamada din eğitiminin etkileri, evlilik uyumu gibi konuları kapsamaktadır. Araştırma zamansal anlamda 6 aylık bir araştırma ve uygulama süreci ile sınırlıdır. Araştırma mekânsal anlamda Çorum ili ile sınırlıdır. Bu bağlamda araştırmanın alan araştırması bölümü için Çorum ilinde bulunan bireyler üzerinde yapılmıştır.

5. VERİ TOPLAMA ARAÇLARININ HAZIRLANMASI

Veri toplama aracı olarak kullanılan görüşme formu literatürde ilgili konuda çalışmaları bulunan Özdemir ve Çelik (2007) tarafından geliştirilen “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Tutum Ölçeği”nden referans alınarak oluşturulmuştur.²⁰

Verilerin toplanabilmesi için, araştırmacı tarafından, mülakat öncesi mülakat süreci ile ilgili bilgilendirme yapılmış, daha sonra mülakat soruları yüz yüze kendilerine yöneltilmiştir. Mülakatlar yazılı olarak kaydedilerek gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada yarı yapılandırılmış mülakat görüşmesi için, mülakat soruları hazırlanırken, konu ile ilgili yayın ve araştırmalar incelenmiş ve bu alandaki uzman kişilerin görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmada mülakat soruları araştırmanın amacına yönelik, katılımcıların görüş ve fikirlerini ortaya çıkarma amaçlı, araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Araştırma için on erkek, on bayan katılımcıya on tane açık uçlu soru hazırlanmıştır.

²⁰ Şuayip Özdemir, Rahime Çelik. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Tutum Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2017) 8: 7-20.

6. VERİLERİN TOPLANMASI

Verilerin toplanması aşamasında, kadın ve erkeklere yüz yüze ve not alarak mülakatlar yapılmıştır. Yazılı haldeki mülakatlar bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Daha sonraki aşamada katılımcılar ile ilgili kodlama işlemi yapılmıştır. Bilgisayar ortamında her soruya verilen cevaplar alt alta, katılımcıların kodlarıyla yazılmıştır. Verilen cevaplara göre tablolar oluşturulmuş ve son olarak da tüm veriler analiz etmeye hazır hale getirilmiştir.

7. VERİLERİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Mülakatlar, 10 kadın ve 10 erkek birey ile yapıldıktan sonra tek tek incelenmiş, bilgisayar ortamında aynı sorulara verilen cevaplar; yaş, eğitim, kültür ve sosyo-ekonomik açıdan karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalar, tablolarda katılımcı sayıları ve verilen cevapların yüzdelik dilimleri ile gösterildikten sonra, derinlemesine gözlemlerle, eğitim-öğretim yöntem ve tekniklerin ışığında yorumlanarak analiz edilmiştir. Katılımcılardan yüz yüze görüşme formuyla elde edilen bulgular nitel veri analizi yöntemi ile yorumlanmıştır. Nitel veri analizi sayısallaştırılmaya uygun olmayan verilerin yorumlanmasında kullanılan bir veri analizi yöntemidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. AİLE

Aile, bireylerle toplum arasında bağ kuran ve toplum hayatının devamını sağlayan en temel toplumsal kuramlardan biridir.²¹ Farklı dönemlere ve farklı bilim dallarına göre değişik anlamlar yüklenen aileyi tanımlamak oldukça güçtür. Ancak, yapılan tanımların ortak özellikleri göz önüne alınarak aile; “evlenme, kan ya da evlat edinme bağlarıyla birbirine bağlanmış, aynı evde yaşayan, aynı geliri paylaşan, birbirleri ile devamlı ilişki ve etkileşim altında olan, karı-koca, ana-baba, kız-oğul, kız kardeş-erkek kardeş gibi sosyal ilişkileri olan insanların oluşturduğu en küçük sosyal kurumdur”²² şeklinde tanımlanabilir.

İnsanoğlunun tarihsel sürecinde ailenin olmadığı bir topluma rastlanmamıştır, zira toplum için aile büyük önem arz etmektedir. Birey ve toplum için en temel öge olan aile, bireyin yaşamında çok önemli bir yer tutan beslenme, bakım, sevgi ihtiyacı, duygusal gelişim, psikolojik gelişim, eğitim, kültürel ve dini değerleri kazanma, sağlıklı zihinsel gelişimini sürdürme gibi temel ihtiyaçlarını karşıladığı birincil yer ve çevredir. Aile üyeleri arasındaki ilişkiler ve aile ortamı, psiko-sosyal yönden gelişen bireyin en çok etkileşime uğradığı yerdir. Bu ilişkiler, bireyin kendine güvenmesini, kendine ve diğer bireylere sevgi duymasını, kimlik kazanmasını, kişilik gelişimini, sosyal beceriler geliştirmesini ve topluma adaptasyon sürecini olanaklı hale getirir.²³

1.1.1. Ailenin Temel Özellikleri

Tarih boyunca yapısal ve işlevsel değişikliklere uğramasına ve toplumdan topluma farklılıklar göstermesine rağmen, her toplumda varlığını ve önemini sürdüren

²¹ T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, *Aile Yapısı Araştırması*, (Ankara: Nakış Ofset, 2010), 1.

²² Kenan Çağan, “Aile Sosyolojisi- Ailenin İşlevleri”, Ed. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım, (İstanbul: Açılım Kitabevi, 2011), 84.

²³ T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, *Aile ve Tüketici Hizmetleri*, (Ankara, 2011), 4.

aile evrensel bir kurum olma özelliğini taşır.²⁴

Aile kurumu toplumsal ve yasal kurallara uygun şekilde oluşturulur ve yaşatılır. Bunun yolu da evliliğdir. Anayasaya göre aile toplumun temelidir ve devlet aileyi korumakla görevlidir.²⁵ Aile toplumun çekirdeğini oluşturur, zira toplumun ailelerin bir araya gelmesinden oluşan bir bütün olduğu düşünülür. Diğer bir ifadeyle, toplumsal yapı ailelerden oluşur. Bu nedenle toplum ailenin, aile de toplumun genel özelliklerini yansıtır.²⁶

Aile, toplumu oluşturan bireylerin kişilik yapısının gelişiminde ve bireylerin sosyalleşme sürecinde ilk ve temel etkiye sahiptir.²⁷ Bireylerin kişilikleri anne ve babalarından görerek ve etkilenecek elde ettikleri özelliklerle şekillenmektedir. Keza, bireylerin toplum içinde ve kendi ailelerini kurduklarında sergileyecekleri roller, anne ve babalarının icra ettikleri rollere benzeme eğilimi göstermektedir.²⁸

Aile, nesli ve dolayısıyla toplumu devam ettirme arzusunun içeren ana-babalık, sevgi, şefkat ve merhamet duygularını barındıran duygusal bir temele dayanır.²⁹ Aile üyeleri birbirlerine karşı ailenin duygusal bir temele dayanmış olmasının getirdiği sorumluluğu taşırlar.

Aileler kendilerini oluşturan bireylere göre şekillenirler. Aileyi oluşturan her üyenin belirli rolleri ve sorumlulukları vardır. Aile yaşamı iş bölümü ve iş birliği temeline dayanır. İş bölümünde her üyenin durumuna uygun olarak üstlendiği roller ve bu rollerin gerektirdiği sorumluluklar vardır. Aile gerçek anlamda paylaşmanın yaşandığı en doğal ortamdır. Aile ilişkilerinin niteliği büyük ölçüde bu rollerin gereklerinin yerine getirilmesine bağlıdır.³⁰

Toplumsal bir kurum olan aile diğer toplumsal kurumlar olan eğitim, ekonomi,

²⁴ Altan Eşsizoglu, "Aile ile İlgili Temel Kavramlar", *Aile Yapısı ve İlişkileri İçinde*, Ed. Çınar Yenilmez, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web Ofset, 2012), 4.

²⁵ Eşsizoglu, Aile ile İlgili Temel Kavramlar, 4. Madde 41 – Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.

²⁶ Eşsizoglu, "Aile ile İlgili Temel Kavramlar", 4.

²⁷ Erol Cansel. "Sosyal Devlet ve Aile", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt. 26, Sayı. 3-4, (1969):11-22.

²⁸ Kılavuz M. Akif. "Anne Baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dinî Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 14, Sayı. 2, (2005): 41-58.

²⁹ Leyla Elbruz, "Ailenin Hukuk Açısından İncelenmesi İçin Teorik Çerçeve", (Ankara: Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, 1981), 7.

³⁰ Eşsizoglu, "Aile ile İlgili Temel Kavramlar", 4.

din, siyaset vb. ile sürekli etkileşim içindedir. Bu etkileşimin sürekli ve güçlü olması ailenin toplumdaki yeri ve öneminin bir sonucudur. Aile diğer toplumsal kurumlarla iş birliği yaparak toplumsal işlevlerin yerine getirilmesine katkıda bulunur.³¹

1.1.2. Ailenin İşlevleri

Sosyal bilimciler ailenin işlevleriyle alakalı farklı başlıklar belirlemişlerdir. Bu durum, her toplumsal kurumda olduğu gibi, zamanla ailede ve aile bireylerinin rollerinde meydana gelen değişimlerle alakalıdır ve toplumdan topluma hem farklılık göstermekte hem de önem sıralaması değişmektedir. Ailenin dört temel işlevi olduğunu ifade eden George Murdock'a göre bu işlevler *cinsellik, ekonomi, üreme ve eğitim/sosyalleşme*dir. Davis de *üreme, bakım (çocuk/yaşlı), toplumda yer edinme ve sosyalleşme* şeklinde dört işlev belirlemiştir. Ogburn ve Nimkoff ise *şefkat, ekonomi, eğlence, koruma, din ve eğitim* olmak üzere ailenin altı işlevi olduğunu ifade etmiştir. Daha başka sosyal bilimciler yukarıda sayılanların yanına *koruma, sosyal statü sağlama, boş zaman değerlendirme, sevgi ve duygusal destek, yaşlı bakımı, iş birliği/iş bölümü* gibi işlevleri de eklemişlerdir.³²

Ailenin en önemli işlevlerinden birisi *biyolojik ve fizyolojik* işlevidir. Biyolojik ve fizyolojik işlevlerden iki tanesi ise en önemlileridir. Birincisi cinsel faaliyetleri düzenleme işlevidir. Bütün toplumlarda kimin kiminle evlenebileceğini, cinselliğin nasıl yaşanması gerektiğini gösteren normlar vardır. Bu normların öğrenilmesinde aile önemli rol oynar. Diğer önemli biyolojik ve fizyolojik işlev aile fertlerine koruma sağlama işlevidir.³³ Aile, üyelerine fiziki, ekonomik ve psikolojik destek ve koruma sağlar. Bir aile üyesine yapılacak herhangi bir saldırı aileye yapılmış bir saldırı olarak değerlendirilir ve üye, aile tarafından korunur. Bu anlamda aile fiziki, ekonomik ve psikolojik koruma sağlayan bir sığınak olarak görülür. Aile bireyleri arasında sevgi ve duygusal destek sağlama görevi de diğer önemli biyolojik ve fizyolojik işlevlerdendir. Birçok işlev bir zaman diliminde geçerli olmasına rağmen, bu işlev ailenin sona ermesine kadar devam eder. Her aile bir araya gelme, üreme, aşk, sevgi, merhamet, şefkat, ilgi, alaka gibi his ve

³¹ Eşsizozlu, "Aile ile İlgili Temel Kavramlar", 4.

³² İbrahim Ethem, *Özgüven Evlilik ve Aile Terapisi*, (Ankara: Psikolojik Danışma Rehberlik Eğitim Merkezi Yayını), 2000), 21.

³³ Dönmezer, *Ailede İletişim ve Etkileşim*, (İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1999), 8.

duygular üzerine kurulur. Bu duygu ve hisler ailenin kurulmasından sona ermesine kadar devam eder.³⁴

Ailenin bir diğerk önemli işlevi *ekonomik* işlevlerdir. Ekonomik işlevler iş bölümü ve gelir düzenlemesi şeklinde ikiye ayrılır. İş bölümünde aile içinde yapılan işler bireylerin statü ve rollerine uygun olarak paylaşılır. Evin dışında yapılması gereken işlerden genellikle erkekler sorumlu iken, ev işlerini ve çocuk yetiştirme işinin çoğunluğunu kadınlar üstlenirler. Çocuklar ise anne babalarına yardımcı olma rolünü icra ederler. Aile bireylerinden birinin omuzlarına yüklenmiş fazla bir yük, ailevi faaliyetlerdeki performansın düşmesine sebep olur. Her bireyin kendi sorumluluklarını yerine getirmesi ve iş birliği içinde olması, aile içi ilişkilerin düzenli olduğunun bir göstergesidir.³⁵

Aile bireylerinin sosyalleşmesi ve topluma kazandırılması da ailenin işlevleri arasında yer alır. Bu ailenin *toplumsal* işlevidir ve toplumsal kontrolün sağlanmasında önemli rol oynar.³⁶ Aile çocukların sosyalleşmesi ve topluma kazandırılması noktasında en önemli toplumsal kurumdur. Doğdukları andan itibaren toplum içinde nasıl davranacaklarını, nelere dikkat edeceklerini, nelerin toplum tarafından kabul gördüğünü, nelerin reddedildiğini anne, baba ve diğerk akrabaların tutum, tavır ve davranışlarını izleyerek öğrenen çocuklar, içinde yaşadıkları toplumun devamını sağlama noktasında önemli görevler icra ederler. Toplumumuzda anne ve babaların kullandıkları *ayıp, günah* gibi kavramlar çocukların sosyalleşmesinde ve toplumsal değerleri öğrenip uygulamalarında çok önemli rol oynar.

Aile, bireylerine sosyal statü sağlama noktasında da işlev görür. Herhangi bir ailede doğan çocuk, o ailenin toplumdaki statüsünü henüz küçük yaşlardan itibaren elde eder ve toplum tarafından o statüyle değerlendirilir.³⁷ Mesela, toplumda önemli bir yeri olan bir ailenin çocuğı, o ailenin veya anne-babasının statüsüyle hürmet görürken, tam tersine değersiz görülen bir ailenin çocuğı da değersiz görülür. Çocukların evliliklerinde

³⁴ Soner Oya, “Aile Uyumu Öğrenci Özgüveni ve Akademik Başarı Arasındaki İlişki”, (Basılmamış doktora tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1995), 249-260.

³⁵ İbrahim Kır, “Eğitimin Toplumsal Temelleri”, *Eğitim Bilimine Giriş*, Ed. Fatih Töremen, (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2010), 145.

³⁶ Özgüven, “Evlilik ve Aile Terapisi”, 28.

³⁷ Arzu Özatça, “Ergenlerde Sosyal ve Duygusal Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Aile İşlevleri”. (Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2009), 47.

bile birçok toplumda bu statüye dikkat edilir.

Toplumun devamını sağlayacak üreme işlevi de ailenin toplumsal bir işlevidir. İnsan neslinin ve toplumların devamını sağlama işlevi hemen hemen her kültürde yasal olarak aileye verilmiş bir görevdir.

Ailenin bir başka önemli işlevi *kültürel ve dini* işlevlerdir. Aile, üyelerini toplumun kültürüne göre şekillendirerek toplumun kültürünü canlı tutar. Aile içindeki çocuklar bebekliklerinden itibaren içinde yaşadıkları toplumun kültürüne uygun şekilde davranış sergilemeyi öğrenirler ve nesilden nesile bu şekilde aktarılır.³⁸ Bir kültür unsuru olan din de aile içinde öğrenilir. Zaten aile tabii bir dini gruptur. Çocuklar anne ve babalarının dini davranışlarını görerek öğrenirler ve birçok dini ritüel bütün üyelerin katılımıyla aile içinde icra edilir. Birçok toplumda aile bireylerinin rolleri bile din tarafından belirlenir.

Ailenin son önemli işlevi ise *eğlence ve dinlenme* işlevidir. Aile, üyelerine eğlence ve dinlenme olanakları da sunmaktadır.³⁹ Aile üyelerinin beraberce yaptıkları piknik, tatil, oyun gibi aktiviteler hem aile üyelerine eğlence sağlamak hem de aile bireyleri arasındaki iletişim ve etkileşimi güçlendirerek ailenin huzurlu ve mutlu bir aile olmasına katkı sağlamaktadır. Hatta ailenin bu işlevi yerine getirmesini kolaylaştıran otel işletmeleri, tur ve organizasyon şirketleri gibi hizmet sektörleri de oluşmuştur.

1.1.3. Aile Tipleri

Tarih boyunca var olan aile kurumu, elbette ilk gün ki özelliklerini devam ettirmemektedir. Zaman içinde, toplumdan topluma, farklı coğrafyalarda değişim göstererek yapısal anlamda ve aile bireylerinin rolleri anlamında farklı aile şekilleri ortaya çıkmıştır. Yine bu süreçte aileye yüklenen anlamlarda ve ailenin işlevlerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Böylece, ailenin tek boyutlu olarak ele alınması ve sınıflandırılması mümkün olmamış ve aileyi çeşitli perspektiflerden anlamaya ve tanımlamaya yönelik olarak çeşitli kriterler kullanılmaya başlanmıştır. Bu kriterler hane halkı sayısı, otorite biçimi, evlilik şekilleri, yerleşim yerleri, çevre, akrabalık ve mülkiyet

³⁸ İbrahim Kır. "Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.10 Sayı.36, (2011): 382.

³⁹ Özatça, "Ergenlerde Sosyal ve Duygusal Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Aile İşlevleri" 49.

ilişkilerine göre farklılık arz etmektedir.⁴⁰

Aile, yapılan evliliğin türüne göre monogami ve poligami: aile içindeki otorite şekline göre *ataerkil* ve *anaerkil*, çocuk yetiştirme tarzına göre *sert*, *gevşek* ve *demokratik*: yerleşim yerine göre *köy*, *kent* ve *gecekondu* ailesi gibi çeşitli biçimlerde sınıflandırılabilmesine karşılık, tezimizde kullanılacak aile tipleri aile içi görev ve rolleri ve yaşam tarzını ifade eden *modern çekirdek aile* ve *(geleneksel) geniş ailedir*.

Geleneksel ve kırsal (tarıma dayalı) toplumlara özgü bir kurum olan geniş aile birçok üyeden oluşan, akrabalık bağları ile varlığını sürdüren ve kan bağına bağlı bir aile tipidir. Üye sayısı nispeten fazla, çok işlevli, dayanışmacı, din ve geleneklere bağlı akrabalık ilişkileri sağlam bir aile tipidir.⁴¹

Büyükanne-büyükbaba, anne-baba ve çocuklar olmak üzere en az üç nesli içine alan geleneksel geniş ailede, aile üyeleri arasındaki iş bölümü ve rol farklılığı oldukça önem arz eder ve bu nedenle hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Hiyerarşinin en üstünde ailenin en yaşlı ferdi bulunur. Aile içi rol ve statü farklılıkları yaş, cinsiyet, medeni hal ve doğurganlık gibi kriterlere bağlı olarak değişiklik gösterir. Bu anlamda erkekler kadınlardan, yaşlılar gençlerden, evliler bekarlardan, çocuğu olanlar çocuğu olmayanlardan üstündürler.⁴² Statüsü en düşük olanlar ise aileye sonradan dahil olan gelinlerdir.⁴³

Geleneksel geniş ailede yaşlılar üretim ve tüketim başta olmak üzere ailenin karar mekanizmasında kilit rol oynarlar. Diğer fertler ise konumlarının gerektirdiği işleri ve sorumlulukları yüklenirler. Geleneksel geniş aile ekonomik olarak bir bütünlük arz eder. Gelirler tek elde toplanır ve masraflar tek elden yapılır. Koruyuculuk, eğitim, din, boş zamanları değerlendirme gibi günümüz modern aile yapısının sosyal kurumlara devrettiği işlevleri geleneksel geniş aile kendisi yerine getirir.⁴⁴

⁴⁰ Sezer Yudulmaz, “Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Ölçütler Açısından Kent Ailesi (Sivas İli Örneği)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 1992), 21.

⁴¹ Ergün Yıldırım, “Aile ve Evlilik Türleri”, *Aile Sosyolojisi İçinde*, Ed. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım, (İstanbul: Açılım Kitabevi, 2011), 71.

⁴² Ferhunde Özbay, “Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmelerinin Aile İşlevlerine Yansımaları”, *Türkiye’de Ailenin Değişimi, Toplum Bilimsel İncelemeler*, Ed. Türköz Erder, (Ankara: Türk Sosyal Bilimciler Derneği, 1984), 35-64.

⁴³ T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, *Aile ve Tüketici Hizmetleri*, 5.

⁴⁴ Berrin Eyce. “Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler M.Y.O. Dergisi*, Sayı 4, (2000): 223-243.

1.1.4. Aile İçi Roller

Günümüzde, küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan değişim ve gelişime bağlı olan toplumsal yapıdaki değişim, aile yapısında da değişimlere yol açmıştır. Hızlı kentleşme ve endüstri alanındaki gelişmelerle birlikte, aile yapısı da geleneklerin ağır bastığı geniş aile tipinden, toplumsal eğitim sonucu ve üretim, tüketim koşullarına bağlı oluşan çekirdek aileye doğru değişmeye başlamıştır.⁴⁵

Modern çekirdek aile anne-baba ve çocuklar olmak üzere iki nesli içine alan, evrensel olmakla birlikte, sanayileşmiş toplumlarda daha yaygın görülen, daha çok kentlere özgü aile tipidir. Modern çekirdek aile ile geleneksel geniş aileyi birbirinden ayıran sadece aile üye sayısı ve içerdikleri nesillerin farkı değildir. Bu aile tipleri üretim biçimleri ve tüketim alışkanlıkları, üstlendikleri işlevler, aile içinde kadın erkek rolleri ve ilişkileri bakımından da birbirlerinden ayrılırlar.⁴⁶

Toplumsal değişimlere paralel olarak, ailenin yapısı geleneksel geniş aileden modern çekirdek aileye doğru çevrildikçe, ailenin işlevlerinde de değişimler olmaktadır. Modern çekirdek aile tipinin baskın olduğu, kişisel farklılaşma ve çalışma alanında uzmanlaşmanın geliştiği sanayi toplumlarında ailenin eğitim, üretim, sosyal güvenlik gibi işlevleri başka kurumlar tarafından üstlenilmekte, ailenin yalnız üreme, çocukların bakımı ve sosyalleşme, aile üyelerinin psikolojik gereksinmelerinin karşılanması gibi işlevleri ön plana çıkmaktadır.⁴⁷

Modern çekirdek aile içindeki bireyler üretimin aile dışında yapılmasından dolayı, ev dışında çalışarak daha bağımsız hale gelirler. Kadının dışarıda çalışması ve aile ekonomisine katkıda bulunması, aile içinde daha fazla söz hakkı elde etmesine yol açar. Bu durum, geniş ailedeki nispeten katı hiyerarşik ilişkileri ortadan kaldırır ve ailede daha eşitlikçi ilişkilerin oluşmasını sağlar. Bu anlamda aile reisliği bir cinsin tekelinde değildir ve kararlar ortaklaşa alınır.⁴⁸

1.1.5. Aile – Din İlişkisi

Daha önce de belirtildiği gibi aile, kimliğin şekillendiği, dinin öğrenildiği, dini

⁴⁵ Eşsizoglu, Aile ile İlgili Temel Kavramlar, 21.

⁴⁶ Eşsizoglu, Aile ile İlgili Temel Kavramlar, 15.

⁴⁷ Eşsizoglu, Aile ile İlgili Temel Kavramlar, 15.

⁴⁸ T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, *Aile ve Tüketici Hizmetleri*, 6.

pratiklerin yerine getirildiği ve meşru cinsellik, sevgi, saygı, itaat, birliktelik, fedakarlık, paylaşma, yardımlaşma⁴⁹ gibi toplumun beklediği dini ve ahlaki davranışların kazanıldığı yerdir. Doğal bir dini grup olduğu için, kuruluşundan sona ermesine kadar dini ritüel ve simgelerle iç içe olan ailenin içinde din, özellikle de dine ait ibadetler aile fertleri arasında beraberce yapılmaktadır. Küçüklüğünden beri anne-babasını dini vecibelerini yerine getirirken gören bireylerin taklit ve koşullanma yoluyla bu davranışları elde etmesi ve belirli bir yaşa geldikten sonra aynı tavırları sergilemeleri kaçınılmazdır.⁵⁰

Dünya üzerindeki bütün dinler için aile büyük önem arz etmekte ve aile dini yaşamın merkezi kabul edilmektedir. Zira toplumsal düzenin sağlanmasında en önemli görev dine düşmektedir. Bu nedenle din ile aile arasında tarih boyunca çok yakın ilişkiler hep süregelmiştir. Dini değerlerin korunmasında ailenin rolü oldukça büyüktür. Ailenin korunmasında da dinin tesiri bir o kadar önemlidir. Dolayısıyla bu iki kurum bekaları için belli ölçüde birbirine muhtaçtır. Hemen hemen bütün dinler üremeyi teşvik etme, boşanmayı engelleme ve zorlaştırma gibi kurallarla hem aileyi korumak, hem de aile üzerinden dinin bekasını sağlamak için önlemler almışlardır.⁵¹ Herhangi bir dine mensup bir ailede doğacak her birey, o dinin üyesinin artmasına ve dinin varlığını sürdürmesine bir vesiledir.

Genel olarak bütün dinlerden toplum için önem arz eden temel fonksiyonları yerine getirmesi beklenmektedir. Aileyi korumak ve sağlıklı bir şekilde devamını sağlamak için karı- koca ilişkilerinin hangi esaslar üzerine kurulacağı, aile üyelerinin birbiri üzerindeki hak ve görevleri, aile üyelerinin rolleri, ailenin akraba ve toplumla ilişkilerindeki esaslar, çocukların geleceğe hazırlanması gibi konularla ilgili prensipler belirlemişlerdir.⁵² İslam dini için ise durum daha da ileri boyuttadır. Zira İslamiyet bir yaşam biçimidir ve günlük hayatı dini esaslar çerçevesinde düzenlemeyi amaç edinmektedir. Giyim- kuşamdan yeme-içmeye, tavır ve davranışlardan gelenek ve

⁴⁹ Abdurrahman Kurt. "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.18, Sayı.2, (2009): 1-26.

⁵⁰ Yurdagül Mehmedoğlu, *Okulöncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi*. (Ankara: TDV, 2005), 52.

⁵¹ Mustafa Tekin, "Dinlerin Perspektifinden Aile Kurumu", *Aile Sosyolojisi İçinde* Ed. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım, (İstanbul: Açılım Kitabevi, 2011), 260-262.

⁵² Tekin, *Dinlerin Perspektifinden Aile Kurumu*, 237.

göreneklere, ekonomik konulardan bilime ve sanata, doğumdan ölüme kadar birçok konuda İslam'ın kapsayıcı yapısı ve normatif düzenlemeleri söz konusudur.⁵³ Bu anlamda eş seçimi, nikah, evlilik töreni, evin reisliği, çocuğa isim verme, kadının kocaya kocanın kadına, ebeveynin çocuklara çocukların ebeveyne nasıl davranması gerektiği gibi noktalar ve aile içi roller İslam hukukunda düzenlenmiştir. Aile kurumunun sağlıklı bir şekilde yürümesi, sağlıklı bireyler yetişmesi, aile bireylerinin İslam dinini en uygun şekilde yaşaması ve bunun yeni nesle aktarılması için emirler gelmiş, tavsiyelerde bulunulmuştur.

1.2. AİLEDE DİN EĞİTİMİ

Ailede din eğitimi ele alınırken aile içi genel eğitime değinmekte fayda olacaktır. Nitekim erken çocukluk döneminde verilen eğitim gerek çocuğun yaşı gerekse algı eşiği düşünüldüğünde verilecek din eğitiminin temelini oluşturmaktadır. Öte yandan ailede çocuk eğitimini ailedeki din eğitiminden soyutlamak mümkün değildir. Özellikle erken çocukluk döneminde çocukla girilecek her türden pedagojik ilişki aynı zamanda verilen din eğitiminin de bir temelidir.

Erken çocukluk ile ilgili yapılan bilimsel çalışma ve uygulamalar; nitelikli, davranışlara sahip bireyleri yetiştirmek için eğitime çok küçük yaşlarda başlanması gerektiğini ortaya koymuştur.⁵⁴ Çocuk eğitiminin öneminin artmasıyla birlikte ebeveynlere de nitelikli bir eğitim verilmesinin gerektiği bilincine varılmıştır.⁵⁵ Bu nedenle ebeveynlerin nitelikli bir biçimde eğitilmesi söz konusu olmuştur.

Aile kurumu toplumda önemli bir yere sahiptir. Dünyaya gelmesinden sonra farklı yollarla ilk öğrenmelerin yaşandığı ortam olması, çocuk için ailenin eğitim açısından önemini daha da arttırmaktadır.⁵⁶ Aile eğitimleri “anne-babalara veya bu rollerden birini üstlenen yetişkinlere çocuk veya çocuklarıyla birlikte iyi bir yaşam

⁵³ Erol Güngör, *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1983), 5.

⁵⁴ Güçhan Özgül, S. “Okul öncesi eğitim ortamlarının kalite değişkenleri açısından değerlendirilmesi” (Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, 2011).

⁵⁵ Nezahat Seçkin ve Gürçü Koç, “Okul öncesi Eğitimde Okul Aile İş birliği”, *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, Sayı.51, (1997): 5-10.

⁵⁶ Yusuf Ziya Tavil, “Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının Annelerin Davranışsal İşlem Süreçlerini Kazanmalarına Etkisi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2005).

sürmeleri için daha bilgili, ilgili, sorumluluk sahibi, mutlu, sağlıklı aileler olmak üzere bilgi vermeyi, bunun için gerekli donanım kazanmaları için yol göstermeyi, rehberlik etmeyi içeren çeşitli eğitim programlarıdır.”⁵⁷ Aile eğitiminin temel amaçları ise şunlardır:

1. Anne-baba çocuk ilişkisinde davranış ve tutumların olumlu şekilde gelişmesini sağlamak,
2. Ebeveynleri çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgilendirmek ve bilinçlendirmek,
3. Çocuğun gelişimiyle ilgili çıkabilecek sorunları önlemek ve farklı disiplin metotları sunmak,
4. Çocuğun aile içinde edinebileceği tecrübeler hususunda anne-babayı bilgilendirmek,
5. Anne-babaları sahip oldukları haklarla ilgili bilgilendirmek⁵⁸.

Çocuğun manevi, kültürel ve sosyal açıdan uyumlu birey olarak yetişmesi önce aile çevresinde başlamaktadır.⁵⁹ Çocuğun okul öncesi dönemde aile içindeki tecrübelerinin ve bu dönemin kalıcı izlerinin yetişkinlik dönemi kişilik özellikleri üzerinde etkili rolü olduğu artık birçok gelişim psikoloğu tarafından kabul edilmektedir.⁶⁰ Aile ortamı, çocuğun duygusal, zihinsel ve sosyal gelişimine etki eder ve bu durum çocuğun hayatının her dönemini; okul, iş hayatı ve sosyal hayat başarısını etkiler.⁶¹ Çocuğun kişiliği üzerinde büyük etkiye sahip olan bir kurumun üyelerinin de en iyi şekilde yetiştirilmesi gerekir. Özellikle ülkemizde aile eğitimine gereken önem verilmelidir.

1.2.1. Ailede Din Eğitimi İhtiyacı

Aile, çocuğun din eğitiminin büyük oranda şekillendiği ilk ortamdır.⁶² “Çocuk anne-babanın dini duygu, düşünce ve yaşantısından etkilenir ve onları model alır. Bundan dolayı, anne-babaların din eğitimi bilgilerinin geliştirilmesi, çocuğun şahsiyet gelişiminin

⁵⁷ Ozana Ural, *Dünden Bugüne Aile Eğitimi, Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2015), 51.

⁵⁸ Nefise Semra Erkan, *Aile ve Aile Eğitimi ile ilgili Temel Kavramlar, Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2010), 24-25.

⁵⁹ Hayati Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, (İstanbul: Dem Yayınları, 2009), 175.

⁶⁰ Gürhan Can, *Kişilik Gelişimi, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2004), 114.

⁶¹ Hasan Dam, “Öğrencinin Okul Başarısında Aile Faktörü” *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.7, Sayı.14, (2008):75-99.

⁶² Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Din Eğitimi, Din Eğitimi El Kitabı*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 289.

ve dini gelişiminin de sağlıklı gelişebilmesine önemli bir katkıdır. Ancak aile eğitim programlarında ebeveynlerin din ve değer eğitimlerini sağlayacak programların olmadığı ya da din ve değer eğitiminin bazı programlarda çok az yer aldığı görülmektedir. Bu da yetişkin din eğitimi açısından önemli bir eksiktir. Çocuğun din eğimine etki eden yönüyle de önemli bir problemdir.”⁶³

1.2.2. Aile Eğitiminin Temel Prensipleri

İnsana eğitilebilme özelliğini veren Allah, onu bu konuda başıboş bırakmamış, terbiyesi ile meşgul olma işini ana ve babaya görev olarak yüklemiştir. Ana babaya bu sorumluluk verilmekle birlikte çocuk, eğitimi kabul edecek kabiliyet ve nitelikte yaratılmıştır.⁶⁴ Eğitimin en iyi gerçekleştirileceği yerlerden birisi ailedir. Çocuk psikolojisi ve din psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda ailenin Psiko-sosyal ve eğitsel açıdan çocuk üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu ve çocuktaki dini duygu ve düşüncenin gelişmesinin aileden aldığı dini eğitime bağlı olduğu tespit edilmiştir.⁶⁵

Bu çalışmalarda, çocuk üzerinde en önemli etkiyi anne-baba davranışlarının yaptığı olumlu davranışların doğrudan çocuğa yansıdığı ve onun dini yaşantısına olumlu yönde katkıda bulunduğu⁶⁶ tespit edilmiştir. Bu nedenle çocuk, sabırlı ve pahalı sayılabilecek bir bakıma ve eğitime muhtaçtır. Aşağıda ebeveynlerin çocuklarla sağlıklı iletişim kurmalarına ve onları yönlendirmelerine yardım edecek becerilere dair bazı temel ilkeler açıklanacaktır.

1.2.2.1. Eğitici ve Öğretici İlişkiler Kurma

Gordon, “henüz bir yaşını doldurmamış çocuğun aile içinde anne- babası ve diğer aile bireyleri ile iletişimleri gezdirme, bakım ve diğer fiziksel ilişkiler şeklindedir ve bu ilişkilerin her biri onda kalıcı etkiler bırakır. Altı yaşa kadar devam eden

⁶³ Mustafa Köylü, “Çocukluk Dönemi Dini inanç Gelişimi ve Din Eğitimi”, *AÜİFD XLV*, Sayı.11, (2004): 137.; Ahmet Koç, “Okul Çağı Çocuklarının Ailede Din Eğitimi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı.17, (2008): 150.

⁶⁴ Abdurrahman Dodurgalı, “Kuran’ı Kerime Göre Çocuk Eğitimi,” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1984), 17.

⁶⁵ Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş*, (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980), 89; Hayati Hökelekli, “Ergenlik Çağı Gençlerinin Dini Gelişimi” (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1983).

⁶⁶ Mehmet Emin Ay. “Aile Ortamında Yerine Getirilen İbadetlerin Çocuklar Üzerindeki Etkisi”, *Din Eğitimi Araştırmalar Dergisi*, Sayı.1, (1994):163.

ilişkiler zaman içinde dil becerisi, sözel tanımlamalar ve sembollerle gelişir. Çocuk altı yaşa kadar ana-babası ve diğer aile bireyleri ile yaşadığı ilişkilerle temel karakterlerini şekillendirir. Her nesnel göstergede olduğu gibi onunla ilgili olsun veya olmasın duyduğu sözlerin arkasındaki duygular çocuk için daima ön plandadır.”⁶⁷ Çocuk sözlerden çok beden dilinin, dokunuşlarının daha çok etkisindedir.

Anne-baba ve diğer aile bireylerinin çocuk üzerinde etkili olabilmesi, çocukla aralarındaki duygusal ilişkinin varlığına bağlıdır.⁶⁸ Çocuğun sergilediği davranışlarda ailenin tesiri bununla birlikte yaş ilerledikçe aile dışındaki bireylerin etkisi giderek artmakta buna karşılık aile üyelerinin etkisi azalmaktadır.⁶⁹

Ana-babaların ve çocuğun yakın çevresindekilerin sevgisi makul sınırdadır. Sevgi, çocuğun yaptığı yanlışları görmemezlikten gelmek olmadığı gibi her yanlışını görmek demek değildir. Belirli zamanlarda aile içinde birlikte paylaşılan zamanlar olmalıdır. Çocuklar, bu paylaşılan zamanları sevgi olarak algılar. Birlikte yemek, gezi, okuma, müzik, oyun vs. gibi.⁷⁰

Çocuk, dış dünyayla bağlantısını, anne ve baba gözüyle kurmaya çalışır.⁷¹ Anne ve babanın olumlu veya olumsuz tavırlarını özdeşim yoluyla içine sindirir.⁷² Anne-babanın olumsuz bir kişilik yapısına sahip olması durumunda bu olumsuzluğun çocuğa yansımaları söz konusudur. Dolayısıyla çocuğun yetiştiği ev ortamı, sosyokültürel ve ekonomik düzeyi, onun ilk sosyal tecrübelerini, duygusal ve sosyal gelişmesini etkileyecektir. Güven hissinin etkin olduğu aile, dış dünyadan kaynaklı üzüntü ve kaygılardan kurtulacak bir ortam oluşturur.⁷³

Çocukların yaptığı işler takdir edilmeli, küçümsenmemeli ve cesareti kırılmamalıdır. Ağaca çıkma düşersin, bisiklete binme bir yerini kırarsın, gibi menfi telkinler yerine güven vererek ve tedbir alarak çocukların yapabilecekleri işleri yaptırmak gerekir. Bitkiler, ağaçlar ve hayvanlar sevdirmelidir. Zaten çocuklar

⁶⁷ Thomas Gordon, *Etkili Anne-Baba Eğitiminde Uygulamalar*, çev: Dilek Tekin ve Nazlı Özkan. (İstanbul: Profil Yayıncılık, 2017), 29.

⁶⁸ Kerim Yavuz, *Çocuk ve Din*, (İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1994), 70-71.

⁶⁹ Ali Rıza Aydın, “Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı.8, (1996):216.

⁷⁰ Mahmut Çamdibi, *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu (II)*, (İstanbul ,2005).

⁷¹ Haluk Yavuzer, *Ana-Baba-Çocuk*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016), 24.

⁷² Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, (İstanbul: Özgür Yayıncılık, 2003), 126-127.

⁷³ Doğan Cüceloğlu, *İçimizdeki Çocuk*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 53.

bunları sever; eğer bunlara karşı tahribata yöneliyorsa eğitiminde ve ihtiyaçlarında bir dengesizlik olabileceği gibi yanlış örneklerle aynileşmiş de olabilir.⁷⁴ Ebeveynlerin sözlerinin ve davranışlarının kendileri açısından doğruluğu değil, çocuğun onlardan nasıl bir duygusal etkilenme yaşadığı önemlidir. Aile bireylerinin çocukla olan doğru ve tutarlı ilişkileri, özgüven, bağımsızlık ve girişkenlik duygularının gelişmesini sağlar.⁷⁵

1.2.2.2. Bilinçli Şekilde Kontrol Etmek

Genellikle anne ve baba çocuğunu koruma ve kontrol altında tutma, çocuk da özgür davranma ve kendini gerçekleştirme tutkusu ile hareket eder. Çocuğun kendini gerçekleştirme ve özgürleşme eğilimi, onun anne-babasından kopma, uzaklaşma, onları reddetme anlamı taşımaz. Aynı şekilde anne-babanın korumacı ve sınırlamacı davranışları da çocuğun özgürlüğünü elinden alma anlamına gelmez.⁷⁶ Ancak problem oluşmasını önleme, durumu kontrol etme ve ilişkileri doğru bir şekilde yönetme sorumluluğu ebeveyne aittir, çocuktan bu konuda bir şey beklenemez.

Çocuğun fiziksel gelişiminde olduğu gibi dini açıdan gelişiminde de ailenin rolü fazladır. Aile çocuğa dinini öğretip, onda dini duyguların gelişmesini sağlayabileceği gibi, çocuğun dinden uzaklaşmasına ve ondaki dini duygunun körelmesine de neden olabilir. Ebeveynin bilinçli kontrol düzeyi çocukta sağlıklı bir din gelişiminin oluşumunu sağlar.

Çocuğun yakınması bir geri bildirim olarak anne-baba için değerli ve önemlidir fakat anne-babanın yakınması anlamsızdır. Onların yapması gereken, çocuğa karşı yeni tutumlar geliştirerek ilişkileri olumlu ve faydalı bir şekilde yönetmektir.⁷⁷ Ayrıca dini ve ahlaki değerler açısından yanlış bir davranışı gözlenen çocuğa söylenen “ayıptır”, “günahdır” şeklindeki yargı sözleri davranışın yanlışlığına işaret ederek çocuğun bir ölçüde tutum değiştirmesini sağlayabilir.

⁷⁴ Çamdibi, “Ailede Çocuğun Ahlakı Terbiyesi”, 55.

⁷⁵ Mehmet Kaya, Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişiminde Rolü, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1997):1-2.

⁷⁶ Beyza Bilgin, *İslam ve Çocuk*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991), 43.

⁷⁷ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2005), 2.

1.2.2.3. Örnek Tutumlar Sergileme

Eğitimde en temel ve de en etkili ebeveyn yöntemlerinden biri iyi örnek veya model olmaktır. Yaşayarak eğitime, bizzat iyi davranış örnekleri sunmak eğitimde tartışmasız kabul edilen bir husustur. Çünkü çocukta öğrenmenin ilk ve basit şekli, çevresinde gördüğü davranışları taklittir. Bu nedenle çocuğun çevresinde bol miktarda iyi davranış örnekleri meydana getirmeye dikkat edilmelidir. Çocuk her yerde güzel davranışlar görmelidir.⁷⁸

Ailede verilen din eğitiminin çocukları derin bir şekilde etkilemesi, ailenin aynı zamanda dini değerler ve ilişkiler açısından bir model teşkil etmesinden kaynaklanmaktadır.⁷⁹ Çocuk, sosyalleşmesi esnasında kendisine yakın bulduğu aile büyüklerini, anne ve babasını model olarak seçmekte⁸⁰ ve aile büyüklerinin dine bağlı hareketleri, kullandıkları dinsel deyimler çocuğu içten bir yaşantı içerisine sokmaktadır.⁸¹ Çocuk ilk çocukluk döneminde başta anne ve baba olmak üzere, diğer aile büyüklerini de model almaktadır.

İlk çocukluk dönemindeki çocukların genellikle “anne babasını gözleyerek onları taklit ederek öğrenme eğilimleri baskındır; çocuklar onlar gibi olmaya özenir, onların davranışlarını doğruluk ve yanlışlık yargısında bulunmaksızın benimserler. Onların özellikleriyle değer yargılarını örnek olarak benimserler. Hareket, tutum, konuşma ve diğer tepkisel özelliklerini taklit etmeye çalışır”.⁸² Diğer bir ifadeyle çocuk, dış dünyayı anne ve babasının gözüyle görmeye çalışır.⁸³ Onların olumlu ve olumsuz yanlarını özdeşim yoluyla içine sindirir.⁸⁴ Modern eğitim bilimi, çocukların, ana dilini öğrenmesinde, kişiliğinin gelişmesinde, uyum ve intibak konularındaki öğrenmelerinde sembollerin önemini vurgulamaktadır.⁸⁵ Buna göre çocuğun içinde bulunduğu aile ortamı, onun ilk deneyimlerini, Psiko-sosyal gelişmesini olumlu veya

⁷⁸ Mehmet Zeki Aydın. “Ailede Ahlak Eğitimi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII/2, (2003):137.

⁷⁹ Ünver Günay, “Türkiye’de Dini Sosyalleşme”, (tebliğ), Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, (Ankara: İFAV Yayınları, 1981), 198.

⁸⁰ Günay, “Türkiye’de Dini Sosyalleşme”, 198.

⁸¹ Armaner, “Din Psikolojisine Giriş”, 89.

⁸² Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, 2; Hüseyin Peker, *Çocuk ve Suç*, (İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1994).

⁸³ Yavuzer, “Ana Baba ve Çocuk”, 24.

⁸⁴ Yörükoğlu, “Çocuk ve Ruh Sağlığı”, 126.

⁸⁵ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, (Ankara: T.D.V. Yayınları, 1990), 67.

olumsuz şekilde etkilemektedir.

Çocuklar çevrelerine uyum sağlama çabasında önce sembollerden yola çıkarlar, onlara ilgi duyar ve onlarla bütünleşmekten haz duyarlar, sonra onları kavramaya ve anlamlandırmaya çalışırlar.⁸⁶ “Böylece taklit ve özdeşleşme yoluyla başlayan dini yaşayış, çocuğun çevresinin dini havasına ve ferdi kabiliyetine göre yavaş yavaş gelişip derinleşerek onun dini şahsiyetine mal olur”.⁸⁷ Onlar çevrelerindeki insanların davranış sembollerini model olarak alıp taklit etmeye çalıştıkça kendi davranışlarını geliştirirler. Çünkü çocuklar, gördükleri yaşantılara ve olaylara itibar ederler; onlara göre gerçek olan sözler değil gördüğü olaylar ve yaşantılardır.

1.2.2.4. Uygun Hayatlarla Özdeşleştirme

Aile, bireyin kimlik ve kişiliğinin inşasında önemli bir rol üstlenmektedir. Aile ortamı çocuk için dinî kimliği kazandığı ilk merkezdir. Bu nedenle anne babanın din ile ilişkisi çocukta dinî kimliğin oluşumunda ve sonraki yaşam diliminde dinî referanslı bir hayatın inşasında önemli bir yere sahiptir.⁸⁸

Aile içinde çocuğun teneffüs ettiği dini hayatın içeriği ile aile üyelerinin dine ilgi dereceleri, ayrıca dini bilgilerin aktarılmasında izlenen yöntem ve alışkanlıklar farklı sonuçlar da ortaya çıkarabilir. Çocuklar, ebeveynlerinin dini tavır ve davranışlarından algıladıklarını kendi deneyimleri, yetenekleri ve kişisel düşünme ve tepkileri ölçüsünde işleyerek kendilerine özgü bir dini anlayış geliştireceklerdir. Şu halde ailedeki dini hayat ne kadar güçlü ve ne kadar tutarlı olursa çocuğun dini eğitimi de o ölçüde gelişmiş olacaktır. Çocuk öncelikle ailede dini bir ortam içerisinde yaşama imkânı bulabilirse onda güçlü bir dini kişilik görülebilir.⁸⁹ Çocuk hayatın içinde kendisi olarak var olmaya çalışırken bunu büyüklerinin kurduğu sözcüklerden çok kendi yaşantıları yoluyla başarabilmektedir. Çocuklar istenilen yaşantı ortamlarında geliştirdikleri ilişkilerle, dini ve ahlaki değerlere uygun davranışları geliştirebilme imkânı elde etmiş olurlar.

⁸⁶ Haluk Yavuzer, *Çocuk Eğitimi El Kitabı*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995), 37.

⁸⁷ Hökelekli, “Din Psikolojisi” 253.

⁸⁸ Yusuf Alpaydın, Hatice Ayar ve Arife Gümüş, *Çocukların Dinî Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü: Beklentiler ve Zorlanma Alanları*, (İstanbul: İlke Yayınları 8, 2015), 3.

⁸⁹ Aydın, “Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi”, 216.

1.2.2.5. Aile Fertlerinin Beraber Hareket Etmesi

Aile, insan ilişkilerinin sergilendiği bir sahne gibi düşünülebilir. Çocuk, bu sahnede insan ilişkilerini bütün yönleriyle gözlemler ve yaşar. İnsan ilişkilerini belirleyen anlaşma, bağlılık, işbirliği gibi olumlu nitelikleri de anlaşmazlık, çekişme, çatışma gibi olumsuz nitelikleri de evde öğrenir. İstenilen davranışların çocuklara benimsetilebilmesi için aile eğitiminde birlik olmalıdır. Çocukların iyi alışkanlıklar edinmesi, iyi hareketlerin birlikte yapılmasıyla olur. Çocuk kendi çevresinde bulunan kişilerin kötü hareketlerden çekindiklerini ve kötülükten hoşlanmadıklarını görürse, kendisi de iyi hareketler yapmaktan zevk almaya başlar. Aile çocuğa yol göstererek, kuralları öğreterek davranışına yön verir, güç durumlarda çocuğun yanında olur ve onu destekler. Gerekğinde denetleyerek, sınır çekerek, cezalandırarak, kurallara uymasını sağlar, doğru ile yanlış ayırt etmeyi öğretir.⁹⁰

Çocukların eğitiminde aile fertlerinin beraber davranmaları çok önemlidir. Davranış ortaklığı, eğitimde sonuca gitmenin ilk ve esas şartıdır.⁹¹ Uyumlu ilişkiler içinde, güvenli bir aile ortamında sevgi ve anlayışla büyüyen çocuk olgunlaşır, kişilik kazanır, kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenir. Sevildikçe güven duygusu pekişir, desteklendikçe öz saygısı artar. Anlayış gördükçe hoşgörülü olmayı, sorumluluk aldıkça bağımsız davranmayı öğrenir.⁹²

⁹⁰ Aydın, “Ailede Ahlak Eğitimi”, 140.

⁹¹ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 1996), 175.

⁹² Aydın, “Ailede Ahlak Eğitimi”, 140.

İKİNCİ BÖLÜM

2. AİLEDE GÖZETİLMESİ GEREKEN AHLAKİ VE MANEVİ UNSURLAR

2.1. AHLAK

Arapça da “seciye, karakter, huy” gibi anlamlara gelir. Hulk veya huluk kelimelerinin çoğuludur. Çoğunlukla insanın fiziki yapısı için halk, manevi ve ruhi yapısı için de hulk kelimeleri kullanılır. Ahlak bireysel açıdan, insanın iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine yol açan manevi özellikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlarıdır.⁹³

İslam ahlakında huylar güzel ve çirkin olarak iki kısımdır. Güzel huylara “ahlak-ı hasene” veya “ahlak-ı hamide”, kötü huylara ise “ahlak-ı kabiha” veya “ahlak- zemime” denir.⁹⁴

İslam insana bir hayat tarzı, bir dünya tasavvuru sunar. İnsanların nasıl yaşaması gerektiğini, nasıl bir hayat sürdürürlerse mutlu olacaklarını öğretir. Kur’an’ı Kerim, İslam’ın sunduğu hayat tarzı, İslam ahlakını öğrenme konusunda en temel kaynaktır.⁹⁵

Allah’u Teâla Kur’an’ı Kerimde Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Şüphesiz sen azim bir ahlak üzeresin”⁹⁶ ayetiyle onun ahlakının yüceliğine dikkat çekmiştir. “Gerçekten sizin için Allah Resulü’nde (s.a.v.) güzel örnekler vardır”⁹⁷ ayetiyle de Resulullah’ın (s.a.v.) söz tavır ve davranışlarındaki güzelliklerin Müslümanlara örnek olacağını göstermiştir. Kur’an-ı Kerim’de Peygamber Efendimizin (s.a.v.) güzel ahlakından bahsedildiği gibi, birçok ayette diğer peygamberlerin de ahlakından bahsedilmiştir.⁹⁸ Onlar güzel ahlakı sadece öğretmemiş, aynı zamanda

⁹³ İbn Manzûr, c. XV, s. 1245-1246; Mustafa Çağrıncı, “Ahlak”, İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, MÜİFV., c. I, 63,68.

⁹⁴ Ebu'l-Bekâ, Eyüb b. Musa el-Hüseyini, el-Külliyât, thk. Adnan Derviş- Muhammed el-Mısırî, Müessesetü'r- Risale, Beyrut 1998, 960.

⁹⁵ Recep Kılıç, *İslam Ahlakının Tanımı ve Kapsamı*, DİB yay. (m. y.) (t.y.) 29.

⁹⁶ Kalem 68/4.

⁹⁷ Ahzab 33/21.

⁹⁸ Nisa 4/125.

bireysel ve toplumsal hayatlarında uygulamışlardır. Peygamberler her biri bizler için birer örnektir. Dolayısıyla güzel ahlak bir Müslümanın hayatının merkezinde yer edinmelidir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadis-i şerifinde; “*muḥakkak ki ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim*”⁹⁹ buyurmuştur. Hadis-i şeriften de anlaşıldığı gibi İslam dininin asıl hedefi güzel ahlakın tamamlanmasıdır. Kur’an-ı anlamak O’nun ahlakını anlamak, O’nun ahlakını anlamak Kur’an’ı anlamaktır. Dolayısıyla yukarıdaki ayet ve hadislerden anlaşıldığı üzere İslam ahlakıyla ilgili Kur’an-ı Kerim’den sonraki ana kaynak hadis-i şeriflerdir.

İnsanlara karşı tatlı dilli ve güler yüzlü olmak, müsamahakâr davranmak, affetmek, hediyeleşmek, kusurları görmemek, hataları yüze vurmamak, ayıpları gizlemek vs. güzel ahlakın pratiğe yansımalarıdır. Böyle davranan bir insan karşılığını hem dünyada hem de ahirette görecektir, Dünya da sevgi, saygı, başarı ve sıhhat; Ahirette ise, Allah’ın bağışlamasına mazhariyetle kurtuluşa erecektir.¹⁰⁰

2.1.1. Ailede Ahlak

Kur’an ve Sünnet’in aile hayatıyla ilgili belirleme ve önerileri, hukuki olaylardan çok taraflara yöneliktir. Taraflara yönelik olan bu görevde amaç, temel insani ve ahlaki erdemlerin oluşması, onların sorumluluk bilincine ulaşması, aile hayatının sağlamlığı ve devamı için vazgeçilmez şartlardır.¹⁰¹

Ahlak toplumsal açıdan fazlasıyla önemli bir etkiye sahiptir. Bir toplumun erdemli olup olmamasını ahlak belirler. Ahlakın bir toplumda yerleşmesi o toplumun aile bireylerinin teorik açıdan çocuklara verdiği eğitim ve anne babanın pratik olarak yaptığı hal ve hareketlerle oluşur. Bu durumdan da anlaşıldığı üzere bir insanın yetiştiği çevreden etkilenmemesi mümkün değildir.

Aile kurumunda eşler arasında ilişkilerin sadakat, vefa, dindarlık, karşılıklı sevgi, saygı, anlayışı vb. üzerine kurulması, ailede yetişen çocukların da bu nitelikleri kazanmasında etkin bir faktör olacaktır. Böyle bir ortamda yetişen bireyler kendi

⁹⁹ Malik İbn Enes, el-Muvatta, thk, Muhammed Fuat Abdulkaki, Daru İhyai’t-Turasi’l-Arabî, Beyrut 1985, “Husnü'l-Hulk”, 47, H.no: 8, c. II, 904.

¹⁰⁰ Canan, Hadis Ansiklopedisi, c. XVI, 329.

¹⁰¹ Nevzat Aydın. “Hz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri”, *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt.1, (2015):108.

üzerlerine düşen vazifelerini bilip yerine getirirler.

Allah Teâlâ kadın ve erkeğe bir arada olmadıklarında birbirlerine karşı tahmin edemeyecekleri bir sevgi, istek ve arzu yerleştirmiştir. Bu arzu onları aile kurmaya zorlamıştır. Bu da aile, kabile ve sosyal hayatın meydana gelmesinde temel sebep olmuştur. İnsanın, insan olarak birbirine eşit, figür ve form olarak aynı temel formüle sahip, ancak farklı fiziksel yapıya, farklı zihni ve psikolojik özelliklere, farklı duygu ve arzulara sahip olan iki ayrı cins olarak yaratılması yaratıcının hikmetidir. Öyle ki bu ikisi o kadar mükemmel bir ahenk içinde yaratılmışlar ki birbirlerine mükemmel bir eş olabilmektedirler. Birinin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçları diğerinin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayabilmektedir. Bu düzen tesadüfi değildir. Bu düzen ayette de belirtildiği gibi, kadın ve erkeğin doğal ihtiyaçlarını karşılamaları ve birbirleriyle huzur ve sükûnet bulma amacıyla kurulmuştur.¹⁰²

*'Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yaratan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah 'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinize bir gözetleyicidir.'*¹⁰³

Burada kastedilen bir kişi Hz. Âdem, eşinden maksatta Hz. Havva olduğu konusunda fikir ve görüş birliği vardır. Kadın ve erkek aynı cevherden var edilmiştir.¹⁰⁴

2.2. RAHMET VE MEVEDDET

Hz. Muhammed (s.a.v) kadın ve erkeğin insani ilişkilerine, ailede sevgi ile zenginleşme, rahmet, mutluluk, refah ve eminlik vererek her iki cinse de bu ilişkiler esnasında ahlaki güzellik ve ruhi üstünlük kazandırdı.¹⁰⁵

Kadın ya da erkek tek başına tam anlamıyla kendilerine yetmezler. Her birinin kendi ekseninde eksiklikleri vardır. Erkek ve kadının aile olarak bir araya gelmeleri bu eksiklikleri meşru olarak gidermenin tek yoludur.¹⁰⁶

¹⁰² Mevdudi, *Tefhimul Kur'an*, c. IV, 294.

¹⁰³ Nisa 4/1.

¹⁰⁴ Kılıç, "İslam Ahlakının Tanımı ve Kapsamı", 3.

¹⁰⁵ Afzalur Rahman, Hz. Muhammed (s.a.v) 'in Siret Ansiklopedisi, c. II, 17.

¹⁰⁶ Sümeyye Kahraman Sürücü, "Kur'an ve Hadislerde Aile Kavramı", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2006), 4.

Toplumsal bir varlık olan insanođlu bu dűnyadaki serűvenini tek bařına sűrdűrememekte, varlıđını devam ettirebilmek için bařka insanların varlıđına ihtiyaç duymaktadır. İnsanın bu řekilde hemcinsleri ile birlikte yařaması onun için tabii bir zorunluluktur. Toplumlarda aile kurumuyla ilgili deđerler mevcuttur. Bunları bazı deyimlerle ifade etmiřlerdir. Örneđin ‘‘Yalnızlık Allah’a mahsustur’’ deyiminden de insanın yalnız bařına yařayamayacađı ve aslında ayette de¹⁰⁷ belirtildiđi gibi insanođlu fitrat olarak hayatı paylařıp yanında huzur bulacađı arkadařa, dosta, eře ihtiyaç duymaktadır.¹⁰⁸ Dolayısıyla kadın ve erkek her biri diđerinden ayrı yařamakla saadet ve sűkűnet içinde bir hayatı tam anlamıyla sűrdűremezler.¹⁰⁹

Aile ortamının insanın ruh ve beden sađlıđı için ne kadar önemli bir yere sahip olduđu, ‘‘Kaynařmanız için size kendi cinsinizden eřler yaratıp aranıza sevgi ve merhamet koymasđ onun varlıđının delillerindendir’’ ayetiyle belirtilmiř, yine ayette geçen ‘‘meveddet ve rahmet’’ olursa evlilikte mutluluk műmkűndűr. Ruhi sűkűnet bulmak, rahatlamak, huzura ulařmak ve kaynařmak için kadında erkeđin aile kurmaları gerekmektedir. Ancak erkek ve kadın arasında oluřan bu aile kurmada amaç devamlılıktır. Belirli bir zaman verilerek ya da deneme kaydıyla yapılan evlenmeler muteber deđildir.¹¹⁰

2.2.1. Rahmet

řefkat ve merhamet en önemli deđerlerdendir. Bu duygular bűtűn canlılarda mevcuttur. İnsanların bu duyguları yerinde ve dođru olarak kullanılması olduđua önemlidir. Bu duygunun dengeli kullanılması toplumda huzur ve sűkűn temin eder. Rahmet sűzlűkte masdar olarak kullanıldıđında ‘‘merhamet etmek, severek ve acıyarak korumak’’, isim olarak ‘‘řefkat, merhamet’’ anlamına gelir.¹¹¹

¹⁰⁷ Rum 30/21.

¹⁰⁸ Adnan Kořum. ‘‘İslam Aile Hukuku Normlarının Tűrk (Aile) Kűltűrűne Yansđması’’, *Sűleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakűltesi Dergisi*, Cilt. 29, (2012):85.

¹⁰⁹ Afzalur Rahman, Hz. Muhammed (s.a.v)’in Siret Ansiklopedisi, c. II, 17.

¹¹⁰ Cin, ‘‘İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme’’, 26, 27.

¹¹¹ Mecdűddin Muhammed b. Yakub el-Fırűzábádı, el-Kamusu’l-Muhit, thk, Muhammed Naim, Műessesetű’r- Risale, Beyrut 2005, s. 1111-1112; Abdulhamit Birriřik, ‘‘Rahmet’’, DİA, c. XXXIV, s. 419.

Şefkat; karşılıksız, içten sevgi beslemek, başkasının derdiyle hemhal olmak, acıyarak merhamet etmektir.¹¹²

“Rahmet; merhameti hak etmiş birine ihsanda (iyilikte) bulunma konusundaki acıma ve şefkattir. Rahmette hem acıma duygusu hem de iyilik etme şuuru vardır.”¹¹³ Merhamet; sevgiyi, acımayı ve yardımı içerisinde barındıran insanda olması gereken duygulardandır.

Yüce Rabbimiz Kur’an-ı Kerimde birçok ayette rahmetinden bahsetmektedir. Bazı ayetlerde de kendi katından peygamberlere verdiği rahmete dikkat çeker. “*Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik*”¹¹⁴ diyerek Hz. Muhammed’i (s.a.v.) Rahmet Peygamberi olarak gönderdiğini haber vermiştir. O bütün âlemlere gönderilmiş İlahi bir lütuf, şefkat ve merhamet abidesidir. Başta ümmeti olmak üzere, bütün insanları şefkat ve merhametiyle kucaklamaktadır.

Şefkat ve merhamet insanın fitratında ve vicdanında olan bir duygudur. Ancak bu duygu iman eden insanda daha farklıdır. Çünkü bir mü’min için bu Allah’ın emri, peygamberin tavsiyesidir. Kur’an-ı Kerim de mü’minlerin, aralarında merhamet duygusuyla hareket etmeleri gerektiğini¹¹⁵ ve birbirlerine merhameti tavsiye etmelerini ister.¹¹⁶

Yeryüzüne rahmet olarak indirilen Peygamber Efendimiz (s.a.v.) insanların birbirlerine şefkatli ve merhametli olmaları konusunda şöyle buyurmaktadır: “*Mü’minler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerini korumakta bir vücuda benzerler. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlarda bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar.*”¹¹⁷

2.1.1. Ailede Rahmet

Allah Teâla kadınları ve erkekleri farklı cinslerden yaratmış olsaydı aralarında birbirlerine ısınma meydana gelmezdi. Ve hatta nefret oluşabilirdi. Allah Teâlâ’nın eşleri

¹¹² Ali Ferdaşoğlu, *Evliliğe Doğru*, (İstanbul: Yeni Asya Yayınları., 2009), 169.

¹¹³ Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, 471; Hüseyin K. Ece, *İslam’ın Temel Kavramları*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2013), 395.

¹¹⁴ Enbiya 21/107.

¹¹⁵ Fetih 48/29.

¹¹⁶ Beled 90/17.

¹¹⁷ Müslim, “el-Bir ve’s-Sıla ve’l-Edeb”, 16, H.no: 2586, c. IV, 1999-2000.

kendi cinslerinden yaratmış olması ve eşlerin arasında sevgi ve rahmet koyması Allah'ın insanlara olan rahmetinin göstergesidir.¹¹⁸ Eşlerin aynı cinsten olması neticesinde birbirlerinde sükûn bulurlar. Bu sükûnet kalbe ait bir durumdur.

Karı-koca arasında ortaya çıkan ilk şey sevgidir. Daha sonra bu sevgi onları rahmet duygusuna ulaştırır. Bu duygu eşlerin birbirine karşı nazik, hoşgörülü ve düşkün olmalarını sağlar. Bu da sırf şehvetle olan bir şey değildir. Örnek verecek olursak, yaşlılık döneminde eşlerin cinsel sevgileri asgariye düşmesine rağmen birbirlerine daha fazla bağlanmaları aralarındaki bu duygunun göstergesidir. Ya da kadının bazen şehvet mahallinden çıkmasına rağmen, zevciyyat vazifesinin devam etmesi şefkatinin göstergesidir. Sonuç olarak eşler arasındaki bağ rahmetle değil de bizatihi şehvetle oluşmuş olsaydı, bu durumda ikisi arasında her an bir ayrılık meydana gelirdi.¹¹⁹ Dolayısıyla Aile hayatının huzur ve mutluluğu, eşlerin birbirlerine şefkatli ve merhametli olmasıyla mümkün hale gelmektedir.

Kadınların yaratılışı itibariyle erkeklere nazaran bazı farklılıkları mevcuttur. Bu farklılıklar onları haksızlık ve zulümlerin hedefi haline getirebilmektedir. Toplumlara göre yaşama hakları dâhil birçok haklarından mahrum edilmişlerdir. Bu gibi insanlık dışı davranışlar İslam'da yasaklanmıştır.

*'Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden(l) dolayı kavminden gizlenir. Onu aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kötüdür'*¹²⁰ ayeti kız ve erkek çocukları arasında İslam'ın onaylamadığı ayrımcılığa değinmiştir.

İslam kadını erkeğin öteki yarısı olarak görmüştür. *"Sizi bir tek candan (Adem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur."*¹²¹ Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu hususu veda hutbesinde şöyle ifade etmiştir: *"Onlara karşı iyi davranınız. Eşlerinize şefkatle muamele ediniz. Siz, onları Allah'ına ahdiyle aldınız. Onlar size Allah'ın ahdiyle helal olmuştur."*¹²²

Rahmetin bir de zerafet boyutu vardır, bu asaletin fiiliyata dökülmesidir. Bir

¹¹⁸ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev: Bekir Karlığa ve Bedreddin Çetiner, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2015), c. XII, 6342.

¹¹⁹ Fahrüddin er-Râzi, *Tefsir-i Kebir (Mefatihü'l-Gayb)*, çev: Suat Yıldırım, (İstanbul: Huzur Yayınları, 2013), 95; Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, c. IV, 294.

¹²⁰ Nahl 16/58-59.

¹²¹ Araf 7/189.

¹²² İbn Mâce, "Nikâh", 3, H.no: 1850, 1851, c. I, s. 593- 594; Tirmizî, "Nikâh", 11, H.no: 1163, c. II, 455.

insanın konuşmasında, oturup kalkmasında, söz ve sohbet vs. her türlü davranışında zerafet olmalıdır. Müslüman zarif olmalıdır. Peygamber Efendimiz: “*Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden zarar görmediği, salim olduğu insandır.*”¹²³ Dolayısıyla Müslüman her türlü kötü huydan kendini arındıran, kaba ve katı yürekli olmayandır. Ailede eşler bu özellikleri, davranışlarında, eylemlerinde ve söylemlerinde göstermelidirler.¹²⁴

2.2.2. Meveddet

Literatürde, muhabbet ve hub, meveddet ve vudd yaygın şekilde ‘sevgi’ anlamında kullanılmaktadır.¹²⁵

El-Vedüd gayb mertebesinde sevgi ve muhabbettir. Sevginin en yücesi Vedüd isminin sahibi olan Allah’a mahsustur. Asıl sevgi O’na olandır.¹²⁶

Allah’ın vüdd diye isimlendirilmesi itibariyle sevgisi sabit olandır. Bu niteliğin dört hali vardır:

Sevginin kalbe ilk düşmesi ve orada gerçekleşmesine heva denilir. Ardından vüdd (meveddet) gelir. Bu da sevginin sebat bulması halidir. Daha sonraki hali ise hub’dur. Bu hal sevgideki duruluk ve sevenin iradesinden çıkması demektir. Bu durumda seven kişi sevdiğinin iradesine göre hareket eder. Ardından aşk gelir. Aşk sevginin kalbi sarması demektir. Seveni sevgiliden başkasına bakamayacak hale getirerek kör yapar.¹²⁷ Sevginin derecesi arttıkça seven kişi kendi iradesinin dışında hareket etmeye başlar ve hatta sevdiği kişinin sevdiklerini sever ve onlarla ilgilenir.

2.2.2.1. Ailede Meveddet

Sevme yeteneği insanlarda genetik olarak bulunmaktadır. Ancak bu yeteneği geliştirmek ve öğrenerek bir şekle sokmak gerekir. Sevgi; kişinin beyninde görülmeyen bir ışık ve enerji uyandırmaktadır. Bu da karşıdaki kişinin beyninde değişimlere neden

¹²³ Nesâi, “el-İman”, 8, H.no: 4995, 513.

¹²⁴ Mustafa Turan, Mutlu, *Aile Başarılı Çocuk*, (İstanbul: Kutupyıldızı Yayınları, 2014), 33.

¹²⁵ Süleyman Uludağ, “Muhabbet”, DİA, c. XXX, 386.

¹²⁶ Ebu’l-Bekâ, el-Külliyât, 491.

¹²⁷ Muhyiddin İbnü’l-Arabi, *Futuhât-ı Mekkiyye*, çev: Ekrem Demirli, (İstanbul: Litera yayınları, 2012), 14-15.

olmakta ve mutluluk kimyasallarının oluşmasını sağlamaktadır.¹²⁸ Bundan dolayıdır ki sevgi tüm toplumsal hayatta önemli bir pozitif etkiye sahip olduğu gibi, evlilikte de sağlam bir temelin oluşması için önemli bir etkiye sahiptir.

Sevginin, saygı ve güvenle beslenmesi evliliğin sağlıklı yürümesi için önemli bir sebeptir. Müslüman kimsenin de evliliği sevgi ve merhamete dayanmalıdır. *‘‘Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz.’’*¹²⁹ Kur’an-ı Kerim’de eşler için kullanılan *‘‘elbise-libas’’* kelimesi mecaz anlamda kullanılmış olup, bu ayette karı-koca arasındaki ilişki, elbiselerle beden arasındaki ilişkiye benzetilmiş, elbiseler gibi birbirlerine yakın olduklarına, birbirleri için gerekli olduklarına, birbirlerinden kopamayacağına işaret etmiş ve birbirlerinin karşılıklı sükûnet ve mutluluk kaynağı olduklarını belirtmiştir.¹³⁰ Elbisenin ayıpları örtmesi, soğuk ve sıcağa karşı insanı koruması gibi, karı-koca da birbirlerinin hallerini gizleyip örter, namusunu muhafaza edip günahlardan korur.¹³¹

İnsan bu kadar kısa olan bir hayatta güzelliğin ebedi olmadığı farkında olmalıdır. Güzel ahlakın ise hayatın sonuna kadar sürdüğünü ve eşlerin dünyasını cennete çevirmesinin bir sebebi olduğunu bilmelidir.

Sevgi ve saygı gibi vasıflar kişinin daha nezaketli ve yumuşak olduğunugöstergesidir. Çoğu zaman aradaki kırılğanlıkları giderir, hoşgörülü olmayı sağlar.¹³² Eşler arasında sağlam bir sevgi ve uyum tesis edilmişse, güven de beraberinde gelir.

Sevgi ve saygı evliliğin olmazsa olmazlarıdır. Sevmek sevilme ve değer görmek gibi duyguların en güzel karşılanacağı yer aile yuvasıdır. Karı-koca arasında resmiyet olmaz düşüncesiyle saygıyı ortadan kaldıran eşler var. Ancak saygı sevgiyi besleyen davranışlardır. Dolayısıyla sevgi ve saygının olmadığı ortamlarda ailenin varlığını koruyabilmesi mümkün değildir.¹³³

¹²⁸ Nevzat Tarhan, *Aile Okulu*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2015), 139.

¹²⁹ Bakara 2/187.

¹³⁰ Koşum, *İslam Aile Hukuku Normlarının Türk (Aile) Kültürüne Yansıması*, 86; Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, c. I, 129.

¹³¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. II, 14.

¹³² Kızılkaya, *‘‘Evlilik ve Aile Okulu’’*, 277.

¹³³ Kılıç, *‘‘İslam Ahlakının Tanımı ve Kapsamı’’*, 33.

2.3. EŞLERİN BİRBİRLERİNE OLAN SEVGİSİNİ BESLEYEN DURUMLAR

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) aile kurumuna ayrı bir değer vermiş, toplumda kötülüklerin önüne ancak sağlıklı ailelerle geçebileceğini belirtmiştir. Allah'a iman ve bu imanın içselleştirilmesi, ailenin sağlıklı kurulması, devam etmesini sağlayan ve eşler arası iletişimi güçlendiren en temel etkendir. Böylelikle eşler söz ve eylemlerinde rıza-i İlahinin bilincinde olurlar.¹³⁴

Aileyi oluşturan her bireyin birbirlerine karşı görev ve sorumlulukları vardır. Bunlar dinimizin ve ahlakın yüklediği sorumluluklardır. Bu sorumluluklar yerine getirildiği zaman, aile huzurlu ve mutlu olur. Dolayısıyla topluma iyi bireyler yetiştirilir. Aile ahlakı, genel ahlak anlayışından ayrı değildir. Genel ahlak topluma aile ahlakının yansımasıdır.¹³⁵ İslam ahlakına göre güzel huylar edep, hayâ, cömertlik, tevazu (alçak gönüllü olmak) ve ikram gibi huylardır. Kötü huylar ise kibir, haset (kıskançlık), kin, düşmanlık, cimrilik ve sefihlik gibi huylardır.¹³⁶

2.3.1. Eşlerin Birbirine Olan Sevgisini Söz ile Besleyen Durumlar

2.3.1.1. Güzel Söz Söylemek

Konuşmak insanın kendini ifade etmesini için en temel yeteneklerdendir. Kişinin duygu ve düşüncelerini ifade etmesinin en kolay şeklidir. Bu durumda eşlerin birbirlerine sevdiklerini söylemesi duygularını dile getirmesi birbirlerine karşı olumsuz düşünceleri, ön yargıları kırması, sevgi ve güven bağına artırması gibi olumlu sonuçlar ortaya çıkarması nedeniyle önemli bir etkiye sahiptir

Sevgi genetik bir eğilimdir. Kadının beyninde duygusal alanlar gelişkin olduğundan sevgi ihtiyacı erkeğe göre daha fazladır. Erkekler kendilerine kadınlarla kıyasladıklarından onların bu isteklerini anlayamamaktadırlar. Erkeklerin bunu ifade etmemeleri durumunda kadınlar sevilmedikleri hissine kapılırlar. Dolayısıyla eşlerin birbirlerine olan sevgilerini dengeli bir biçimde paylaşmaları gerekmektedir.¹³⁷

Nitekim diğer hususlarda olduğu gibi eşleriyle konuşması sohbet etmesi

¹³⁴ Nevzat Aydın, "Hz. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeler" 106.

¹³⁵ Enver Uysal, *İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi "Aile Ahlakı"*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2014), 268.

¹³⁶ Yeni Rehber Ansiklopedisi "Ahlak", Türkiye Gazetesi yay., İstanbul 1993, c. I, 253.

¹³⁷ Nevzat Tarhan. "Sevgi Odaklı Yaşam Ne Kazandırıyor", *Köprü Dergisi*, Cilt. 101 (2008):77.

konusunda Peygamber Efendimizin (s.a.v.) güzel ahlakı bizim için örnektir. Eşlerine duygularını söyler, onlarla ilgilenir güzel davranışlarıyla onların gönlünü kazanır. Peygamber Efendimize, “*Ya Resulallah! En çok sevdiğin kişi kimdir*” diye sorulduğunda (s.a.v.) “*Aişe*” diye cevapvermiştir.¹³⁸ *Peygamber Efendimizin hayatında bu tür inceliklerle fazlasıyla karşılaşılmaktadır.*

Kişi eşyle konuşurken yumuşak bir üslup ve seçici güzel sözlerle kendini ifade etmelidir. Bu eşler arasında sevgiyi artıran başka bir durumdur. Güzel söz eşler arasında öfke ve kızgınlığın önüne de geçmektedir. Bazı eşler evlendikten sonra eşine “seni seviyorum” demeye gerek duymazlar ona devamlı bu sözleri söylememe ne gerek var derler. Oysa Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hadis-i şerifte; “*Sevdiğiniz kimseye, onu sevdiğinizi söyleyiniz*”¹³⁹ buyurarak kişinin sevdiği kişiye onu sevdiğini açıklamasını tavsiye etmiştir.

2.3.1.2. İltifatta Bulunmak

Belagat âlimlerine göre iltifat anlama güzellik veren edebi sanatlardandır. Bir beyitte veya kısa bir sözde beklenmedik şekilde şahıs, zaman ve üslup bakımından değişiklikler yapmaktır. Bu değişiklikler monotonluğu kırarak muhatabın ilgisini uyandırmak ve konunun önemine dikkat çekmek gibi amaçlarla yapılır.”¹⁴⁰

Her ailede muhakkak eşler arasında karşılıklı ilgi ve sevgiye ihtiyaç vardır. İnsanlar arasında sevgiyi ifade etmenin yollarından biride iltifattır. Eşlerin birbirlerinin üstün ve faziletli yönlerini söylemeleri, birbirlerine teşekkür etmeleri ve değer vermeleri sevgiyi ifade etmenin yollarındandır. Ayrıca iletişim açısından önemlidir.¹⁴¹ “Ne güzel giyinmişsin”, “yaptığım yemeği beğendim” gibi onay ve iltifat cümleleri karşıdaki kişinin belki de kendini çok değerli hissetmesine ve sevildiğini düşünmesine sebep olacaktır.¹⁴²

Eşler birbirlerinden bir şey isterken emrivaki değil, yapar mısın eder misin gibi kibar bir dille, iltifat ederek ifade ederlerse bu tavırları, karşı tarafın o işi severek yapmasını ve yaptığı işten mutluluk duymasını sağlar. Bir kimse eşine güzel isimlerle ve

¹³⁸ Buhâri, “Fazailü’s-Sahabe”, 4, H.no: 3662, c. III, 9.

¹³⁹ Ebu Dâvud, “el-Edeb”, 112-113, H.no: 5124, 5125, 552.

¹⁴⁰ İsmail Durmuş, “İltifat”, DİA, c. XXII, 152.

¹⁴¹ Aydın, “Hz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri”, 110.

¹⁴² Tarhan, “Aile Okulu” 142.

sıfatlarla hitap ederse, eşide bunlara layık olmaya çalışacaktır.¹⁴³

Senden razı olana teşekkür etmen onu senden razı eder ve sana olan cömertliğini artırır. Sana buğz edene teşekkür etmen, onun seninle barışmasını ve muhabbet etmesini sağlar.¹⁴⁴

Resulullah (s.a.v.) eşlerine iltifat eder onların incinmesine izin vermezdi. Bir defasında Hafsa'nın, kendisine yahudi kızı dediği, onunda buna üzüлüp ağladığı bir esnada Safiyye'ye överek: “*Sen peygamber kızısın, çünkü senin amcan peygamberdir ve bir peygamber hanımısın, onlar bunun karşılığında sana ne ile övünecek...*” diye onu taltif ettikten sonra Hafsa'ya da “*Allah'tan kork ey Hafsa*” diyerek onun da hareketinin yanlış olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁵

Kısacası her insan başarılı olmayı ve başarısından dolayı takdir görmeği ister. Kişileri değil başarılarını takdir etmek önemlidir. Kişi iltifatı hak ettiği, olumlu bir davranış sergilediği zaman iltifat konusunda cimrilik yapılmamalıdır. Çünkü bu durumda karşıdaki kişinin performansı düşecektir. Başarıları takdir edildiği halde işinde daha başarılı olmaya alışacaktır. “*Marifet iltifata tabidir*” atasözü bu durumu açıklar niteliktedir. İltifat başarıyı tetiklediği için iltifatla ailede başarı derecesi artmakta ve başarı genellikle eşlerin birbirlerine sevgisinin artmasına dolayısıyla sevginin artmasıyla evliliğin sürekliliğine sebep olabilmektedir. Ayrıca genel olarak insanların iltifattan hoşlandığı bilinmektedir. Bazı insanlar iltifatla sevgilerini ifade ederler bazıları da sevildiklerini hissederler. Çoğu insanlar iltifattan hoşlanmakta ve sevildiğini bu yöntemle hissetmektedir. Kişinin sevgisini ifade etme yöntemlerinden biri olan iltifat çoğu zaman ailede ve eşler arasında olumlu bir atmosfer oluşturmaktadır. Bu atmosfer genellikle sevginin artmasına sebep olmakta sevgi bağının güçlenmesi evliğin gidişatına pozitif etki göstermektedir. Evliliğin devamının sağlanması hususunda da bu etkinin yansımasıyla olumlu yönde bir gidişat sağlanmaktadır.

2.3.1.3. Sohbet Etmek

Arkadaşlık edip ünsiyet kurmak, bedenle ya da gönülle uzun süre beraberlik hali,

¹⁴³ Turan, “Mutlu Aile”, 31.

¹⁴⁴ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetname*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2013), 506.

¹⁴⁵ Tirmizî, “Nikâh”, 137, H.no: 3894, c. VI, 188.

dini veya dünyevi konuların konuşulduğu toplantı gibi çeşitli manalarda kullanılmış¹⁴⁶ olan sohbet, dilimizde daha ziyade karşılıklı olarak samimi duygularla dostça konuşma şeklinde ifade edilir.¹⁴⁷Sohbet kelimesinin sözlük anlamı dikkate alındığından dolayı Resulullah'ın (s.a.v.) sohbetinde bulunan Müslümanlar için “ashap” ve “sahabe” terimleri kullanılmıştır.¹⁴⁸

İki insanın duygularını, düşüncelerini, görüşlerini dostça rahatsız edilmeyecekleri bir ortamda tamamen birbirlerine odaklanarak yaptıkları sohbet kaliteli bir sobbettir.

Eşler arasında iyi bir diyalog olması oldukça önemlidir. Bu durum eşlerin birbirlerine güvenini artırır. İlişkileri kuvvetlendirir. Böylelikle her sıkıntının üstesinden rahatlıkla gelebilmelerini sağlar.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) aile reisi olarak eşleriyle sobbete özen gösterirdi. Bu duruma ne ibadeti ne arkadaşlarıyla geçirdiği vakit, nede dünya meşguliyeti engel olmazdı. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) aileyle sohbetlerini, ailenin her ferdiyle şahsen görüşmesi, baş başa sohbeti ve aile efradının tamamının birbiriyle sohbeti şeklinde olmak üzere iki şekilde gerçekleştirmiştir.¹⁴⁹

Karşıdaki kimse konuşurken onun konuşmasına dikkat kesilmek, kulağı tümüyle ona vermek, kalbini tümüyle onun konuşmasına sarf etmek kişinin karşıdaki kişiyi sevmesinin alametlerindendir.¹⁵⁰Dolayısıyla sohbet ederken konuşma esnasında birbirlerine kulak vermeli, biri konuştuğu zaman öteki başka bir şeyle meşgul olmamalıdır.

Ayrıca bir kimse konuşurken ses tonuna dikkat etmelidir. Ses tonuna özen gösterilmezse bu durum yanlış anlaşılmalara yol açabilir. “*Yürüyüşünde tabi ol, sesini alçalt.*”¹⁵¹Lokman (a.s) oğluna öğütleri arasında olan bu ayet muhatabımızla konuşurken nasıl konuşulması gerektiği konusunda Müslümana da yol gösterir niteliktedir. Dolayısıyla bir Müslüman konuşurken muhatabına karşı kibar bir üslup benimsemelidir.

¹⁴⁶ Süleyman Uludağ, “Sohbet”, DİA, c. XXXVII, 350.

¹⁴⁷ Ebu'l-Bekâ, el-Külliyât, 558.

¹⁴⁸ Uludağ, “Sohbet”, c. XXXVII, 350.

¹⁴⁹ Aydın, “Hz. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri”, 116.

¹⁵⁰ Ebu Abdullah Şemsuddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ravdatu'l-Muhibbin ve Nüzhetü'l-Müştakin*, çev: Savaş Kocabaş, (İstanbul: Şule Yayınları, 2009), 275.

¹⁵¹ Lokman 31/19.

2.3.2. Eşlerin Birbirine Olan Sevgisini Hal Olarak Besleyen Durumlar

İnsanlar sevgiyi sadece söz ile ifade etmezler. Sevgiyi ifade etmenin farklı yolları vardır. Kişi eşiyile sevgi iletişiminde etkili olmak istiyorsa, öncelikle eşinin baskın sevgi dilini keşfetmek ve öğrenmek zorundadır. Dolayısıyla sevgi dokunarak, ilgilenerek, hizmet ederek, birlikte vakit geçirerek,¹⁵² maddi ve manevi fedakârlıklarda bulunarak karşıdaki kişiye çeşitli hal ve hareketlerle farklı şekillerde ifade edilebilir. Eşlerin birbirlerini iyi tanıyıp birbirlerinin sevgi dilini anlamaları ilişkilerinin uyumu açısından önemli bir etkiye sahiptir.

2.3.2.1. Mütevazi Olmak

Kibir, büyüklük anlamına gelir. Kişinin kendini üstün görmesi ve bu duyguyla başkalarını aşağılayıcı davranışlarda bulunmasıdır. Mütevazi olmamanın tersidir.¹⁵³

Asıl büyüklük kişinin mütevazı olmasıdır. İnsan kendinin ne kadar aciz ve zayıf bir varlık olduğunu bilmelidir. Tevazu, sevgi ve merhamet gibi duyguları oluşturur. Dolayısıyla mü'min kişiden olması gereken vasıflardan biridir. Kur'an-ı Kerim'de tevazuyla ilgili bir ayette Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *“Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, inkârcılara karşı ise izzet sahibidirler”*¹⁵⁴

Kibir, gurur ve ucûb gibi huylar ve bu huyların dışa yansımaları olan davranışlar Müslüman ahlakçılar tarafından (rezail=reziletler) arasında zikredilmiştir. Bu huylar gerek kişisel ahlaka gerekse toplumsal barışa ve sevgi bağlarına verdiği zararların üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmuşlardır.¹⁵⁵

Cenab-ı Allah buyuruyor: *“Allah kibirlenenleri sevmez”*¹⁵⁶ *“Allah kendini beğenmiş övünüp duran kimseleri asla sevmez.”*¹⁵⁷

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) kendisinin sahip olduğu güzel huylardan olan tevazuyu tüm Müslümanlara kazandırmak için büyük bir çaba sarf etmiş, insanları mütevazı olmaya davet etmiştir: *“Allah bana, kimsenin kimseye karşı kibirlenmeyeceği*

¹⁵² Tarhan, “Aile Okulu”, 142.

¹⁵³ Mustafa Çağrı, “Kibir”, DİA, c. XXV, 563.

¹⁵⁴ Maide 5/54.

¹⁵⁵ Çağrı, “Ahlak” c. II, 84.

¹⁵⁶ Nahl 16/23.

¹⁵⁷ Lokman 31/18.

bir şekilde hepinizin alçak gönüllü olması gerektiğini vahyetti.”¹⁵⁸

Bir kimsenin sevdiği kimseye karşı alçak gönüllü olması ona olan sevgisinin alametlerinden biridir. Çünkü sevgi alçak gönüllülük üzerine bina edilmiştir.¹⁵⁹

2.3.2.2. Aile İçi Harcamadan Kaçınmamak (Cömertlik)

Cömertlik bütün dinlerde ve ahlak sistemlerinde benimsenmiş bir erdemdir. İslam dini de cömertliği üstün bir erdem olarak benimsemiştir.¹⁶⁰ Cömertliğin tersi cimriliktir. Cömert kimse Allaha yakın, insanlara yakın, cennete yakın cehennemden uzaktır. Cimri kimse ise Allahtan uzak, insanlardan uzak, cennetten uzak cehenneme yakındır. Cimrilik bir hastalıktır.¹⁶¹

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de cimrilik yapan ve gerekli yerlere harcamaktan sakınanlara *“Onlar cimrilik edip insanlara da cimriliği emrederler. Kim yüz çevirirse şüphesiz Allah zengindir, hamde layıktır”*¹⁶² ayetiyle sorumluluklarını hatırlatmıştır. Ayrıca kişinin cömert olması gereken öncelikli ve en önemli yer yakınları olan ailesine karşı olmasıdır. Bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadisinde şöyle buyurdu: *“Allah yolunda (cihad edilmesi için) sarf ettiğin para, köle azad etmek için harcadığın para, fakire sadaka verdiğin para ve birde aile fertlerinin ihtiyaçları için harcadığın para var ya! İşte bunların içinde sana en çok sevap kazandıracak olanı ailen için harcadığın paradır.”*¹⁶³

Kişi ailesine karşı cömert olmalı, ailesine harcama yapmaktan kaçınmamalıdır. Çünkü aile kuran kimse ailesinin geçimini gönüllü olarak üstlenmiş sayılır. İslam hukukuna göre koca gücünün yettiği kadar en iyisiyle ailesinin her türlü meşru ihtiyacını karşılamakla mükelleftir. Kocanın ailede kavvam olmasının sebeplerinden biri malından ailesine harcama yapmış olmasıdır. İslami çerçevede yaptığı bu harcamalar hiçbiri boşa gitmez. *“Allah 'ı hoşnut etmek için ailene yaptığın harcamada sana sevap vardır, hatta eşinin ağzına kaldırıp verdiğin lokma senin için sevap getiren bir sadaka olur.”*¹⁶⁴

¹⁵⁸ Müslim, “el-Cenne”, 16, H.no: 2865, c. V, 2198-2199.

¹⁵⁹ İbn Kayyım, Ravdatu 'l-Muhibbin, 298.

¹⁶⁰ Çağrı, “Ahlak”, c. I, 351.

¹⁶¹ Nihat Temel, *Kur'an Aydınlığında Müslümanın Yol Haritası*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2008), 391.

¹⁶² Hadid 57/24.

¹⁶³ Müslim “Zekât”, 13, H.no: 990, c. I, 692.

¹⁶⁴ Buhâri, “Nafakât”, 1, H.no: 5351, c. III, 424.

Kadın ve erkeğin beden yapılarındaki ve yeteneklerindeki farklılık, aile içerisindeki rollerin farklılaşmasının en önemli sebeplerindendir.¹⁶⁵

Ayrıca erkek ailenin huzurunu bozacak içki kumar ve bunun gibi kötü alışkanlıklardan uzak durmalıdır. *“Herhangi bir insanın, hanımının yiyecek yönünden hakkını gasp etmesi onun için kâfi bir günahdır.”*¹⁶⁶ *Yine kadının erkek üzerindeki hakları konusunda Allah Resulü (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: “Bulursan ona da yedirmek, giydiğin zaman ona da giydirmek, yüze vurmamak, kötü söz söylememek ve evden başka bir yerde onu yataktan uzaklaştırmamak.”*¹⁶⁷

Erkek ailesin helalinden kazanarak yedirmeli ve giydirmeli, kazancını ailesinden esirgememeli, ancak savurgan da davranmamalıdır. Cimrilik bir hastalık olduğu kadar savurganlıkta bir hastalıktır. Harcama yaparken kendi gücüne göre yapmalı ihtiyaç olmadığı zaman israfa kaçmamalıdır. Allah Teâlâ, *“Yiyiniz, içiniz ama İsrâf etmeyiniz. Allah israf edenleri sevmez”*¹⁶⁸ ayetiyle israfın Allah’ın sevmediği fiiller arasında olduğunu haber vermiştir.

2.3.2.3. Diğergamlık

“Diğergâmlık; îsâr, özgecilik gibi başka terimlerle de ifade edilmektedir. Sözlükte “bir şeyi veya bir kimseyi diğerine üstün tutma, tercih etme” manasına gelmektedir.” Kur’an-ı Kerim’de îsâr kelimesi beş yerde geçmektedir. Dört yerde sözlük manasıyla¹⁶⁹ “yeğlemek” “tercih etmek” ve “üstün tutmak” gibi manalarda kullanılmıştır. Haşr süresinde bir ayette terim anlamıyla kullanılmıştır.¹⁷⁰ *Kendileri ihtiyaç içerisinde olsalar bile, diğer kardeşlerini kendilerine tercih ederler.*¹⁷¹

Diğergâmlık da diğer ahlaki değerler gibi insanda olması gereken ve insanların birbirlerini düşündüğünü gösteren önemli ahlaki değerlerdendir. *“Bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içinde bulunsa bile sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak*

¹⁶⁵ Hayati Hökelekli, “Aile Psikolojisi ve Aile İçi İletişim”, *Diyanet Aylık İlmi Dergisi*, 2(2004), c. XL, 4.

¹⁶⁶ Ebu Dâvud, “Zekât”, 46, H.no: 1692, 199.

¹⁶⁷ Ebu Dâvud, “Nikâh”, 40,41, H.no: 2142, 243.

¹⁶⁸ Araf 7/31.

¹⁶⁹ Yusuf 12/91; Taha 20/72; Naziat 79/38; A’la 87/16.

¹⁷⁰ Saffet Sancaklı, “Hz. Peygamberin Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında İsâr (Diğergamlık) Kavramına Verdiği Değer”, *Tasavvuf: İlmi ve Akademik araştırma Dergisi*, 7(2006):34.

¹⁷¹ Haşr 59/9.

üzere kullanması, başkasının yararı için fedakârlıkta bulunmasıdır.”¹⁷²Diğergâmlık toplumda önemli bir etkiye sahip olduğu gibi, ailede de olması gereken temel unsurlardandır.

Empati; Îsârın bir önceki aşamasıdır. Kişinin kendini geçici bir süre başkasının yerine koyup, olaylara onun bakış açısıyla bakması ve hissetmesidir. Bu duygu genellikle Kişinin başkasına bir iyilik veya bir hayır yapacağı canlanır. Bu durum ise kişiyi iyiliğe yöneltme etkisini gösterir. Bu duygular kişiye birçok problemi çözme yeteneği kazandırır.¹⁷³

Eşlerin birbirini anlamaları ve empati kurmaları ailenin sağlıklı yürütülmesi için gereklidir. Empati İletişim açısından da önemli bir unsurdur. Eşlerin birbirlerini anlaması için sadece bilgi yeterli değildir. Sabır, anlayış ve sevgi ile birlikte empatiyi de içselleştirmek gerekmektedir.¹⁷⁴ Bu duygu ortaklığı iletişimin gücünü artırır ve karşılıklı anlayışa olanak sağlar. Ayrıca diğerkâmlık duygusu içerisinde fedakârlık barındırır. Bu da eşler arasında sevgi bağlarının güçlenmesine sebep olabilmektedir.

Aile ortamında sürdürülen ilişkilerden, bireyle kendilerini birbirinin yerine koyarak, olaylara ve tartışmalara yaklaşımları çalışmalarını problemlerin büyümesini engelleyebilir. Eşlerde empati kurma yeteneği bulunduğu takdirde, olumsuz bir durumda kendi davranışlarını sorgulayıp anlam verir. Böylelikle durumu hoş karşılayabilmektedir. Çünkü empati, olumsuzluklar karşısında affetmeyi ve unutmayı sağlayan bir işleve sahiptir.¹⁷⁵

Bireyler evlenmeden önce olan beklentilerini, evlendikten sonra bulamayabilmektedir. Bu durumda eşler birbirlerine karşı empati kurmalı, karşılıklı konuşmalı, birbirlerinin eksikliklerini usulünce söylemeli, birbirlerini değiştirmeye çalışmamalı, birbirlerini olduğu gibi kabul edebilmeliler. Eşler birbirlerinin duygularını, ilgilerini ve hobilerini iyi bilmeli, birbirlerini anlamalıdır. Bu durum ailede huzur ortamının oluşması ve eşlerin birbirleriyle paylaşımında bulunmalarını sağlar. Bir insanda bu özelliklerin bulunmasında Îsâr ve empati önemli olup, evliliğinin devamının sağlanması konusunda etkili ahlaki değerlerdendir.

¹⁷² Canan, Hadis Ansiklopedisi, c. XVI, s. 239.

¹⁷³ Sancaklı, “Hz. Peygamberin Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında îsâr (Diğergâmlık) Kavramına Verdiği Değer”, 32.

¹⁷⁴ Aydın, “Hz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeler”, 113.

¹⁷⁵ Aydın, “Hz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeler”, 114.

Yüksel tarafından ilköğretim öğrencilerinin empati, aile işlevleri ve benlik kavramları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 208 bireyin katılımı ile bir çalışma yapılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre; aile işlevleri ile empatik beceri arasında ve empatik beceri ile iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar ile anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; ilköğretim öğrencilerinin empatik becerileri ile benlik saygıları arasındaki ilişki olduğu görülmüştür¹⁷⁶.

2.3.2.4. Hediyeleşmek

Hediye genel olarak karşılıklı beklemeden iyi niyet, ilgi ve sevgiyi ifade eden, insanların birbirlerine yaptıkları maddi bağıştır.¹⁷⁷ Hediyeleşmenin olduğu yerde karşılıklı beşerî kaynaşma meydana gelir. Muhabbet ve insanlar arasındaki bağı artırır. Sevgi ve dostluk alışverişi başlar. Hediyeleşmek İslam dininde önemli bir yere sahiptir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadisinde: “Hediyeleşin, çünkü hediye sevgiyi artırır ve kalpteki kötü hisleri giderir”¹⁷⁸ buyurmuştur. Bu hadiste hediyeleşmeyi teşvik etmiş ve sonucunda ortaya çıkacak güzel neticelere dikkat çekmiştir. Başka bir hadiste: “*Hediyeleşin, çünkü hediye kalpte karalık olan (kin, buğz ve adavet) duygularını giderir.*”¹⁷⁹

Hediye verilen kişinin kalbinde, hediye eden kişiye karşı sevgi oluştuğundan, bir kimse ihsanda ve hediye bulunursa, bu kimseye karşı, karşısındaki kişi onun hakkında söylenen kötülükleri işitmeme, onun kusurlarını görmeme meylindedir. Dolayısıyla hediye verilen kişinin, kendini, hediye veren kişi tarafından düşünülmüş olarak hissetmesi önemli bir etkiye sahiptir.¹⁸⁰

Hediyeleşmek, genel insanlarda olduğu gibi aile içerisinde de bu tür olumlu duyguların yaşanmasında çok önemli bir etkiye sahiptir. Ayrıca hediyeleşmek aile içi ilişkileri kuvvetlendirir.

Aile içerisinde hediyeleşmek doğum günü veya evlilik yıldönümü gibi belli başlı

¹⁷⁶ Yüksel A, “Empati Eğitim Programının İlköğretim Öğrencilerinin Empatik Becerilerine Etkisi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2003).

¹⁷⁷ Canan, Hadis Ansiklopedisi, c. XVI, 239.

¹⁷⁸ Tirmizî, “el-Velâ”, 6, H.no: 2130, c. VI, 9.

¹⁷⁹ Beyhakî, “Hibât”, 1, H, no: 11945, 11946, 11947, c. VI, 280.

¹⁸⁰ Canan, Hadis Ansiklopedisi, c. XVI, 239.

özel günlerle sınırlandırılmamalıdır. Yılın herhangi bir gününde bir başarı yaşandığında veya bir sıkıntı atıldığında da eşler arasında hediye verilebilir.

Ayrıca hediyeleşmek kalpleri kaynaştırdığı için, kırgınlıklarda onarıcı bir etki oluşturur. Hediyein asıl değeri maddede değil manevi değeridir. Ancak eşler birbirlerini yakından tanıdıkları için ihtiyaca göre seçici davranmaları hediye için daha anlamlı kılar.¹⁸¹

Bir insanın düşünüldüğünün farkına varmasına sebep olan hediyeleşme, eşlerin birbirine kalplerinin ısınmasına yol açması ve bazen de kırgınlık ve küskünlük gibi bazı olumsuz tavırların giderilmesini, gergin ortamların normale dönmesini sağlayabilmektedir. Bu da evliliğin sürekliliği konusunda riayet edilebilecek önemli konulardan biridir.

2.3.2.5. Eşlerin Birbirine Zaman Ayırması

Aile bireyleri arasında birlikte vakit geçirmek sağlıklı iletişim kurmak için şarttır. Bir ortamda her birey kendi ortamına çekilirse, bireyler arasında iletişimin sağlanması mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla eşler her şeyden önce ailelerini düşünmeli ve birbirlerine muhakkak zaman ayırmalıdır.

Günümüzde eşlerin dünya meşguliyetinden veya çeşitli bahanelerle birbirine zaman ayıramamasına karşı Resulullah (s.a.v.) en güzel örnektir. O eşlerinin hakkına riayet ederdi. Hatta zamanını nafile ibadetlerle geçirirken bile *“Ey Aişe bu gece bana rabbime ibadet etmem için izin verir misin?”*¹⁸² demesi eşler arasındaki hukuka riayet konusunda ne kadar hassas olduğunun açık ve net bir göstergesidir.

Geçmişten günümüze kadar biliniyor ki Resulullah'ın (s.a.v.) ahlakı her açıdan mü'minlere örnektir. Bazı ailelerde kadın ev işlerine o kadar çok düşkündür ki tüm mesaisini ona harcıyor eşi eve geldiğinde bütün enerjisi bitmiş oluyor böylelikle eşine gereken zamanı ayıramıyor. Hatta erkek eve geldiğinde genellikle eşini saç başı dağılmış, bakımsız bir kılıkta görüyor. Buna benzer erkek modelleri de vardır. Erkeğin işine aşırı düşkün olması, eve geldiğinde işinden bahsetmesi, evde bile aklının işinde olması, tüm enerjisini işe harcadığı için eşine zaman ayıramaması zamanla ailede büyük

¹⁸¹ Köse, “Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu”, 287.

¹⁸² Ebu Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim es-Semerkandî, Tenbihu'l-Gafilîn, thk. Yusuf Ali Bedevî, Dâru İbni Kesir, Beyrut 2000, “Tefekkür”, H.no: 918, c. I, 569.

sıkıntılara neden olur.¹⁸³

Günümüzde eşler tablet, bilgisayar ve telefon gibi iletişim araçlarıyla zamanlarını fazlasıyla geçirmektedir.¹⁸⁴ Aynı evde konuşmaya fırsat bulamadığını iddia eden, ancak sosyal medyada zamanını fazlasıyla harcayan eşler vardır. Ayrıca birlikte zaman geçirmek, beraber oturup televizyon izlemek de değildir. Bu durumda kişi dikkatini eşine değil televizyona odaklanmaktadır. Böyle durumlar tehlike arz etmekte, zamanı öldürdüğü gibi eşler arasında ki muhabbeti de zamanla bitirmektedir.

Eşler arasında kopukluk olması evliliğin devamlılığına olumsuz yönde etki etmekte hatta bazen de böyle durumlar ayrılma sebebi olup bu müesseseyi ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla eşlerin birbirine zaman ayırması iletişimde kopukluğa gidecek yolu kapatıp, aradaki sevgi bağını kuvvetlendirmekte ve evliliğin sürekliliğini sağlamaktadır.

2.3.2.6. Samimi Olmak

Karı koca arasındaki sevgi birisi hakiki ve samimi diğeri maddi ve cinsi olmak üzere iki çeşittir. İslamiyet hakiki ve samimi olanı esas almış ve sevginin bu şekilde oluşması için birçok tedbir almıştır.¹⁸⁵ Peygamber Efendimizin (s.a.v.) evlenmek isteyen birine eş seçimi için söylediği “Dindar olanı tercih et mutlu olursun”¹⁸⁶ tavsiyesi bu tedbirlerden biri olarak zikredilebilir.

Aile insanın küçük dünyasıdır. Bu dünyada Allah’ın kuralları geçmezse ve bu küçük dünyanın bireyleri ahirete iman etmezse o aile efradında samimiyet bulunması mümkün değildir.¹⁸⁷ Çünkü aile fertleri birbirlerinin yanında geçici olduklarını düşünerek birbirlerine karşı sevgiyi ve saygıyı Allah için değil de geçici menfaatler için göstereceklerdir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Hz. Hatice’nin saygı ve fedakârlığını onun sağlığında olduğu gibi vefatından sonra da unutmamış, her fırsatta sevgi ve saygı ile

¹⁸³ Turan, “Mutlu Aile”, 60-61.

¹⁸⁴ Ümit Demir. “Sosyal Medya Kullanımı ve Aile İletişimi: Çanakkale’de Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”. *Selçuk İletişim Dergisi*, 9(2), (2016): 27-50.

¹⁸⁵ Musa Kazım Yılmaz, “İslami Aile” İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu, İFAV ilmi Neş. (t.y.), 23.

¹⁸⁶ Müslim, “Nikâh”, H.no: 1466-1467, c. I, 1086-1090.

¹⁸⁷ Temel Yeşilyurt ve Mehmet Taşdelen, *Kelam Araştırmaları* 10:2 (2012), 55-68.

anmıştır. Yine Hz. Hatice'nin hatırasını andığı bir gün Hz. Aişe:

“O yaşlı kadını niçin anıp duruyorsun? Allah onun yerine sana daha iyisini verdi” deyince, Allah Resulü buna kızmış ve: “Allah, bana ondan daha hayırlısını vermedi. O, hiç kimsenin kabul etmediği bir zamanda bana iman etti, herkesin beni yalanladığı bir zamanda o beni tasdik etti, kimsenin bana bir şey vermediği esnada, o malını benim için kullandı ve kimsenin çocuk vermediği bir dönemde o bana çocuk verdi” diye cevap vermiştir.¹⁸⁸

Aile hayatında sadakat, samimiyet, fedakârlık, vefa gibi manevi duygular ancak Allah ve ahiret inancıyla güçlenir. Çünkü eşler bilirler ki, birbirlerinin yalnızca dünya da yol arkadaşı değildir, ahirette de birbirlerine arkadaşlardır. Dolayısıyla eşler birbirlerinin ebediyette de arkadaş olduklarını inanırlarsa ebedi arkadaşlarına her türlü ahlaki güzelliği samimiyetle gösterir.

Aile dinamik bir yapıda olduğu için çevresinden olumlu veya olumsuz etkilenebilmektedir. Dolayısıyla aile de çözümler yine Allah ve Resulünün bize gösterdiği yolu takip etmekle olacaktır. Aile çevreye göre değil bilakis Allah'ın emirleri çerçevesinde bir hayatı tercih etmelidir. *“Allah ve Resulü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur.”¹⁸⁹*

2.3.2.7. Eşler Arası Şakalaşma

İnsanların fitri olarak ihtiyaç duyduğu eğlenme, dinlenme, mizah yönlerinin aile hayatı içerisinde göz önünde bulundurulması ve düşünülmesi sonuç olarak aile içindeki bireylerin birbirlerine karşı ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

İslam dini, dengeli olmak şartıyla mizah ve şakalaşmaya yer verir. İslami çerçevede ölçülü davranarak gerçekleştirilen bu fiiller, sevgi ve muhabbetin artmasına sebep olur.

Peygamber Efendimizin (s.a.v.) hayatında şakaya sıkça rastlanmaktadır.¹⁹⁰ Eşleriyle olan münasebetlerinde de onlarla şakalaştığı birçok hadiste geçmektedir. Bununla ilgili bir hadis şöyledir:

“Bir gün Hz. Aişe Resulullah (s.a.v.) için bulamaç pişirir. Yanlarında Sevde annemiz de bulunmaktaydı. Hz. Aişe Hz. Sevde'ye,

“Buyur sen de ye” der. O imtina edince “Yemezsen yüzüne bulayacağım der.” Sevde yememekte ısrar edince bulamaçtan alıp Sevde'nin yüzüne bular.

¹⁸⁸ Buhâri, “Menâkibü'l-Ensâr”, 20, H. no: 3815,3816, 3817, c. III, 47.

¹⁸⁹ Ahzab 33/36.

¹⁹⁰ İbrahim Canan, Hadis Ansiklopedisi, c. XV, 51.

*Peygamber efendimiz ortayaçıkan manzaraya güler ve Sevde'nin elini bulamaca batırır ve sen de elini Aişe'nin yüzüne sür der. Bunun üzerine Sevde de bulamaçlı elini Aişe'nin yüzüne sürer. Peygamberimiz ona da güler.”*¹⁹¹

Resulullah (s.a.v.) aile hayatına ait hükümlerin ve bu şekilde öğrenilen ahlakı, fiilleri vs. günümüze kadar başta Hz. Aişe olmak üzere Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) eşleri aracılığıyla mahrem daire çerçevesinde nakledilmiştir.¹⁹²

2.3.2.8. Eşler Arasında İstişare

Ayrıca eşler aile ortamında bir konuda karar vermeden önce birbirleriyle istişare edebilmelidirler. Çünkü istişare insanı pişman olmaktan koruyan bir kale gibidir. İstişare İslamiyet'te önemli bir yere sahiptir. Bu durum Kur'an ve Sünnette açıkça ifade edilmiştir: *“iş hakkında onlara danış.”*¹⁹³ buyruluyor. Yine iyi kimseler övülürken *“onların işleri aralarında danışma ile dir.”*¹⁹⁴ buyruluyor. Kur'an-ı Kerim'de kadınlarla istişare etme konusunda çeşitli istişare örnekleri mevcuttur.¹⁹⁵

Ailede samimiyet ve sadakatin göstergesi olan istişareyi Peygamber Efendimiz de (s.a.v.) hanımlarıyla yapmış, birçok konuda onlara danışıp onların desteğini almıştır. Kendisine ilk vahiy geldiğinde korkan ve endişelenen Peygamber Efendimiz (s.a.v.), gerek nübüvvetten önce gerekse nübüvvetten sonra desteğini kendisinden esirgemeyen Hz. Hatice'ye gelerek durumu anlatmıştır. Hz. Hatice onun hasletlerini sıralayarak: *“Hayır, vallahi Allah seni kesinlikle utandırmayacaktır. Sen hakkı sahibine verirsin, zayıflara yardım edersin ve akrabalarını ziyaret edersin”* diyerek onu teselli etmiştir. Ona gelenin melek, kendisinin de peygamber olduğunu bildirerek onu teskin etmiştir.¹⁹⁶

2.3.2.9. Aile Sırları İfşa Edilmemelidir

Eşler birbirlerine Allah'ın emanetidirler. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) *“Şüphesiz ki kıyamet günü, Allah'ın en çok ehemmiyet vereceği emanet, karı-koca arasındaki emanettir. Kadınla koca birbiriyle içli dışlı olduktan sonra, hanımının sırlarını erkeğin*

¹⁹¹ Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, es-Sünenü 'l-Kübrâ, thk. Aşuâyb Arnavut, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2001, “İşretü'n-Nisâ”, 5, H.no: 8868, c. VIII, 162.

¹⁹² Âli İmran 3/159.

¹⁹³ Âli İmran 3/159.

¹⁹⁴ Şura 42/38.

¹⁹⁵ Bakara 2/233.

¹⁹⁶ Buhâri, “Bedu'l-Vahy”, 1, H.no: 3, c. I, 14.

etrafa yayması o gün en büyük ihanettir” ¹⁹⁷ buyurarak mü’minlere aile sırlarının ifşa edilmemesi konusunda uyarıda bulunmuş, eşlere görev yüklemiş, aile mahremiyetinin korunması hususunda eşleri ikaz etmiştir.¹⁹⁸

2.4 EŞLERDEN BİRİNİN İYİLİĞİNDE DİĞERİNİN ONU DESTEKLEMESİ

Hayır sözlükte iyi olmak, iyilik etmek, üstün olmak, üstün kılmak gibi anlamlara gelir.¹⁹⁹ Hayır mana bakımından şerrin karşılığıdır. Hayır kelimesi Kur’an-ı Kerim’de konularına göre farklı manalara gelip yüzden fazla yerde geçmektedir.²⁰⁰ Hayır, istenilen arzu edilen değerli, dünya ve ahirette faydalı ve yararlı olan şeydir.²⁰¹ Hayır, kaynağı Allah olan hayır ve kaynağı İnsan olan hayır oluşu itibariyle iki yönlüdür. İslami bakış açısına göre; her iki durumda da hayır, faydalı, değerli olan şeydir. Adalet, akıl ve erdem sahibi olmak hayır ve iyiliktir.²⁰²

Hayırhah olmak mü’minin özelliklerindedir. Dili, eli ve malıyla gücü yettiğince iyilik yapmak mü’minin görevidir. Yapılan iyilik Allah katında hiçbir zaman karşılıksız kalmayacaktır. Karşılığını muhakkak görecektir. *“Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır.”*²⁰³

İyilik yapmak ve bu konuda yardımlaşmak kadar kötülükten sakındırmak da önemlidir. Bir Müslüman gördüğü kötülükleri düzeltmeye, engel olmaya çalışmalıdır. Kötülüğün azalması, iyiliğin yaygınlaşması için çaba sarf etmelidir. Cenâb-ı Allah Kur’an-ı Kerim’de *“Siz, İnsanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder kötülükten men eder ve Allah’a inanırsınız”* ²⁰⁴ müminleri bu özellikleri sebebiyle övmüştür.

Bir insanın bizzat kendisine ve aile fertlerine karşı görevlerini yerine getirmesi bir iyiliktir. İnsanın hayırhah olması önce en yakınları olan aile hayatından başlamalıdır. Çünkü kötülük ve fuhşun önüne ancak sağlıklı ailelerle geçilebilir.²⁰⁵ Aile içerisinde

¹⁹⁷ Müslim, “Nikâh”, 20, H.no: 1437, c. II, 1060.

¹⁹⁸ Aydın, “Hz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri”, 106.

¹⁹⁹ Lisânü’l-‘Arab, “ḥyr” md.

²⁰⁰ Ebu’l-Bekâ, el-Külliyât, 422.

²⁰¹ Ece, İslam’ın Temel Kavramları, 249.

²⁰² Ebu’l-Bekâ, el-Külliyât, 422; Ece, İslam’ın Temel Kavramları, 250.

²⁰³ Zümer 39/10.

²⁰⁴ Âli İmran 3/110.

²⁰⁵ Aydın, “Hz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri”, 106.

edep, ahlak, fazilet ve bilgi açısından eğitim şarttır. Bu çerçevede Müslüman aile büyüklerine birtakım görevler yüklenmiştir. Bu görevler, aile fertlerinin her türlü eğitimine önem vermeleri ve bu konuda üzerlerine düşen sorumluluğun bilincinde olmalarıdır.²⁰⁶Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.) tasvip ettiği veya etmediği bir durumu açıklamak suretiyle aile içi eğitimin en güzel örneklerini vermiştir. Bir hadis-i şerifte: “*hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden sorumlusunuz*”²⁰⁷ buyurarak bu çerçeveyi en kapsamlı şekliyle belirtmiştir.

İyi bir eş sadece dünya hayatında mutluluk veren geçici bir nimet değildir. Birbirlerine dinini yaşama noktasında yardımcı birer manevi destekler. “*Allah, bir kimseye salih bir hanım vermişse, dininin yarısında ona yardım etmiş demektir.*”²⁰⁸ Çünkü Müslüman bir hanım hayır ve iyilikte kocasına yardımcı olmanın bilinciyle ona her türlü desteği vermektedir. “*Mü’min erkeklerle mü’min kadınlar da birbirlerinin velileridirler. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoymalar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah ve Resulüne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir.*”²⁰⁹

2.5. EŞLERİN BİRBİRLERİNİN AİLELERİNE OLAN TUTUMU

Yakınlar ve akrabalar arasındaki güzel ilişkiye sıla-i rahim denir. Sıla-i rahim’in, akrabaları ziyaret etme, hal-hatırlarını sorma, yardımda bulunma ve gönüllerini alma anlamları vardır.²¹⁰

Toplumsal, ailevi ve bireysel sorunlarımızın temelinde yatan asıl sebep İslami bilincin tam anlamıyla olmamasıdır. İslam dininde yaşamın her anı için hükümler mevcuttur. Bu hükümleri bir hayat tarzı haline getirirsek daha sorunsuz ilişkiler ve daha mutlu bir yaşam sürdürülebilir. Aile ve toplum açısından son derece önemli olan sıla-i rahim, karşılıklı sevgi, saygı ve yardımlaşma ile gerçekleştirilir.

Akrabalara yapılan yardımın üç derecesi vardır:

²⁰⁶ M. Bahaüddin Varol. “Hz. Muhammed (s.a.v) ‘in Ailesi ve Yakın Akrabaları ile İlişkileri”, *Diyanet İlmî Dergisi*, Ankara (2003): 155.

²⁰⁷ Müslim, “İmare”, 5, H.no: 1829, c. III, 1459.

²⁰⁸ Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, Fethü’l-Barî Şerhi Sahihî’l-Buhârî, thk, Abdurahman b. Nasır el-Berak, DaruTiba, Riyad 2005, “Nikâh”, 2, H.no: 6065, c. XI, 326.

²⁰⁹ Tevbe 9/71.

²¹⁰ Ece, “İslam’ın Temel Kavramları”, 614.

Birinci derece, maddi olarak yardımda bulunmak, güç dâhilinde ihtiyaçları gidermek ve her türlü destek olmaktır.

İkinci derecesi ziyaretlerine gitmek gibi bedeni yapılan yardımlardır.

Üçüncüsü ise, selam vermek, halhatır sormak, güler yüzlü olmak büyüklere saygılı davranmak, haklarında iyi düşünmek ve hayır dua da bulunmaktır.²¹¹

Ailede en yakın akraba anne ve babadır. Yeryüzünde insanın varlık sebebi olan anne babanın katlandıkları fedakârlıklar olmazsa çocuğun hayatını sürdürmesi mümkün değildir.

Çocuğun iyi bir eğitim alması ve iyi bir terbiye görmesi açısından anne babanın katkıları başka hiçbir kurumla kıyaslanmayacak derecededir. Bu yüzden evlatlar anne babalarına karşı yerine getirmeleri gereken sorumlulukları çok iyi kavramalı ve bu sorumlulukları hassasiyetle uygulamaları gerekmektedir.²¹² Allah'ı Teâla Kur'an-ı Kerim'de Anne babaya itaati emretmektedir. *"Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, anne-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine "of" bile deme; onları azarlama, ikisine de güzel söz söyle."*²¹³ Allah'ın bu emri kapsamında Müslüman anne babasına iyi davranmakla mükelleftir. Onları Allah için sevmeli, onlara saygı ve hürmet göstermeli ve hizmet etmelidir. *"Biz insana ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir."*²¹⁴ Ayeti bu hususa riayet etmenin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla anne-babaya itaat etmek, ikramda bulunmak gerekmektedir.

Kadın ve erkek bilmeliler ki evlendikten sonra yaşam tarzında değişiklik olduğu gibi yeni akrabalıklar edinirler. Böylelikle akrabalara karşı sorumlulukları bilmek bir müslümanın ailevi sorumluluklarından. Allah Teâlâ *"Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinize bir gözetleyicidir."*²¹⁵ ayetiyle akrabalık bağlarının önemine dikkat çekmiştir.

Farklı kültürlerde akrabalık bağlarıyla ilgili değerler farklılık arzeder. Bizim kültürümüzde ve dinimizde eşlerin anne ve babaları öz anne ve baba gibidir.²¹⁶ Karı-

²¹¹ Ece, "İslam'ın Temel Kavramları", 615.

²¹² Kılıç, "İslam Ahlakının Tanımı ve Kapsamı", 36.

²¹³ İsra 17/23.

²¹⁴ Lokman 31/14.

²¹⁵ Nisa 4/1.

²¹⁶ Nur 24/31; Nisa 4/23.

kocanın birbirlerinin ailelerine olan ilişki ve münasebetleri, yapay olmamalı, samimi ve içten olmalıdır.

İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye sevgilinin yurdunu, evini, dostlarını, komşularını, uğradığı yerleri kısacası onunla ilgili her şeyi sevmeyi sevginin alametlerinde belirtmiştir.²¹⁷ Dolayısıyla bir insan eşini seviyorsa ona verdiği değerden ötürü onun ailesini de sever. Eşinin anne ve babasını kendi anne babası gibi görür, saygı ve hürmette kusur etmez. Anne baba da aynı şekilde onları kendi öz çocukları gibi görüp bu münasebetini samimiyetle gösterebilir. Eğer bu karşılıklı ilişkiler sevgi ve saygı üzerine kurulursa, aile içinde de karşılıklı muhabbet oluşur. Bu konuda İslam hukukuna baktığımızda da gelinin nikâhı kayınpederine, damadın nikâhı da kayınvalidesine düşmez. Onlar gelin ve damat için artık anne ve baba gibidirler.²¹⁸

Eşlerin birbirlerinin ailesine saygı ve sevgiyle hürmet göstermeleri insani ve ahlaki görevlerdendir. Ancak hürmet göstermedikleri halde kimse Allah'ın emir ve yasaklarına karşı çıkıp eşinden ailesine karşı bu görevlerinden vaz geçmesini isteyemez. Bu durumda eşinin ahiretini hüsrana uğratacağından bu isteği yerine getirmemesi gerekmektedir.

2.6. EŞLERDEN BİRİNİN VERDİĞİ SIKINTIYA SABRETMENİN GEREKLİLİĞİ

“Sabır”; “tahammüllü olmak”, “sebatkârlık” ve “dayanaklılık” anlamına gelir. Başlarına olumsuz bir şey geldiğinde kolaylıkla öfkelenmek, şiddete başvurmak sabrın zıddıdır”²¹⁹

Sabırlı olmak farklı bir şekilde tarif edilirse sinirini yönetebilmek, zorluklara göğüs gerebilmek, farklı ve öteki bakış açılarını anlayabilecek olgunluğu sergileyebilmek, unutmak, affetmek vs. gibi değerlerin ortak adıdır.²²⁰

²¹⁷ İbnu'l-Kayyim, Ravdatu'l-Muhibbin, 285.

²¹⁸ Nur 4/31.

²¹⁹ Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, 543; Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, çev: Selahattin Ayaz, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2011), 117.

²²⁰ Kızılkaya, “Evlilik ve Aile Okulu”, 278.

Kur'an-ı Kerim'de aile hayatının karşılıklı anlayış ve olgunlukla yürütülmesi insani bir müessese olarak kabul edilmiş, bu konuda sabrı, ahlaki olgunluğu, adaletli davranmayı tevekkülü ve Allah'tan sakınmayı öğütlemiştir.²²¹

Ayetlerin yanında Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de bu hususa dikkat çekmiştir. “Bir mü'min bir mü'mine buğzetmesin; çünkü onun bir huyunu beğenmezse başka bir huyunu beğenir.”²²² Bu hadis-i şeriften de anlaşıldığı üzere erkekler kadınlar konusunda sabırlı davranmaya teşvik edilmiştir.

Eşlerin birbirlerine karşı sabretmesi, sabretmenin en zor olduğu durumlardandır. Sabır, ailenin sağlıklı olarak devam etmesinin en önemli etkenlerindedir. Bir aile de zorluklara katlanmadan sabırla pişmeden mutluluğa ulaşamaz. Çevrenin çeşitli olumsuz etkileri karşısında, Allah'ın emirlerinin hayata geçirildiği bir aile yaşamı oluşturmak ancak sabırla mümkündür. “*Ve sabredenlere mükâfatları hesapsız ödenecektir.*”²²³ Ayette anlatıldığı gibi sabrın kazandırdıkları sadece dünyayla sınırlı kalmamış, ahirette de mükâfatları bulunmaktadır.

Eşler birbirlerine en yakın olmaları sebebiyle birbirlerinin sıkıntılarına sabretmek onları zarara uğratmaz. Birinin olumsuz bir hareketinde misliyle karşılık verilmemelidir. Bu ateşe körükle gitmeye benzer ortalığı kızıştırmaktan başka bir şeye yol açmaz. “*İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur.*”²²⁴ Başkalarına karşı sabır gösterebiliyorsak bunu kendimizden ve ailemizden de esirgemeliyiz.

Eşlerden biri öfkelendiği zaman, diğeri de aynı şekilde karşılık verirse telafisi mümkün olamayan sonuçlar ortaya çıkabilir. Bir tarafın öfkelenmesi durumunda, diğeri taraf eşinin ökesinin dinmesini beklemeli, ortam sakinleştikten sonra öfkeye sebep olan şey konuşulmalıdır.²²⁵ Problemleri zamana bırakmadan çözmek güzeldir. Birinin hatalı davranışına karşı gelişigüzel ya da zarara yol açacak şekilde tepki vermek doğru bir yöntem değildir. En güzel karşılığı vererek yapıcı bir tutum sergilemek aile ortamında olumlu etki göstermektedir.

²²¹ Nisa 4/3; Talak, 65/1.

²²² Müslim, “Radaa”, 18, H.no: 1469, c. II, 1091.

²²³ Zümer 39/10.

²²⁴ Fussilet 41/34.

²²⁵ Turan, “Mutlu Aile”, 27.

Eşler birbirlerinin sıkıntılarına sabrettikleri gibi birbirlerine karşı hoşgörülle yaklaşabilirler. Hoşgörü sevgi ve muhabbetin temelini dayanır ve güzel ahlak ile beslenir. Hoşgörü İslam'ın insanlığa sunduğu bir armağandır.²²⁶ Affetmek, hoşgörülü olmak Allah için olan sevginin tezahürüdür. Eşlerin seilmeyen bazı sıfatlarının olması insan olduklarından dolayı anormal bir durum değildir. Onu da olduğu gibi kabullenmek gerekir. Bu durumda onun güzel yönlerine bakılmalıdır. Bazı sıfatları hoşuna gitmediği için onunla bağların koparılması insani ve İslami değildir. “Onların haklarını gözeterek ve güzellikle geçinin.

“Eğer siz onlardan hoşlanmayacak olsanız bile, olur ki sizin hoşunuza gitmeyecek bir şeyde Allah çok hayır yaratır.”²²⁷

Hoşunuza gitmeyen bir söz işittiğinizde, nasıl davranılması gerektiği konusunda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: “*Sen kötülüğü en güzel tutumla sav.*”²²⁸ Biz onların yakıştırmakta olduğu şeyi çok iyi bilmekteyiz.”²²⁹ Başkalarına olduğu gibi ailemizin de yanlışlarına, hata ve kötülüklerine iyilikle karşılık vermek, onları affetmek, aile hayatımızı cennetten bir köşe haline çevirecektir.

²²⁶ Musa K. Yılmaz, “Sevgi ve Hoşgörü Uygarlığı”, Köprü Dergisi, 101 (2008):53.

²²⁷ Nisa 4/9.

²²⁸ Fussilet 41/34.

²²⁹ Mü'minun 23/96.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1.KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırma yirmi katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar cinsiyet değişkenine göre değerlendirildiğinde 10'unun erkek, 10'unun kadın olduğu görülmüştür. Bu bölümde katılımcımızın mülakatlarda verdikleri cevaplar kategorilere ayrılarak tablolar oluşturulmuştur. Daha sonra da bu tablolar çalışmamız doğrultusunda yorumlanmıştır. Örneklem grubumuzun verdikleri cevaplara geçmeden önce demografik özellikleri tablolar halinde verilmiştir. Sonrasında ise, değerlendirmeler analiz edilmiş ve eğitim yöntem teknikleri doğrultusunda yorumlanmıştır.

3.1. 1. Katılımcıların Yaşları ile İlgili Durumları

Katılımcıların yaş seviyeleri incelendiğinde 5 kişinin (%25) 20-31 yaş aralığında, 6 kişinin (%30) 31-41 yaş aralığında, 2 kişinin (%10) 41-51 yaş aralığında, 7 kişinin de (%35) 51-61 yaş ve üzeri aralığında olduğu görülmüştür.

Tablo 3.1: Yaşlarına Göre Katılımcıların Dağılımı

Yaş	Katılımcı Sayısı	%
20-31 Yaş Arası	5	%25
31-41 Yaş Arası	6	%30
41-51 Yaş Arası	2	%10
51-61 Yaş ve Üzeri	7	%35
Genel Toplam	20	%100

3.1. 2. Katılımcıların Meslekleri ile İlgili Durumları

Araştırmaya katılanların meslekleri değerlendirildiğinde, katılımcılardan 5 kişi öğretmen (%25), 6 kişi memur (%30), 5 kişi işçi (%25), 2 kişi mühendis (%10), 2 kişi ev hanımı (%10) olduğu görülmüştür.

Tablo 3.2: Mesleki Durumlarına Göre Katılımcıların Dağılımı

Meslek	Katılımcı Sayısı	%
Öğretmen	5	%25
Memur	6	%30
Esnaf veya İşçi	5	%25
Mühendis	2	%10
Ev Hanımı	2	%10
Genel Toplam	20	100

3.1. 3. Katılımcıların Eğitim Seviyeleri İle İlgili Durumları

Katılımcıların eğitim durumlarına ilişkin yanıtları incelendiğinde 1 katılımcının okur-yazar (%5); 1 katılımcının ilkokul (%5); 3 katılımcının ortaokul (%15); 3 katılımcının lise (%15); 1 katılımcının ön lisans (%5); 9 katılımcının lisans (%45) ve 2 katılımcının yüksek lisans (%10) olduğu görülmüştür. En fazla katılımcının üniversite mezunu grupta bulunduğu, dini bilinçlerinin eğitim seviyeleri ile doğru orantılı olduğu görülmektedir.

Tablo 3.3: Eğitim Durumlarına Göre Katılımcıların Dağılımı

Eğitim Durumu	Katılımcı Sayısı	%
Okur-Yazar	1	%5
İlkokul Mezunu	1	%5
Ortaokul Mezunu	3	%15
Lise Mezunu	3	%15
Önlisans	1	%5
Üniversite Mezunu	9	%45
Yüksek Lisans	2	%10
Genel Toplam	20	%100

3.1.4. Katılımcıların Evlilik Süreleri ile İlgili Durumları

Katılımcıların medeni durumlarına ilişkin yanıtları incelendiğinde katılımcıların hepsinin evli olduğu görülmüştür. Katılımcıların evlilik süreleri değerlendirildiğinde 7 katılımcının (%35) evlilik süresinin 5-10 yıl, 4 katılımcının (%20) 11-20 yıl, 8 katılımcının (%40) 21-30 yıl, 1 kişinin de (%5) 31-40 yıl aralığında olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan katılımcıların farklı birçok yaş grubundan olması dikkat çekmektedir. Katılımcıların çocuk sayılarına göre değerlendirildiği soruda katılımcılardan 4'ünün 1 çocuk, 9'unun 2 çocuk, 5'sinin 3 çocuk, 1'inin ise 4 çocuk sahibi olduğu görülmüş olup katılımcılardan 1'inin çocuk sahibi olmadığı görülmüştür.

Tablo 3.4: Evlilik Sürelerine Göre Katılımcıların Dağılımı

Yıl	Katılımcı Sayısı	%
5-10 Yıl Arası	7	%35
11-20 Yıl Arası	4	%20
21-30 Yıl Arası	8	%40
30-41 Yıl ve Üzeri	1	%5
Genel Toplam	20	%100

3.2. AİLE İÇİNDEKİ BİREYLERİN BİRBİRİYLE İLİŞKİSİNE DAİR BULGULAR

Katılımcıların “Aile İçindeki Bireylerin Birbirlerine Karşı Davranışları Nasıldır?” sorusuna verdikleri yanıtlar değerlendirilmiştir. Katılımcılar aile içindeki bireylerin birbirlerine karşı davranışlarını tanımlarken genel olarak sevecen, sevgi ve saygılı, hoşgörülü, ölçülü, olumlu, çok iyi ve normal ifadelerini kullanmışlardır. Katılımcılar tarafından ilgili soruya verilen yanıtlar değerlendirildiğinde aile yaşamı içinde olumlu ilişkilerin hüküm sürdüğü anlaşılmaktadır.

Katılımcılarımıza anne, baba, eş, çocuk, kardeş kısacası aileye dair, iletişim içerisinde oldukları kişilerle ilişkilerini ve ilişkilerin duygusal boyutunu öğrenmek için “Aile Bireyleri Arasındaki İlişkilerinizde En Hâkim Duygular Nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar Tablo: 4.5'te yer almaktadır.

Tablo 3.5: Aile Bireyleri Arasındaki İlişkilerde En Hâkim Duygu Dağılımı

Aile Bireyleri Arasındaki İlişkilerinizde En Hâkim Duygular Nelerdir”?	Katılımcı Sayısı	%
Sevgi	9	%45
Saygı	7	%35
Hoşgörü	4	%20
Genel Toplam	20	%100

Tabloda yer alan verilere göre, katılımcıların %45’i sevgi, %35’i saygı, %20’si hoşgörü cevabını vermiştir. Bazı katılımcılar aile bireyleri arasında en hâkim duygunun yalnızca saygı olduğunu ifade etmişlerdir. Verilen cevaplar arasında babanın otoritesinin hissedildiği, babadan ziyade annenin sevgi yönünün daha ağır bastığının ifade edilmesi dikkat çekmektedir.

Görüşmelerden alınan sonuçlara göre şu başlıklarla ifade edebiliriz.

a- “Aile bireyleri arasındaki ilişkilerimizde en hâkim duygu sevgidir.”

Katılımcılarımızdan bazıları bunu şu şekilde ifade etmiştir;

‘Aile kişinin yaşamında çok önemli yeri olan bir kurumdur. Aile içi iletişim son derece önemlidir. Aile içi ilişkiler kişinin özgüveninin gelişmesini, diğer insanlara karşı sevgiyle yaklaşmasını, toplumla uyumlu olmasını sağlar. O yüzden aile içinde iletişime çok önem veriyorum’. (K15-40) K15: Katılımcı sırasını, 40: Katılımcının yaşını ifade etmektedir.

‘Çocuğun sağlıklı bir aile ortamında büyümesi için, anne ve babanın aile içindeki gerek birbirlerine gerekse diğer bireylere ve çocuklara karşı davranış şekilleri büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden bizim aile bireyleri arasındaki en hâkim duygumuz sevgidir.’ (K6-38)

‘Aile ortamındaki iletişim çok önemlidir. Anne baba davranışlarında çok dikkatli olmalıdır. Her şeyden önce birbirleriyle konuşabilmelidirler. Onlar karşılıklı sevgi gösterdikleri sürece çocukta mutlu bir birey olarak yetişecektir. O yüzden bizim ailede herkes birbirine sevgi ile yaklaşıyordur’. (K17-30)

‘Başarılı ve mutlu çocuklar yetiştirmek istiyorsak her şeyden önce aile içindeki davranışlarımıza dikkat etmeliyiz. Birbirimize iyi davranıp sevgiyle yaklaşmalıyız. Çocuklara fazlasıyla oyuncak almak ya da bol cep harçlığı vermek sevgimizin yerini doldurmaz. Ailenin çocuğa en güzel hediyesi, aile içindeki sevgiyi vermektir. Güveni sürdürerek onu mutlu bir aile ortamında yetiştirmesini bilmektir’. (K8-36)

‘Birbirini saymayanlar birbirini sevmezler. Sevgi olmayan yerde saygı da olmaz.

Saygı olmayan yerde de huzur olmaz’. (K5-55)

b-“Aile bireyleri arasındaki ilişkilerimizde en hâkim duygu saygıdır.”

Katılımcılarımızdan bazıları bunu şu şekilde ifade etmişlerdir;

‘İnsan ilişkilerinin sağlıklı olması saygı kavramıyla var olur. Saygının olmadığı bir yerde hiçbir insanın birbiriyle olan iletişiminin sağlıklı olması beklenemez. Bu yüzden aile içinde bireyler arasında en hâkim duygu saygıdır’. (K19-55)

‘Daha güzel bir dünya istiyorsak her alanda önemli olan saygı kavramını el üstünde tutmak gerekmektedir. Yani her insana saygı duymak gerçekten çok önemlidir’. (K13-38)

Bir katılımcımız, kendi aile bireyleri arasında saygı kavramının önemli olduğunu, babanın otoritesinin hissedildiğini, annenin sevgi yönünün fazla olduğunu ve aile içinde çocukların görüş ve düşüncelerinin çok değerli olduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir;

‘Aile bireylerimiz arasında saygı kavramı önemlidir. Babanın otoritesi hissedilir. Annenin ise sevgi yönü fazladır. Çocukların görüş ve düşünceleri bizim için değerlidir’. (K3-35)

Başka bir katılımcımız ise;

‘Saygının olmadığı ortamlarda karşılaşılan problem sayısı oldukça fazladır. Ayrıca saygı olmadan diğer güzel kavramların (sevgi, hoşgörü) varlığından söz etmek mümkün değildir. Bu yüzden saygı bizim ailemizde çok önemlidir. Küçükler büyüklere karşı saygılı davranırlar. Aile içindeki büyükler ise küçüklere karşı sevgiyle yaklaşır’. (K7-54)

Diyerek aile bireyleri arasında saygı kavramının çok önemli olduğunu, saygı olmadan diğer güzel kavramların (sevgi, hoşgörü) varlığından söz etmenin mümkün olmadığını dile getirmiştir.

‘Aile içerisinde her bireyin birbirine karşı saygılı olması gerekmektedir. Bir ailenin huzurlu ve mutlu olabilmesi için saygı kavramı çok önemlidir’. (K1-30)

c-“Aile bireyleri arasındaki ilişkilerimizde en hâkim duygu hoşgördür.”

Katılımcılarımızdan bazıları bunu şu şekilde ifade etmişlerdir;

‘Aile içi mutluluğun hatta insanlar arası mutluluğun en etkili ilacı hoşgördür.’ (K9-41)

‘Toplumun en küçük birimi ailedir. Eğer aile yapısı sağlıklı ve sağlam olursa toplum da sağlıklı ve sağlam olur. Ailenin sağlıklı olması için ise aileyi oluşturan bireylerin sağlıklı iletişim içinde olması gerekir. Sağlıklı iletişimin olmazsa olmazı hoşgörülüdür. Hz. Mevlana'nın dediği gibi, hoşgörüde deniz gibi ol’. (K16-58)

‘Aile bireyleri arasındaki iletişimi olmazsa olmazı hoşgörülüdür. Aile içi diyaloglarda güzel ve olumlu şeyleri görmeye çalışmak gerekir’. (K2-30)

Ebeveynin ilk çocukluk döneminde çocuk ile olan iletişim biçimi, sevgi ve şefkati çocuğun ruh sağlığını etkilediği bilinen bir gerçektir. Çocuk daha okula başlamadan önce

çevresinde dini kavramlarla karşılaşmakta, ailesinin sosyal özelliklerine göre bir takım dini törenlere katılmakta hatta informal düzeyde bile olsa din eğitimi almaya başlamaktadır.²³⁰

Hükümlü gençler üzerinde yapılan bir araştırmada, suçluların %22' sinin, dağılmış ailelerden geldiği veya %48'ninde çeşitli nedenlerle anne-babalarından ayrı yetiştiği belirlenmiştir.²³¹

3.3. KATILIMCILARIN AİLELERİNİN DİNİ YAŞAMINA İLİŞKİN BULGULAR

Katılımcılara “Ailenizin dini yaşantısı nasıldır?” Sorusu yöneltilmiştir. Soruya, verilen cevaplar “iyi”, “normal”, “iyi değil” şeklinde üç kategoride toplamak mümkündür. Yapılan tasnif sonucu soruya verilen cevaplarla ilgili dağılımlar tablo 3.6 da yer almaktadır.

Tablo 3.6: Aile İçindeki Bireylerin Din Eğitimi Bakışı

Ailenizin dini yaşantısı nasıldır?	Katılımcı Sayısı	%
Ailemin dini yaşantısı iyidir.	6	%30
Ailemin dini yaşantısı normaldir.	6	%30
Ailemin dini yaşantısı iyi değildir.	8	%40
Genel Toplam	20	%100

Tabloda yer alan verilere göre katılımcıların %30'unun ailesinin dini yaşantısının iyi, katılımcıların %30'unun ailesinin dini yaşantısının normal, katılımcıların %40'ının ise iyi olmadığını dile getirmektedir.

Ankette katılımcılara yöneltilen “Ailenizin dini yaşantısı nasıldır.”? Sorusuna verilen cevaplar değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda katılımcıların çoğunluğunun ailedeki dini yaşantısını ve din eğitimi bakışını iyi, normal, çok iyi ve olumlu gibi ifadelerle dile getirdikleri gözlemlenmiştir. Katılımcılardan bazıları dini

²³⁰ Nurullah Altaş. “Öğrenci Velilerinin İlköğreti Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutum Düzeylerinin Dini Tutum Düzeyleri ile İlişkisi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2004):86.

²³¹ Bilgili, “Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler”, 135.; Bilgin, “İslam ve Çocuk”, 66.

referans olarak aldıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bir kısmı da ailede din eğitimi olmadığı ifade etmiştir.

Katılımcılara “Evinizde dini bilgiler veren kitaplar okunuyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.7’de yer almaktadır.

Tablo 3.7: Aile İçindeki Bireylerin Dini Bilgi Veren Kitap Okuma Dağılımı

Evinizde dini bilgiler veren kitaplar okunuyor mu?	Katılımcı Sayısı	%
Hayatımın merkezi olarak düşündüğüm için her hafta düzenli okuyorum.	4	%20
Kuranın mesajını daha iyi anlamak için okuyorum.	4	%20
Rahatladığım ve huzur bulduğum için okuyorum.	4	%20
Ufkumu açtığı ve ailemle paylaştığım için okuyorum.	4	%20
Gerekli bulmuyorum ve okumuyorum.	4	%20
Genel Toplam	20	100

Tabloda yer alan verilere göre, katılımcıların %20’si dini bilgi veren kitap okumayı çok önemsediklerini ve her hafta düzenli bir şekilde okuduklarını, %20’si Kur’an-ı Kerim’in mesajını daha iyi anlamak için okuduğunu, %20’si ise rahatladığı ve huzur bulduğu için okuduğunu, %20’si ufkunu açtığını ve ailesiyle paylaştığı için okuduğunu söylemektedir. %20’si ise gerekli bulmadığını ve okumadığını dile getirmektedir.

Bir katılımcı; Dini bilgi veren kitap okumayı çok önemseddiğini ve her hafta düzenli olarak okuduğunu ve böylece bilmediklerini öğrenerek çok mutlu olduğunu şu cümlelerle ifade etmektedir:

‘Dini bilgi veren kitap okumayı çok önemsiyorum. Her hafta düzenli olarak okuyorum. Böylece bilmediklerimi öğrenerek çok mutlu oluyorum’. (K7-54)

‘Önceleri daha az dini bilgi vere kitap okuyordum. Şimdi ise çok fazla okuyorum. Öğrendiklerimi çocuklarımla ve torunlarımla paylaşıyorum bu beni çok mutlu ediyor’. (K9-41)

Bir başka katılımcı; her hafta düzenli olarak uzun zamandan beri dini kitap okuduğunu, kanser tedavisi gördüğü için terapi gibi geldiğini, huzurlu olduğunu şöyle dile getiriyor:

‘Her gün düzenli olarak okuyorum. İlaç gibi terapi gibi geliyor bana. Huzur

veriyor, mutlu oluyorum. Ağır bir imtihan geçiriyorum ben, kanser tedavisi görüyorum, o yüzden çok iyi geliyor'. (K19-55)

Bir katılımcı ise nefsi ile başa çıkma konusunda dini bilgiler veren kitapları okumanın faydasını şu sözleriyle açıklıyor:

'Mümkün olduğu kadar okuyorum. Allah'ın emirlerini öğrenmek çok önemli. Nefsimi yenmeyi kolaylaştırıyor'. (K12-28)

Bir katılımcı, düzenli olarak dini bilgiler veren kitap okuduğunun bunun dini öğrenme konusunda faydalı olduğunu şu sözleriyle dile getirmektedir:

'Düzenli olarak dini bilgiler veren kitaplar okuyorum. Ailemle, çocuklarımla sıkıntılarım olduğu zamanlarda kitaplardan öğrendiğim bilgileri hatırlıyorum ve yaşantıma uygulamaya çalışıyorum. Hem dini bilgiler öğreniyorum hemde ruhen tatmin oluyorum'. (K14-62)

Başka bir katılımcı ise; dini bilgi veren kitap okumayı çok sevdiğini ve dinimizle ilgili bilmediklerini öğrenmenin çok önemli olduğunu;

'Kitap okumayı çok seviyorum. Dini konularda detaylı bilgi almaktan çok memnun oluyorum. Dinimizle ilgili bilmediklerimizi öğrenmek benim için çok önemlidir'. (K6-38) sözleriyle ifade etmektedir.

Diğer bir katılımcı ise; dini bilgi veren kitap okuyarak kendilerini manen huzurlu hissettiklerini şu sözleriyle dile getirmiştir.

'Devamlı ve düzenli dini bilgi veren kitap okuyorum. Yemek ve su gibi ihtiyaç olduğunu hissediyorum. Ruhumun dini bilgi veren kitaplarla doyduğunu hissediyorum. Benim hayatımda çok önemli bir yere sahiptir'. (K15-40)

Katılımcılara yöneltilen "Evinizde dini bilgiler veren kitaplar okunuyor mu? Aile içinde din eğitimi veriliyor mu?" sorusuna verilen cevaplar değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılanların çoğu soruya evet yanıtını verirken bir kısmı da hayır yanıtını vermiştir. Katılımcıların bir kısmının evde dini bilgiler veren kitaplar okunduğunu ve din eğitimi verildiğini dile getirmiş olması aile içi din eğitimine önem verildiğinin göstergesi niteliindedir.

Katılımcılara "Aile içinde din eğitimi veriliyor mu?" sorusu yöneltilmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.8'de yer almaktadır.

Tablo 3.8: Ailede Verilen Din Eğitimi ile İlgili Dağılım

Aile içinde din eğitimi veriliyor mu?	Katılımcı Sayısı	%
Günlük hayatta karşılaştığım sorunlarıma çözümler sunuyor.	4	%20
Aile ve çocuklarımla olan iletişim sorunlarına çözümler sunuyor.	4	%20
Hatalı ve yanlış davranışlarımı düzeltmeme katkı sağlıyor.	4	%20
Ailemde din eğitimi alma imkânım olmadı.	4	%20
Ailemde din eğitimi verilmedi.	4	%20
Genel Toplam	20	100

Tabloda yer alan verilere göre katılımcıların %20'si ailesinde din eğitimi aldığını ve günlük hayatını kolaylaştırdığını, %20'si ailesinde din eğitimi aldığını ve aile içi iletişimde rahatlık sağladığını, %20'si ailesinde din eğitimi aldığını, bu sayede hatalı ve yanlış davranışlarını düzeltme imkânı bulduğunu dile getirmektedir. Katılımcıların %20'si ailesinde din eğitimi alma imkânı olmadığını, %20'si de ailede din eğitimi almadığını ifade etmiştir.

Bir katılımcımız; özel kurumda çalışıyor olmasına ve iş yoğunluğuna rağmen, çocukken annesiyle birlikte camiye ve Kur'an Kursuna gitmeye alıştığından, büyüyünce de gitme ihtiyacı hissettiğini, küçüklükte verilen din eğitiminin, insanların inanç ve ibadet hayatlarına çok büyük etkisi olduğunu;

'Evlenmeden önce sık giderdim. Şimdi ise çalıştığım için sık gidemiyorum. Özel bir kurumda çalışıyorum, iş yoğunluğum biraz fazla. Özellikle annemle birlikte çocukken sürekli camiye ve ve Kur'an Kurslarına giderdim, alışkanlık olduğu için gitme ihtiyacı duyuyorum'. (K9-41) diyerek dile getirmiştir.

Katılımcılarımızdan (K17-30), (K18-45), (K 8-36), (K2-30); Ailelerinde ve yetiştikleri çevrede, din eğitimi yeterince alamadıklarından daha sonra da çalışma hayatının içinde çocuklarının din eğitimi noktasında eksik kaldıklarını şu sözlerle ifade etmişlerdir;

'Başkalarına ve aileme öğrendiklerimi anlatınca mutlu oluyorum. Çocuklarımız bizi örnek alıyor. Bu yüzden örnek olmak için dinimizi öğrenerek elimizden geleni yapmaya çalışıyorum'. (K17-30)

‘Dini konularda eksiklerimiz olduğunu hissediyorum. Şimdi öğrendiklerimi çocuklarıma aktarıyorum. Keşke çocuklarım küçük iken öğrenebilseydim bu bilgileri. Önceden böyle imkanlarım yoktu’. (K18-45)

‘Ailemde dini bilgilerle ilgili bir ortam yoktu. Böyle bilgiler alma şansım olmadı. Fakat geçmişe dönük eksiklerimi tamamlamaya çalışıyorum’. (K8-36)

‘Daha önce ailemle böyle dini bilgilerle ilgili ortam yoktu. Dini bilgiler alma şansım olmadı. Keşke çocuklarım küçükken öğrenebilseydim’. (K2-30)

Katılımcılarımızdan bazıları din eğitimi aldıklarını ve din konusunda bilmediklerini, Allah’ın emirlerini öğrendiklerini, ibadetlerini düzenli yapmanın kendilerine sabırlı olmayı öğrettiğini şu şekilde ifade etmişlerdir;

‘Hayatımda Allah’ın emirlerini öğrenmek ve O’nu tanımak için zaman ayırıyorum, hem de bilmediklerimi öğreniyorum. Unuttuklarımı hatırlıyorum’. (K 9-41)

‘Din eğitimi alıyorum. Böylece ibadetlerimi daha ihlaslı yapmaya çalışarak zorluklara karşı sabırlı olmayı öğreniyorum’. (K 10-52)

Başka bir katılımcı ise, ailede din eğitimi aldığını ve bugünlere gelmesinde ve din eğitimi almasında annesinin olumlu yönde etkilerini

‘Evet veriliyor. Annemin, bugünlere gelmemize ve din eğitimi almamıza olumlu yönde etkileri oldu. Hakkını ödeyemem’. (K19-55) sözleriyle ifade etmektedir.

Diğer bir katılımcı ise, dini kimliğinin oluşmasında başta anne babasının, daha sonra İmam Hatip lisesinde almış olduğu eğitimin ve okumuş olduğu kitapların etkili olduğunu; fakat dini anlama ve yaşamasında en etkili kişinin babası olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir;

‘Anne ve babam hayatımda çok etkili olmuştur. Ardın İmam- Hatip Lisesindeki eğitimim ve okuduğum kitaplar dini birikimim de önemli role sahiptir. Ancak dini anlamamda ve yaşamamda en etkili kişi babam olmuştur. Kendisi ilahiyat mezunu bir hafızdır’. (K1- 30)

‘Evet. Tabiki de kesinlikle din eğitimi verilmeli. Bir insan neye inanıyorsa onun eğitimini almalı. Bu Hristiyan olabilir, Yahudi olabilir, Müslüman olabilir. Hangi dine inanıyorsa o dini öğrenmeli, bilmeli yani’. (K19-55)

Katılımcılara yöneltilen “Aile içinde din eğitimi veriliyor mu?” sorusuna verilen cevaplar değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılanların %60’ı soruya evet yanıtını verirken %20’si ailesinde din eğitimi alma imkanının olmadığını, %20’si ise ailesinde din eğitimi

verilmediğini dile getirmiştir. Katılımcıların din eğitimi verildiğini dile getirmiş olması aile içi din eğitimine önem verildiğinin göstergesi niteliğindedir

Yavuz, dini inancın uyanmasında ailenin rolünü izah ederken şöyle demektedir: “Dini inancın uyanmasında kültürel ve sosyal etkenlerin en önemlilerinden birisi şüphesiz ailedir. Çocuğun gelişmesinde en önemli dönemin ilk çocukluk dönemi olduğunu, bunun da ailede geçtiğini söylersek, durum daha iyi belirlenmiş olacaktır. Özellikle orada dini inanç yaşanıyorsa, çocuğun ilk dini tecrübeyi ve ilk dini denemeleri de burada edindiği bir gerçektir”²³². Zaten pedagojik ve psikolojik çalışmalarda, çocuğun ileriki yıllarda ne olacağının büyük ölçüde küçük yaşlardaki aldığı eğitime bağlı olacağını ortaya koymuştur.²³³Ebeveynlerin din eğitimi alması ilk çocuklukta dini yönelimlerini geliştirmesine katkı sağlayabilir.

Bilgili'nin Adana ilinde 7 ilköğretim okulunda 4. ve 5. Sınıf 223 öğrenciyle mülakat çalışması yapmış “Aileniz sizi dini konularda bilgilendiriyor mu?” sorusuna öğrencilerin %3,6'sı hayır, %96,4'ü evet cevabını vermiştir. Bu sonuç dine karşı önemli bir ilginin olduğunu ortaya koymaktadır. Din eğitimi konusunda duyarlılık göze çarpmaktadır. Ailelerin din eğitimi konusunda %94,1 sevdirek verdiklerini dile getirmişlerdir. Ailelerin çoğunlukla din eğitimini verme konusunda hoşgörülü hareket ettiklerini söyleyebiliriz.

Ayrıca Özkan Diyarbakır ilinde yaptığı çalışmada da Ankete katılan öğrencilerin, şimdiye kadar din eğitimi alıp almadığının sorulduğu soruya verdikleri cevapların dağılımına bakıldığında, öğrencilerin %71,2'si, herhangi bir şekilde din eğitimi aldıklarını ifade etmişler, %25,2'si ise, din eğitimi almadıklarını ifade etmişlerdir. Buradan, öğrencilerin yarıdan fazlasının bir şekilde dinle tanıştıkları ve bu konuda eğitim aldıklarını ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Çocuğun din eğitimi almasının ailesi tarafından temin edildiği, çocuğa ya ailesini tarafından ya da ailesinin gözetimindeki kişiler tarafından din eğitimi verildiği, burada ailenin önemli bir faktör olduğu anlaşılmaktadır.²³⁴

İslam dininde, çocuklardan birinci dereceden ebeveyn yükümlü olduğu kabul

²³² Kerim Yavuz, *99 Soruda Çocuk ve Din*, (İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1994), 159.

²³³ Adler, “İnsanı Tanıma Sanatı”, 13.

²³⁴ Fatih Özkan, “Çocuğun Din Eğitiminde Anne-Babanın Etkisi Diyarbakır Örneği “, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2011), 31.

edilir. Salih evlat yetiştiren ebeveynlerin, amel defterleri kapanmayan yani öldükten sonra bile sevabı yazılmaya devam eden kişiler olduğu ifade edilmektedir. Buna karşın çocuğun günahkâr biri olmasından sorumlu tutulan aile reislerinin, sorumluluklarını yerine getirmemesinden dolayı cezalandırılacağı belirtilir.²³⁵ Bu minvalde İslam dünyasında ailenin, her zaman ilk sırada önemini koruduğunu söyleyebiliriz. H. Lisager’ de dini inancın değişiminde birincil etken olarak ailevi eğitim, bundan sonra da ferdi cabaları ve eğitici kurumların geldiğini tespit etmiştir.²³⁶

3.4. KATILIMCILARIN EŞLERİ İLE İLİŞKİLERİNE DAİR BULGULAR

Katılımcılara “Eşinizle aranızda sorunlar yaşanıyor mu? Hangi yıllarda/yaşlarda ne tür sorunlar? Sorunlarınızı nasıl çözüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.9’da verilmiştir.

Tablo 3.9: Katılımcıların Eşleriyle İlgili Yaşadıkları Sorunların Dağılımı

Eşinizle aranızda sorunlar yaşanıyor mu? Hangi yıllarda yaşlarda ne tür sorunlar?	Katılımcı Sayısı	%
Evliliğin ilk yıllarında ya da gençlik yıllarında sorunlar yaşadım.	8	%40
Çocuk sahibi olduktan sonra sorunlar yaşadım.	5	%25
Kıskançlık sebebiyle sorunlar yaşadım.	4	%20
Eşlerin ve kendilerinin ailelerinden kaynaklı sorunlar yaşadım.	3	%15
Genel Toplam	20	100

Tabloda yer alan verilere göre katılımcıların %40’ı eşleriyle evliliğin ilk yıllarında ya da gençlik yıllarında sorunlar yaşadığını, %25’i çocuk sahibi olduktan sonra sorunlar yaşadığını, %20’si kıskançlık sebebiyle sorunlar yaşadığını, %15’i ise eşi ve kendi ailelerinden kaynaklı sorunlar yaşadığını dile getirmektedir.

Katılımcılara yöneltilen “Eşinizle aranızda sorunlar yaşanıyor mu? Hangi yıllarda/yaşlarda ne tür sorunlar? Sorunlarınızı nasıl çözüyorsunuz? Sorusuna verilen cevaplar değerlendirilmiştir.

²³⁵ İbrahim Canan, *Kur’an’da Çocuk Eğitimi*, (İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1996), 133.; Bilgili, “Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler”, 134.

²³⁶ Yavuz, “Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi”, 46.

Katılımcılarımızdan bazıları, eşler arasında yaşanan sorunların daha çok evliliğin ilk yıllarında ya da gençlik yıllarında olduğunu şu şekilde dile getirmiştir;

‘Her evde sorunlar yaşandığı gibi bazen bizde de olur. Daha çok gençlik yıllarında ve eşlerin ailelerinden kaynaklı bazı sorunlar varken bunlar artık yok hükmündedir. Çözüm için karşılıklı konuşmak önemlidir. Benim önem verdiğim konularda eşim benim istediğim noktalara dikkat etmiştir, onun önem verdiği konularda da bunları nazar-ı dikkate almaya çalışmışımdır. Olmazsa belli oranda seslerin yükseldiği dönemler olmuştur’. (K10-52)

‘Evliliğimin ilk yıllarında çok sorunlar yaşadım. Eşimin huylarını, alışkanlıklarını çözümlene sürecinde zorlandım. Bu süreçte kendi alışkanlıklarımı eşimin alışkanlıkları ile uyumlu hale getirme çabası içerisine girdim. Bu beni çok yıprattı. Bu yüzden evliliğin ilk yılları çok önemli gerçekten’. (K12-28)

‘İki aylık evliydim. Eşimle şiddetli tartışmalar yaşıyorduk. Olur olmadık şeylerden kocaman kavgalar çıkarıyordu. Sürekli benim ona karşı davranışlarımı kontrol etmek derdindeydi. Zamanla bu sorunları aştık’. (K13-38)

‘Evliliğin ilk yıllarında bazı sorunlar yaşadım. Bu yıllarda rekabet; beraberinde öfke, tartışma ve karşılıklı suçlamaları getiriyor. Kimse mutsuz olmak için evlenmiyor. Ama gelinen noktaya çözüm aranmayınca fatura evliliğe kesiliyor. Bu yüzden evliliğin ilk yılları çok önemlidir gerçekten. Bu süreçte birbirimizi anlamaya çalışarak hoşgörülü olmalıyız’. (K17-30)

Değerlendirmeler sonucunda eşler arasında yaşanan sorunların daha çok evliliğin ilk yıllarında ya da gençlik yıllarında olduğu gözlemlenmiştir.

Bu değerlendirme evliliğin ilk yıllarında eşlerin birbirini tanıma aşamasında olması ve evlilik birliği içinde beraber yaşamaya adapte olma sürecinden kaynaklandığı sonucuna ulaşılabilir.

Katılımcılarımızdan bazıları, eşler arasında yaşanan sorunların daha çok evliliğin ilk yıllarında kıskançlıktan dolayı olduğunu şu şekilde dile getirmiştir;

‘Evliliğimin ilk yıllarında kıskançlık sorunu yaşadım. Eşim kıyafetlerime, gittiğim yerlere, gördüğüm arkadaşlarıma vb. şeylere karışıp aşırı kıskançlık yapıyordu. Bu durum beni gerçekten çok yıprattı. Evliliğimin ilerleyen dönemlerinde bu durumu aştık’. (K20-25)

‘Kıskançlığın yoğun yaşandığı evliliğimin ilk yıllarında kıskananda, kıskanılarda rahat olamıyor gerçekten. Yersiz kıskanıldığım için eşimin bu tutumu karşısında nasıl davranacağımı bilmiyordum. Eşim her şeyi kafasına takan kıskanç biri olduğu için sürekli gereksiz tartışmalar yaşıyorduk’. (K15-40)

Katılımcılarımızdan bazıları, eşler arasında yaşanan sorunların daha çok eşlerin çocuk sahibi oldukları süreçte yaşadığını şu şekilde dile getirmiştir;

‘Çocuk sahibi olduktan sonra eşimle sorunlar yaşadım. Çocuk olduktan sonra ilk zamanlar da doğal olarak hayatımızda çocuk merkeze alınıyor. Aynı zamanda ilk çocuk sahibi olduğunda kadın anneliğe, erkek ise babalığa adım atmaktadır. Daha önce deneyimlemediğimiz bu sürece girmek ve alışmak zor geliyor. Birçok problemi de beraberinde getiriyor’. (K6-38)

Katılımcılara yönlendirilen bu soruda ortaya çıkan bir başka sonuç eşlerin çocuk sahibi oldukları süreçte daha fazla sorunlar yaşadıklarıdır. Eşler arasında artan sorumlulukların bu süreçte sorun yaşanmasına neden olabileceği sonucuna ulaşılabilir. İki kişilik bir aile hayatı yaşayan çiftin tek odak noktası birbirleridir. Çocuk sahibi olunan ilk zamanlarda doğal olarak odak noktası değişmekte ve çocuk merkeze alınmaktadır. Özellikle ilk çocuk sahibi olduğunda kadın anneliğe ve erkek babalığa adım atmakta ve daha önce deneyimlemediği bir sürece girmektedir. Bu süreç her ne kadar beklenen ve güzel bir dönem olsa da sürece alışmak zaman alabilmektedir.

Aile çocuk sahibi olmakla birlikte eşlerin geleceğe dair kaygıları artabilmekte ve bu kaygılar eşler arasında gerginlik yaratabilmektedir. Çocuk sahibi olmanın getirdiği sorumluluklarla birlikte eşlerin hayatlarını çocuk odaklı yaşaması ve bu sebeple eşler arasındaki iletişimin gücünü kaybetmesi yine bu dönemde sorun olabilmektedir. Daha geniş bir çerçeveden değerlendirildiğinde bu dönemde yaşanan problemlerin kaynağının eşlerin çocuk bakımında paylaşımında bulunmaması, özellikle ilk çocuk sahibi olan aileye çocuğun bakımıyla ilgili aile büyüklerinden baskı uygulanması ve eşlerden birinin bu durumda dengeyi kuramaması gibi pek çok sebep gösterilebilir.²³⁷

Katılımcılardan bazıları evlilikte eşleri ile yaşadıkları sorunların eşleri ve kendilerinin ailelerinden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Evlilik her ne kadar iki kişilik olsa da kimi durumlarda eşlerin aileleri evliliğe müdahale etmektedir. Bu durum eşler ya da eşlerden herhangi biri için mahremiyete müdahale şeklinde yorumlanabilmekte ve bu sebeple evlilik içinde problemler yaşanabilmektedir. Yine araştırmaya katılan kişilerin bazıları evliliğin ilk dönemlerinde kıskançlık sebebiyle problem yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Kıskançlık her ne kadar bir kişilik özelliği olsa da eşlerin evliliğin ilerleyen döneminde birbirlerini daha yakından tanımasıyla azalabilmektedir. Evliliğin ilk

²³⁷ Derya Kerime Beydağ, Doğum Sonu Dönemde Anneliğe Uyum ve Hemşirenin Rolü. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 6(6): 479-484, 2007.

dönemlerinde daha sahiplenici olunması ya da eşlerin birbirini yeterince tanımaması bu konuda problemler yaşanmasına neden olabilmektedir.²³⁸

Katılımcıların evlilikte eşleri ile yaşadıkları problemleri nasıl çözdükleri konusunda pek çok cevap verilmiştir. Katılımcılar çoğunlukla eşleri ile yaşadıkları problemleri dini referans alarak ve bu şekilde çözüme ulaştığını dile getirmişlerdir. Dikkat çeken yoğunluktaki ikinci yanıt ise; eşler arasında yaşanan problemlerin konuşarak, karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörü ile çözdüklerini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar ise sorunların zamanla çözüldüğünü dile getirmişlerdir.

Öte yandan birey zaman içinde karşılaştığı problemler karşısında tutumunu değiştirebilmekte, olaylara yaklaşımı, olgunluğu, hoşgörüsü ve sabrı artabilmektedir. Bunun yanı sıra eşlerin birbirini zaman içinde daha iyi tanınması, karşılıklı olarak birbirlerini olduğu gibi kabul etmeye çalışması, beraberliğin getirdiği bağlılık ve ortak sorumluluklar bu değişimin nedeni olarak değerlendirilebilmektedir. Katılımcıların çoğunun ifadesine göre evliliğin ilerleyen dönemlerinde yaşanan problemler azalmaktadır.

3.5. KATILIMCILARIN ÇOCUKLARI İLE İLİŞKİLERİNE DAİR BULGULAR

Katılımcılara “Çocuklarınızla aranızda sorunlar yaşıyor mu? Hangi yaşlarda ne tür sorunlardır?” Sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.10’da verilmiştir.

Tablo 3.10: Katılımcıların Çocukları ile Yaşadıkları Sorunların Dağılımı

Çocuklarınızla aranızda sorunlar yaşıyor mu? Hangi yaşlarda ne tür sorunlar?	Katılımcı Sayısı	%
Çocukluk çağında sorunlar yaşıyorum.	8	%40
Ergenlik döneminde sorunlar yaşıyorum.	7	%35
Çocuklar evlendikten sonra sorunlar yaşıyorum.	5	%25
Genel Toplam	20	100

²³⁸ Yasin Demir ve Emine Durmuş. “Uzun Evlilikler: Bir Yastıkta Kırk Yıl”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt. 8, Sayı.36, (2015): 636-645.

Tabloda yer alan verilere göre katılımcıların %40'ı çocuklarıyla küçük yaşlarda sorunlar yaşadığını, %35'i ergenlik döneminde sorunların olduğunu, %25'i ise çocukları evlendikten sonraki süreçte problemler yaşadığını dile getirmektedir.

Katılımcılara yöneltilen “Çocuklarınızla aranızda sorunlar yaşanıyor mu? Hangi yaşlarda ve ne tür sorunlar? Çocuklarınız kendi aralarında sorunlar yaşıyor mu? Hangi yaşlarda ve ne tür sorunlar? ve “Bu sorunların çözümünde dinin öğretilerini ne düzeyde referans alıyorsunuz?” sorularına verdikleri cevaplar değerlendirilmiştir. Katılımcıların soruya verdikleri cevapların genel olarak sahip olunan çocuk sayısı ve çocuğun yaşına göre şekillendiği gözlemlenmiştir. Katılımcılar çocukları ile aralarında sorun yaşanan dönemlerin çocukluk ve ergenlik çağı olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan biri, çocuğunun çok hareketli olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir;

‘Çocuğum beş yaşında ve ilk çocuğum. Çok hareketli yerinde duramıyor. Söz dinlemiyor, çok yaramaz. Bana çok düşkün aynı zamanda’. (K17-30)

Diğer bir katılımcı ise, çocuklarının arasındaki kıskançlık durumunu şu şekilde ifade etmektedir.

‘Üç tane çocuğum var. Yaşları birbirine çok yakın. Aralarında sürekli bir rekabet ve kıskançlık var. Bu durumu düzeltmeye çalışıyorum. Aralarındaki sorunları çözmeye çalışıyorum. Ama çok başarılı olduğum söylenemez’. (K11-46)

Diğer bir katılımcı ise,

‘Çocuğum kurallara uymuyor. Ona bir şey yaptırmam mümkün değil. Beni çok üzüyor’. (K8-36) diyerek çocuğu ile arasında sorunlar olduğunu dile getirmektedir.

Sonuç olarak değerlendirildiğinde çocukluk çağında çocuğun hayata adapte olmaya çalışması, bireyselleşme çabaları gibi sebeplerin bu duruma neden olabileceği söylenebilir.²³⁹

Katılımcılar ergenlik dönemindeki çocuklarıyla yaşadıkları sorunları şu şekilde dile getirmişlerdir.

‘Oğlum, ders çalışma konusunda beni hiç dinlemiyor. Kendi bildiğini okuyor. Bir şey dediğimiz zaman sinirli bir şekilde cevap veriyor’. (K14-62)

²³⁹ Aysel Çağdaş, *Anne-baba-çocuk iletişimi*, (Ankara: Kök Yayınları, 2009), 176.

“Kızım asileşti. Onu güzel ahlaklı yetiştirelim diye uğraşıyoruz ama. Sürekli problem yaşıyorum. Bu durum beni çok üzüyor gerçekten”. (K5-55)

“Oğlum lise son sınıfa gidiyor. Arkadaş seçiminde problemler yaşıyoruz. Bu konuda seçici davranmıyor. Arkadaşları ile çok vakit geçiriyor. Beni dinlemiyor. Benim dediklerimin tersini yapıyor”. (K18-45)

“Kızım üniversiteye gidiyor. Kızım hoşgörüsüz ve uzlaşmaz birisidir. Bu yüzden sorun yaşıyorum. Bu olumsuz yönünün farkına varıp düzeltmesini istiyorum. Bu konuda benimle zıtlaşıyor”. (K4-60)

Gençlik, buluş ile başlayan, fizyolojik ve psikolojik değişmeyi içeren, bireyi sosyal olgunluğa hazırlayan bir yaş dönemidir. Her şeyden önce yetişme, hazırlanma ve öğrenme aktivitelerini kapsayan dinamik ve değişken bir süreç olarak tanımlanan²⁴⁰ bu dönem aynı zamanda “ergenlik dönemi “olarak adlandırılmakta ve ailede anne-baba ile çocuklar arasında yaşanan problemler çoğunlukla bu yaş aralığında rahatsız edici boyutlara ulaşmaktadır.

Ergenlik döneminde genel olarak aile bireyleri ve çocuk arasında görüş farklılıklarının daha yoğun hissedilmesi, çocuğun ergenlik dönemine girmesi ile beraber hormonal değişikliklerin ortaya çıkarabileceği kişilik değişimleri, çocukların genelde bu dönemde daha özgürlükçü ve asi davranışları ebeveynlerle sorun yaşamasına neden olabilmektedir. Öte yandan ailenin bu değişimler içinde olan çocuğa karşı gerekli anlayışı göstermemesi yine bu dönemde sorun yaşanmasının sebeplerinden olabilmektedir²⁴¹

Katılımcılardan bazıları çocuklarının evlendikten sonraki süreçte aralarında problemler yaşandığını dile getirmişlerdir.

Evlilik nedeniyle ebeveynler ile çocuk arasındaki ortak paylaşımların azalmasının bu duruma sebep olduğu düşünülebilir. Yine çocuğun evlilik yapacağı kişinin aile tarafından onaylanmaması bu süreçte aile ile çocuk arasında problemlere neden olabilmektedir. Başka bir açıdan değerlendirildiğinde, evlenen çocuğun evliliğe hazırlık aşamasında ya da evlendikten sonra ihtiyacı olduğu durumlarda ailesinden beklediği desteği görememesi aile ve çocuk arasında bu dönemde sorun yaşanmasına neden olabilir.

²⁴⁰ Atalay Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, (Ankara: Aydın Kitabevi, 1983), 3.

²⁴¹ Ebru Akün, “Öfke ve Öfke Denetim Problemleri Olan Ergenlerin Aile İçi Çatışma Temsilleri: Aile Yapıları, İletişim ve Problem Çözme Becerileri”. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2005).

Katılımcılar kendileri ile çocukları arasında yukarıda bahsedilen dönemlerde sorunlar yaşandığını ve genelde sorunların konuşularak çözüldüğünü ya da zamana bırakıldığını dile getirmişlerdir. Katılımcılar çocukların birbiriyle problem yaşadığı dönemlerin genelde çocukluk yaşlarında ve kıskançlık sebebiyle olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcılara “Bu sorunların çözümünde dinin öğretilerini ne düzeyde referans alıyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.11’de verilmiştir.

Tablo 3.11: Dini Öğretilerin Aile İçinde Yaşanan Soruların Çözümüne Katkıları

Bu sorunların çözümünde dini öğretileri ne düzeyde referans alıyorsunuz?	Katılımcı Sayısı	%
Dini öğretileri referans aldığımdan beri aile hayatımda yaşadığım çatışmalar sona erdi.	8	%40
Çocuklarımla ilişkilerimde sabırlı ve hoşgörülü olmamı sağladı.	5	%25
Gençlerle iletişim noktasında, evde yaşadığımız çatışmaların krize dönüşmesine engelliyor.	4	%20
Aile içinde ahlaki değerlerin kazanılmasına ve ibadetlerde daha hassasiyet gösterilmesini sağlıyor.	3	%15
Genel Toplam	20	100

Tabloda yer alan verilere göre katılımcıların %40’ı dini öğretileri referans aldığından beri aile hayatında yaşadığı çatışmaların sona erdiğini, %25’i çocuklarına karşı daha hoşgörülü olmayı öğrendiğini, %20’si genç-ergen çocuklarıyla çatışmalarında daha yapıcı davrandığını, %15’inin ise Aile içi ahlaki değerlerin kazanılmasında ve ibadet hayatlarında daha hassas olma bilinci kazandıklarını belirtmektedir.

Katılımcılara yöneltilen “Bu sorunların çözümünde dini öğretileri ne düzeyde referans alıyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde katılımcılardan çoğunluğunun bu problemlerin çözümünde sadece dinden yararlandıkları ya da yardım aldıkları gözlemlenmiştir. Katılımcılar dini öğretilerden özellikle merhamet, sabır ve adalet öğretilerini dikkate aldıklarını ifade etmişlerdir

Katılımcılardan birinin verdiği ‘*Elimizden geldiğince her konuda dini öğretiler referansımızdır (çocuklar arasında adaleti gözetmeye çalışmak, büyüğe saygı-küçüğe*

sevginin önemini vurgulayıp yaşatmak, iyi örneklerin anlatılması, empati kurulması vs.)’. (K10-52) cevabı bu öğretilerin önemini vurgulamaktadır.

Katılımcılarımızdan (K7-54) Sorunların çözümünde dini öğretilerin referansı olduğunu gençlik sorunlarının çözümünde çok katkı sağladığını ve gençlerle, çocuklarla iletişimde faydalı olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir;

‘Sorunların çözümünde dini öğretiler referansımızdır. Gençlik sorunlarının çözümünde çok katkı sağlıyor. Gençlerle, çocuklarla iletişimimde faydalı oluyor’. (K 7-54)

‘Günlük hayatıma iyi etkileri oluyor. Öğrendiklerimi çocuklarıma, eşime aktarıyorum. Hayatımıza uyguluyoruz. Her konu da dini öğretileri referans alıyorum’. (K1-30)

Başka bir katılımcımız; sorunların çözümünde dini öğretilerin referansı olduğunu, hayatını nasıl düzenlediğini ve nefsinin istekleriyle mücadele etmesinde çok büyük katkısı olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir.

‘Kendimi sorgulama imkânım oluyor. Daha çok şeyler kattığını düşünüyorum. Hatalarımı ve yanlışlarımı görüp düzeltmeye çalışıyorum. Tamamen düzelmese bile gayret ediyorum. Önceden biraz kırıcı bir insandım, insanlara daha yumuşak ve güler yüzlü davranmaya çalışıyorum. Davranışlarının düzelmesi için, düşüncelerimin düzelmesinin gerektiğini öğrendim’. (K5-55)

Sonuç olarak değerlendirildiğinde; eşyle ve eşinin ailesiyle problemleri olan, çocuk ve genç neslin yetiştirilmesinde sıkıntı yaşayan kişiler, dini öğretileri referans olarak zaman içinde karşılaştığı problemlere karşı tutumunu değiştirmektedir. Olgunluğu, hoşgörüsü ve sabrı arttığı görülmektedir. Böylece araştırmamızın alt problemleri olan eşler arasında ve ebeveynler ile çocukları arasında yaşanan problemlerin çözümünde din eğitiminin önemi kavranılmıştır. Katılımcıların aile ve ebeveyn ilişkilerinde aile içi çatışmaların sona erdiği genç ergen çocuklarıyla iletişimlerinde hoşgörülü bir bakış açısı kazandıkları görülmektedir. Çalışmamızda ulaştığımız sonuçlar daha önce yapılan tespitleri doğrulamaktadır.

İkinci sırada bulunan cevap ise bu sorunların çözümünde dini öğretilerden yararlanılmadığı durumlarda sorunun zaman içinde çözüldüğüdür.

Özkan’a göre ankete katılan öğrencilerin ifadelerinden, annelerin babalara göre, çocuklarına anlayacağı şekilde daha sık cevap verdiği anlaşılmaktadır. Genel anlamda öğrencilerin anneleriyle babalarının cevap verme şekillerinin oranlarının yakın çıktığı gözlenmiştir. Diğer cevaplarda ciddi anlamda farklılaşma yoktur. Anneye ve babaya dini

konularda soru sorma sıklığıyla ilgili anket verilerine bakıldığında, öğrencilerin %63,6'sının annelerine, %53,9'unun ise babalarına dini konularda sık sık soru sorduklarını belirttikleri, yine öğrencilerin %86'sının annelerine, %80,3'ünün ise babalarına bazen de olsa dini konularda soru sorduklarını belirttikleri görülmektedir. Bu sonuçlar, öğrencilerin dine yönelik ilgilerinin olduğunu göstermektedir. Bu ilgilerini öğrencilerin anne-babalarının doğru bir şekilde tatmin etmesinin çok önemli olduğu, anne-babalarının yarısından çoğunun sık sık anlayacakları şekilde, 4/5'ten fazlasının ise bazen de olsa anlayacakları şekilde tatmin ettikleri görülmüştür. Bu durumun da öğrencilerin soru sorma sıklıklarını arttırdığını, böylelikle çocukların din eğitiminde etkili faktör olduklarını göstermektedir.²⁴²

Özkan'ın çalışmasındaki veriler incelendiğinde, öğrencilerin dini bilgilerini aldıkları kişilerle ilgili yaptıkları sıralamada yer alan kişilere bakıldığında, 76,1'lik oranla birinci sırada annenin, %65,4'lük oranla ikinci sırada babanın olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, çocukların dini bilgi alma anlamında en başta ebeveynlerinden etkilendikleri sonucu çıkarılabilir. Elde edilen veriler, çocukluk yıllarının büyük bölümünün genelde aile ortamı içerisindeki anneyle baba arasında geçmesinin, çocukların anne-babalarından daha etkili, kalıcı ve uzun süreli bir şekilde etkilendikleri tezini doğrular niteliktedir.²⁴³

Özkan'ın yapmış olduğu çalışma sonucunda elde edilen verilere göre, öğrencileri %78,5'lik oranla en çok annelerinin ve %64,7'lik oranla da ikinci sırada babalarının taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürdükleri, çocukların dini kişilik geliştirmesinde etkili faktör oldukları, özellikle anneyle babanın diğer aile bireylerine göre daha etkili oldukları tezini doğrulamaktadır.²⁴⁴ Yapılan bu araştırmalarda, çocuk üzerinde en önemli etkiye anne babanın davranışları yaptığı, müspet davranışların çocuğa doğrudan yansıdığını ve onun dini yaşantısına olumlu yönde katkı da bulunduğu ortaya konulmuştur. Bu itibarla çocuğun manevi yönden gelişebilmesinde ihtiyaç duyduğu en önemli faktör, elverişli bir aile çevresi ve kendisine model olabilecek anne ve babadır.

²⁴² Özkan, "Çocuğun Din Eğitiminde Anne-Babanın Etkisi Diyarbakır Örneği", 79.

²⁴³ Özkan, "Çocuğun Din Eğitiminde Anne-Babanın Etkisi Diyarbakır Örneği", 79.

²⁴⁴ Özkan, "Çocuğun Din Eğitiminde Anne-Babanın Etkisi Diyarbakır Örneği", 89.

3.6. AİLEDE VERİLEN DİN EĞİTİMİ İLE AİLE KURUMUNA KATKILARI ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BULGULAR

Katılımcılara “Ailede verilen din eğitiminin aile kurumuna katkı sağladığını düşünüyor musunuz? Nasıl?” (Dini referans alarak yaşama, israftan kaçınma, tasarruf, gelirine göre davranma, aile büyüklerine sevgi, saygı, geniş aile geleneğini koruma, aile büyüklerinin tecrübelerinden yararlanma) sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen cevaplar ilgili dağılımlar tablo 3.12’de yer almaktadır.

Tablo 3.12: Din Eğitiminin Aile Kurumuna Katkıları

Ailede verilen din eğitiminin aile kurumuna katkı sağladığını düşünüyor musunuz? Nasıl?	Katılımcı Sayısı	%
Dini referans alarak yaşıyorum.	6	%30
Tasarruf ediyorum, israftan kaçınıyorum, gelirime göre davranıyorum.	4	%20
Aile büyüklerine sevgi ve saygı gösteriyorum.	4	%20
Geniş aile geleneğini koruyorum.	3	%15
Aile büyüklerinin tecrübelerinden yararlanıyorum.	3	%15
Genel Toplam	20	100

Tabloda yer alan verilere göre katılımcıların %30’u aile içinde dini referans aşıldığını, %20’si harcamalarında israftan kaçınıp tasarruf ettiğini, %20’si aile büyüklerine karşı saygılı davrandığını, %15’i geniş aile geleneğini koruduğunu, %15’i ise aile büyüklerinin tecrübelerinden yararlandığını belirtmiştir.

Ailede verilen dini eğitimin aile kurumuna katkıları açısından bu yönde görüş bildiren katılımcılardan bazılarının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir;

‘Evet düşünüyorum. Eğitim ilk öncelikle ailede başlar. Çocuklar anne, baba ve kardeşlerini örnek alırlar. Örnek vermek gerekirse ben küçükken ailemi namaz kılarak gördüğüm için küçük yaştan itibaren namaz kılıyorum. Aynı şekilde kızıma da örnek oluyorum. Onu sıkmadan benimle beraber namaz kılmaya davet ediyorum. İnşallah başarılı bir anne olurum’. (K19-55)

‘Evet tabi ki düşünüyorum. Dini bilgilerimizden dolayı daha olumlu, mantıklı ve sabırlı davranıyoruz. Aile büyüklerimizin tecrübelerinden yararlanıyorum. Tutum konusunda annemi ve babamı örnek alıyorum’. (K20-25)

‘Evet, kesinlikle bu şekilde ailelerin daha huzurlu, mutlu olduklarını düşünüyorum’. (K17-30)

Başka katılımcılar ise;

‘İslam aile ahlakı ve adabı toplum tarafından özümsemiği sürece ailede hiç problem yaşanmaz. Din, hayattır’. (K1-30)

‘Dini yaşantının ailenin temellerinin sağlam olması üzerinde büyük etkisi olduğuna inanıyorum’. (K9-41)

Katılımcılara yöneltilen “Ailede verilen din eğitiminin aile kurumuna katkı sağladığını düşünüyor musunuz? Nasıl? (Dini referans alarak yaşama, israftan kaçınma, tasarruf, gelirin göre davranma, aile büyüklerine sevgi, saygı, geniş aile geleneğini koruma, aile büyüklerinin tecrübelerinden yararlanma) sorusuna verilen yanıtlar değerlendirilmiştir

Şüphesiz dini öğretiler insanları manevi yönden besleyen, diğer insanlarla aralarındaki ilişkileri olumlu yönde geliştiren bir faktördür. İsraftan kaçınma, geniş aile geleneğini koruma, aile büyüklerinin tecrübelerinden yararlanma önemlidir. Din karşılıklı anlayış, sevgi, saygı ve hoşgörüyü öğütlemektedir. Aile içinde bu öğretilerin uygulanması aile bireylerinin birbirlerine karşı daha sabırlı ve özverili davranmalarını sağlamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde ilgili soruya katılımcıların çoğunun yukarıdaki ifadelerle benzer şekilde görüş bildirmesi olağan kabul edilmektedir. Böylece araştırmamızın alt problemi olan aile kurumuna katkısı açısından aile bireyleri tarafından içselleştirilmesi gereken dini öğretilerin önemi dile getirilmiştir. Çalışmamızda ulaştığımız sonuçlar daha önce yapılan tespitleri doğrulamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ

Katılımcılarla yapılan görüşmelerin sonucunda elde edilen bilgilerden ulaşılan sonuçları şöyle sıralamak mümkündür;

Yapılan çalışmada; araştırmaya katılanların eğitim düzeyi açısından bakıldığında, katılımcılardan yüksek öğrenim görmüş olanların çoğunluğu oluşturduğu ve buna bağlı olarak din bilgi ve bilinçli yaşam düzeylerinin eğitim düzeyleriyle uyumlu olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılanların yaş durumlarına bakıldığında, katılımcılardan çoğunluğunun 51-61 yaş aralığında yetişkinlerden oluştuğu görülmüştür.

Katılımcılar tarafından aile içindeki bireylerin birbirleriyle, çocuklarıyla ve aile büyükleriyle aralarındaki ilişkilerde karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün önemi vurgulanmıştır. Bazılarının cevapları arasında babanın otoritesinin hissedildiği annenin ise, sevgi yönünün ağır bastığı anlaşılmaktadır.

Katılımcıların eşleri ve çocuklarıyla yaşadıkları aile içi çatışmalara dair verdikleri cevaplarda dini öğretilerin çocuklarına karşı daha hoşgörülü olmayı sağladığını, aile içi çatışmaları krize dönüştürmeden çözdükleri görülmüştür.

Günlük yaşamlarında katılımcıların dini bilgi veren kitaplar okuyarak Allah'ın emir ve yasaklarını öğrenmeyi, öğrendiklerini hayata geçirmeyi, manevi olarak rahatlamak ve huzur bulmak istedikleri tespit edilmiştir.

Her çocuk ailesi tarafından benimsenmiş değer ve inançlarla büyütülmektedir. Bu sebeple çocuğa verilecek din eğitimi ailenin inanışlarıyla ve dine yönelimiyle doğrudan ilgilidir. Aile içinde verilecek din eğitimi onun ileriki hayatına da nüfuz etmektedir. Özellikle günümüz koşullarında değişen aile içi rollerle aile kurumunun daha önemli hale geldiği düşünülürse ebeveynlerin çocuklara din eğitimi vermeleri gerekliliği anlaşılmaktadır. Araştırmamıza bakıldığında da aile içinde din eğitimi verildiği görülmektedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu din eğitiminin ailenin kurumu için önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğunun çocuklarına din

eğitimi vermesi, evlerinde dini bilgiler veren kitapların okunması, aynı zamanda eşlerin birbirleriyle ve çocuklarıyla aralarındaki sorunlarda dinin referans alınarak çözüm aranması ulaşılan sonuçlar arasındadır. Aile kurumuna katkısı açısından din eğitiminin rolünün araştırıldığı bu çalışmada ulaşılan bulgular bu görüşü destekler niteliktedir.

Yapılan araştırma sonucunda eşler arasında yaşanan sorunların daha çok evliliğin ilk yıllarında ya da eşlerin gençlik yıllarında olduğu sonucu çıkartılmıştır. Çocuk sahibi oldukları süreçte devam etmektedir. Kıskançlık, eşinin ve kendi ailelerinden kaynaklı sorunlar ana etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Değerlendirmelerden evliliğin ilk yıllarında eşlerin birbirini tanıma aşamasında olması ve evlilik birliği içinde beraber yaşamaya adapte olma sürecinden kaynaklandığı sonucuna ulaşılabilir.

Öte yandan eşler dini öğretileri referans alarak zaman içinde karşılaştığı problemlere karşı tutumunu değiştirmektedir. Olgunluğu, hoşgörüsü ve sabrı arttığı görülmektedir. Bunun yanı sıra eşlerin birbirini zaman içinde daha iyi tanınması, karşılıklı olarak birbirlerini olduğu gibi kabul etmeye çalışması, beraberliğin getirdiği bağlılık ve ortak sorumluluklar bu değişimin nedeni olarak değerlendirilebilmektedir. Katılımcıların çoğunluğunun ifadesine göre evliliğin ilerleyen dönemlerinde problemler azalmaktadır.

Katılımcılar çocukları ile aralarında sorun yaşanan dönemlerin çocukluk ve ergenlik çağı olduğunu ifade etmişlerdir. Sonuç olarak değerlendirildiğinde çocukluk çağında çocuğun hayata adapte olmaya çalışması, bireyselleşme çabaları gibi sebeplerin bu duruma neden olabileceği söylenebilir. Ergenlik döneminde genel olarak aile bireyleri ve çocuk arasında görüş farklılıklarının daha yoğun hissedilmesi, çocuğun ergenlik dönemine girmesi ile beraber hormonal değişikliklerin ortaya çıkarabileceği kişilik değişimleri, çocukların genelde bu dönemde daha özgürlükçü ve asi davranışları ebeveynlerle sorun yaşamasına neden olabilmektedir. Öte yandan ailenin bu değişimler içinde olan çocuğa karşı gerekli anlayışı göstermemesi yine bu dönemde sorun yaşanmasının sebeplerinden olabilmektedir

Katılımcılardan bazıları çocuklarının evlendikten sonraki süreçte aralarında problemler yaşandığını dile getirmişlerdir. Evlilik nedeniyle

ebeveynler ile çocuk arasındaki ortak paylaşımların azalmasının bu duruma sebep olduğu düşünülebilir. Yine çocuğun evlilik yapacağı kişinin aile tarafından onaylanmaması bu süreçte aile ile çocuk arasında problemlere neden olabilmektedir.

Din ve aile insanlık tarihi kadar eski iki kavramdır. Bu iki kavram birbiriyle sıkı bir ilişki içerisindedir. Din kavramı ailenin kurulması, devam etmesi ve sonlanması konularında önemli hükümler ve ilkeler getirmiştir. Tüm dinlerde aile ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Dini değerlerin korunması ve uygulanmasında aile ne kadar önemli ise aile bütünlüğünün korunmasında da din o kadar önemli bir faktördür.

Evlilik birliğinin kurulmasıyla beraber eşler birbirleri üzerinde bir takım sorumluluk ve haklara sahip olmaktadır. Din toplumun yapı taşı olan aile kurumuna büyük önem vermektedir. Eşlerin birbirleriyle, çocuklarıyla ve aile büyükleriyle aralarındaki ilişkilerde karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün önemini vurgulamaktadır.

Her çocuk ailesi tarafından benimsenmiş değerler ve inançlarla büyütülmektedir. Bu sebeple çocuğa verilecek dini eğitim ailenin inanışlarıyla ve dine yönelimiyle doğrudan ilgilidir. Erken çocukluk döneminde çocuklar sistemli bir biçimde dini eğitim almasalar da bir yönelim içine girmektedirler. Bu sebeple aile içinde çocuğa verilecek din eğitimi onun ileriki hayatına da nüfuz etmektedir. Özellikle günümüz koşullarında değişen aile içi rollerle ailenin kurumunun daha önemli hale geldiği düşünülürse ebeveynlerin çocuklarına dini eğitim verme gerekliliği anlaşılmaktadır.

Aile kurumuna katkıları açısından din eğitiminin rolünün araştırıldığı bu çalışmada ulaşılan bulgularda bu görüşü destekler niteliktedir. Öyle ki araştırmaya katılan katılımcıların büyük çoğunluğu din eğitiminin aile kurumuna katkıları açısından önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğunun çocuklarına din eğitimi vermesi, evlerinde dini kitapların okunması aynı zamanda eşlerin birbirleri ile ve çocuklarıyla aralarındaki sorunlarda dinin referans alınarak çözüm aranması ulaşılan sonuçlar arasındadır.

ÖNERİLER

Araştırma sonucunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir;

- Aile kurumuna katkı sağlamak amacıyla aile içi din eğitimine önem verilmelidir.
- Çocuklarına din eğitimi verecek olan ebeveynlere yol gösterici programlar geliştirilmelidir.
- Aile içi din eğitimi verilebilmesi için öncelikle ebeveynlerin dini eğitimlerine önem verilmelidir.
- Aile kurumu ve din eğitimi arasındaki ilişkiye yönelik çalışmaların yoğunlaştırılması faydalı olacaktır.
- Aile kurumu ve din eğitimi arasındaki ilişkinin farklı değişkenlerle değerlendirilmesi literatüre katkı sağlayacaktır.
- Aile ortamında anne babaların dikkat etmeleri gereken hususlardan biri, çocukları ile olan iletişimleridir. Anne baba, hoşgörülü, saygının egemen olduğu, sevgi dolu bir aile ortamı oluşturmaya çalışmalıdır.
- Eşlerin problem çözme becerilerinin geliştirilmesi yönünde aile eğitimlerinin gerçekleştirilmesi faydalı olacaktır.
- Sivil toplum kuruluşları ve belediyelerde aile merkezleri ile iş birliği içerisinde aile içi iletişim eğitimlerinin gerçekleştirilmesi aile ve aile bireylerinin refah, mutluluk ve bütünlüğünü güçlendirecektir.
- Ebeveynlere yönelik din ve değer eğitimi amaçlayan aile eğitimlerinin, aile kurumunun güçlenmesine ve huzura kavuşmasına katkısı olacağı düşünülmektedir.
- Sevgi, saygı, hoşgörü, aile birliğine önem verme, sorumluluk gibi değerlerin bireylere kazandırılması aile içi ilişkilerde faydalı olacaktır.
- Din eğitimi açısından bakıldığında, ailedeki din eğitiminin üzerinde önemle durulması gerekir. Bu açıdan, ailede din eğitiminin, değerler eğitiminden hareketle verilmesinin daha faydalı olabileceği önerilebilir.
- Din eğitiminin gerçekleşmesinde anne babalara sorumluluklar düşmektedir. Ailede model ve rehber konumunda bulunan anne babanın, aile içinde temel değerleri yaşaması ve göstermesi, ailenin temel görevleri yerine getirmesinde ve ailenin çocuklar için huzurlu ve sağlıklı bir eğitim ortamı olmasında son derece etkilidir.

KAYNAKÇA

- Adler, Alfred. *İnsanı Tanıma Sanatı*, çev: Şelale Başar, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1997.
- Adak, Nurşen. “Evlilik mi? Birlikte Yaşam mı?” Değişen Toplumda Değişen Aile, Ed. Nurşen Adak, Ankara: Siyasal Kitapevi, 2012.
- Afzalur R., Hz. Muhammed (s.a.v) *Siret Ansiklopedisi*, nşr. Mustafa Aykaç, vd., İnkılab Yayınları, (y.y) (t.y).
- Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-Barî Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, thk, Abdurahman b. Nasır el-Berak, DaruTiba, Riyad 2005, “Nikâh”, 2, H.no: 6065, c. XI.
- Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Şuâyb Arnavut, Müessesetü'r Risale, Beyrut 2001, “İşretü'n-Nisâ”, 5, H.no: 8868, c. VIII.
- Alpaydın, Yusuf. Yusuf Hatice Ayar ve Arife Gümüş, *Çocukların Dini Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü: Beklentiler ve Zorlanma Alanları*, İstanbul: İlke Yayınları, 2015.
- Altaş, Nurullah. “Öğrenci Velilerinin İlköğretim Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutum Düzeylerinin Dini Tutum Düzeyleri ile İlişkisi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2004): 85-105.
- Armaner, Neda. *Din Psikolojisine Giriş*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980.
- Ay, Mehmet Emin. “Aile Ortamında Yerine Getirilen İbadetlerin Çocuklar Üzerindeki Etkisi”, *Din Eğitimi Araştırmalar Dergisi*, sy.1(1994):163.
- Ay, Mehmet Emin. “*Din Eğitiminde Mükafat ve Ceza*”, İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2005.
- Aydın, Ali Rıza. “Dini İnkârın Psiko-Sosyal Nedenleri”, Doktora Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi, 1995.
- Aydın, Ali Rıza. “Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.8(1996).
- Aydın, Nevzat. “Hz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri”, *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy.1(2015):108.
- Aydın, Mehmet Zeki. “Ailede Ahlak Eğitimi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.2(2003).
- Aydın, Mehmet Zeki. *Ailede Din Eğitimi, Din Eğitimi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Bayyığıt, Mehmet. “Üniversite Gençliğinin Dini İnanç, Tutum ve Davranışlar Üzerine Bir Araştırma”, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1989.
- Beydağ, Kerime Derya. “Doğum Sonu Dönemde Anneliğe Uyum ve Hemşirenin Rolü. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*”, 6 (6): 479-484, 2007.
- Bilgili, Fatih Menderes. “Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler”, İstanbul: Beyan Yayınları, 2009.
- Bilgin, Beyza. “*İslam ve Çocuk*”, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- Bottomore, Thomas Burton. *Toplum Bilim*, çev: Ünsal Oskay, İstanbul: Beta

- Yayınları, 1984.
- Buhâri, “Menâkibü’l-Ensâr”, 20, H. no: 3815,3816, 3817, c. III, s. 47.
- Bütün, Mesut. *Araştırma Yaklaşımının Seçimi*. (Çeviri Ed; Selçuk Beşir Demir, John W. Creswell,) Araştırma Deseni. Ankara: Eğiten Kitap Yay.3. Baskı, 2017.
- Can, Gürhan. “Kişilik Gelişimi Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi”, Ankara: Pegem Yayıncılık, 2004.
- Canan, İbrahim. “Kur’an’da Çocuk Eğitimi”, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1996.
- Canan, İbrahim. “Kütüb-i Sitte Hadis Ansiklopedisi”, Akçağ Yayınları, (y.y.) (t.y), c. I-VI.
- Cansel, Erol. “Sosyal Devlet ve Aile”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, sy. 3-4(1969).
- Cebeci, Suat. “Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi”, Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- Creswell, John W. *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, Çev: Selçuk Beşir Demir. Ankara: Eğiten Kitapevi, 2017.
- Cin, Halil. “İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme”, Ankara: AÜHF yayınları, 1974. Çağrııcı, M., “Ahlak”, *İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul: MÜİFV. Yayınları, 1997, 63-73.
- Cüceloğlu, Doğan. “İçimizdeki Çocuk”, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1993.
- Çağan, Kenan. “Aile Sosyolojisi-Ailenin İşlevleri”, Ed. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım, İstanbul: Açılım Kitap, 2011.
- Çamdibi, Mahmut. *İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu (II), Ailede Çocuğun Ahlakı Terbiyesi*, 2005.
- Dam, Hasan. “Öğrencinin Okul Başarısında Aile Faktörü”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.14(2008)
- Demir, Ümit. “Sosyal Medya Kullanımı ve Aile İletişimi: Çanakkale’de Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”. *Selçuk İletişim Dergisi*, sy.2(2016): 27-50.
- Demir, Yasin ve Durmuş, Emine. “Uzun evlilikler: Bir Yastıkta Kırk Yıl”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sy. 8(2015): 636-645.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye’de Dini Hayat Araştırması, Ankara, 2014.
- Dodurgalı, Abdurrahman. “Kuran’ı Kerime Göre Çocuk Eğitimi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi,1984.
- Dodurgalı, Abdurrahman. “Ailede Çocuğun Din Eğitimi”, İstanbul: İFAV Yayınları, 1996.
- Dönmezer İbrahim, “Ailede İletişim ve Etkileşim”. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1999,
- Ebu Davud, Selam. Et’ime, Edeb, Eşribe, Cihad, 85. Hudud, 16,
- Ebu Davud, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, es-Sünen, Beytü’l-Efkari’d-Düveliyye, Ürdün (t.y).

- Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, çev: Selahattin Ayaz, İstanbul: Pınar Yayınları, 2011.
- Ebu'l-Bekâ, E. M. H., *el-Külliyât*, nşr. Adnan Derviş- Muhammed el-Mısrî, Müessesetü'r- Risale, Beyrut 1998.
- Ebu'l-Bekâ, Eyüb b. Musa el-Hüseyini, *el-Külliyât*, thk. Adnan Derviş- Muhammed el-Mısrî, Müessesetü'r- Risale, Beyrut 1998, 960.
- Ece, H. K. "*İslam'ın Temel Kavramları*", İstanbul: Beyan Yayınları, 2013.
- Elbruz, Leyla. "*Ailenin Hukuk Açısından İncelenmesi İçin Teorik Çerçeve*", Ankara: Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, 1981.
- Elmalılı, M. H.Y., *Hak Dini Kur'an Dili*, Zehraveyn Yayınları, (y.y.) (t.y.), c. I-IX
- El-mevdudi, Ebu Ala, *Tefhimu'l Kur'an*, İnsan Yayınları., İstanbul 1986, c. I-VII.
- El-Müslim, E. M. H., *el-Câmiu's-Sahîh*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1991, c. I-V.
- En-Nesâi, A. Ş. A., *es-Sünen*, Beytü'l-Efkari'd-Düveliyye, Ürdün (t.y).
- Enver Uysal, "*İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi Aile Ahlakı*", Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- Erkan, Nefise Semra. "*Aile ve Aile Eğitimi ile ilgili Temel Kavramlar, Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları*", Ankara: Anı Yayıncılık, 2010.
- Er-Râzi, F., *Tefsir-i Kebir (Mefatihü'l-Gayb)*, çev: Suat Yıldırım vd., İstanbul: Huzur Yayınları, 2013, c. I- XXIII.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, "*Marifetname*", İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.
- Eşsizoglu, Altan. "Aile ile İlgili Temel Kavramlar Aile Yapısı ve İlişkileri içinde". Ed. Çınar Yenilmez, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web Ofset, 2012.
- Ethem, İbrahim. "Özgüven Evlilik ve Aile Terapisi", Ankara: PDREM (Psikolojik Danışma Rehberlik Eğitim Merkezi Yayını), 2000.
- Eyce, Berrin. "Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler M.Y.O. Dergisi*, sy.4(2000).
- Ferdaşoglu, Ali. "*Evliliğe doğru*", İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 2009.
- Freud, Sigmund. *Uygarlık, Toplum ve Din*, çev: Aycan Özüpek, İstanbul: Yason Yayıncılık, 2016.
- Gordon, Thomas. *Etkili Anne-Baba Eğitiminde Uygulamalar*, çev: Dilek Tekin ve Nazlı Özkan, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2017.
- Gençtan, Engin. "*Psikanaliz ve Sonrası*", İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.
- Güçhan Özgül, S. "*Okul Öncesi Eğitim Ortamlarının Kalite Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi*" (Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi, 2011.
- Günay, Ünver. "*Türkiye'de Dini Sosyalleşme, (tebliğ), Türkiye I. Din Eğitimi Semieri*", İFAV Yayınları, 1981.

- Güngör, Erol. “İslam'ın Bugünkü Meseleleri”, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1983.
- Güneş, Ahmet. “Kuran ve Sünnette Aile Birliğinin Korunması”, *AÜİTD*, sy.21(2004).
- Hökelekli, Hayati. “*Din Psikolojisi*”, Ankara: T.D.V. Yayınları, 1993.
- Hökelekli, Hayati. “Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din”, İstanbul: Dem Yayınları, 2009.
- Hökelekli, Hayati. “Aile Psikolojisi ve Aile İçi İletişim”, *Diyanet Aylık İlmi Dergi*, sy.2 (2004).
- İbn Kayyım, Ş. M. C., *Ravdatu'l-Muhibbin ve Nüzhetü'l-Müştafin*, çev: Savaş Kocabaş, İstanbul: Şule Yayınları, 2009.
- İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev: Bekir Karlığa- Bedreddin Çetiner, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2015, c. XII, 6342.
- İbn Mâce, “Nikâh”, 3, H.no: 1850, 1851, c. I, s. 593- 594; Tirmizî, “Nikâh”, 11, H.no: 1163, c. II, 455.
- İbn Manzûr, c. XV, s. 1245-1246; Mustafa Çağrıncı, “Ahlak”, *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, MÜİFV., c. I, 63,68
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Nobel Yayınları, 27.Basım.
- Kaya, Mevlüt. “*Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*”, Samsun: Etüt Yayınları, 1998.
- Kılavuz M. Akif “Anne Baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dini Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* sy. 2 (2005): 41-58
- Kılıç, R. “*İslam Ahlakının Tanımı ve Kapsamı*”, DİB Yayınları (m.y.) (t.y.).
- Kır, İbrahim. “Eğitimin Toplumsal Temelleri” Eğitim Bilimine Giriş, Edt. Fatih Töremen, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2010.
- Kır, İbrahim. “Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, sy.10(2011):381-404.
- Kızılkaya, Mehmet. “*A'dan Z'ye İslam'da Evlilik ve Aile Okulu*”, İstanbul: Hayat Yayınları, 2014.
- Konuk, Yurdagül. “Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi”, Ankara: TDV Yayınevi, 1994.
- Kirman, M. Ali. “Din ve Sekülerleşme”, Adana: Karahan Kitabevi, 2005.
- Koşum, A. “İslam Aile Hukuku Normlarının Türk (Aile) Kültürüne Yansıması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29 (2012): 83-104.
- Koşum, Adnan. “İslam Aile Hukuku Normlarının Türk (Aile) Kültürüne Yansıması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, (2012): 85.
- Köktaş, M. Emin. “*Türkiye'de Dini Hayat*”, İstanbul: İşaret Yayınları, 1993.
- Köse, Saffet. “Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu”, Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2015.

- Köylü, Mustafa. “Çocukluk Dönemi Dini inanç Gelişimi ve Din Eğitimi”, *AÜİFD* sy.:11(2004).
- Kılıç, Recep. İslam Ahlakının Tanımı ve Kapsamı, DİB Yayınları. (m.y.) (t.y.).
Kur-an’ı Kerim.
- Kurt, Abdurrahman. “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.:2(2009)
- Kuş, Elif. “*Nicel- Nitel Araştırma Teknikleri*”. Ankara: Anı Yayıncılık, 2003.
- Kuş, Elif. “*Nicel mi Nicel-nitel araştırma teknikleri: Sosyal bilimlerde araştırma teknikleri nitel mi?*” Ankara: Anı Yayıncılık, 2012.
- Malik İbn Enes, *el-Muvatta*, thk, Muhammed Fuat Abdalbaki, Daru İhyai’t-Turasi’l-Arabî, Beyrut 1985, “Husnü’l-Hulk”, 47, H.no: 8, c. II.
- Mehmetoğlu, Yurdağül. “*Okulöncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi*”, Ankara, 2005.
- Muhyiddin İbnü’l-Arabi, *Futuhât-ı Mekkiyye*, çev: Ekrem Demirli, İstanbul: Litera Yayınları, 2012, c. XVII, 14-15.
- Musa Kazım Yılmaz, “Sevgi ve Hoşgörü Uygarlığı”, *Köprü Dergisi*, 101 (2008), 53.
- Musa Kazım Yılmaz, “*İslami Aile*” *İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu*, İFAV ilmi Neş. (t.y.), 1994.
- Morgan, Clifford T. *Psikolojiye Giriş*, çev: Rükzan Eski ve Sirel Karakaş, Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları, 2015.
- Nihat Temel, “Kur’an Aydınlığında Müslümanın Yol Haritası”, İstanbul: Ensar Yayınları, 2008, 391.
- Özatça, Arzu. “Sosyal ve Duygusal Yalnızlığın Ergenlerde Yordayıcısı Olarak Aile İşlevleri”. Yüksek Lisans Tezi, Adana, Çukurova Üniversitesi, 2009.
- Özbay, Ferhunde. “Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmelerinin Aile İşlevlerine Yansıması”, *Türkiye’de Ailenin Değişimi-Toplumbilimsel İncelemeler*, Ed. Türköz Erder, Ankara: Türk Sosyal Bilimciler Derneği, 1984.
- Özbaydar, Belma. “*Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*”, İstanbul: Baha Matbaası, 1970.
- Özdemir Şuayip ve Çelik Rahime. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Tutum Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.8(2017):7-20.
- Özgüven, İbrahim Ethem. “*Evlilik ve Aile Terapisi*”, Ankara: PDREM (Psikolojik Danışma Rehberlik Eğitim Merkezi Yayını, 2000.
- Sağlam, İsmail, “*Çocuk ve İbadet: 7-14 Yaş Dönemi İbadet Eğitimi Üzerine Bir Araştırma*”, İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2003.
- Sancaklı, “Hz. Peygamberin Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında *îsâr (Diğergâmlık) Kavramına Verdiği Değer*”, 32.

- Şavran, Temmuz Gönç. *Nitel ve Nicel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri, Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açık öğretim Fakültesi Yayınları, 2012.
- Seçkin, Nezahat ve Koç, Gürçü. Okulöncesi Eğitimde Okul Aile İş birliği, *Yasadıkça Eğitim Dergisi*, sy.51(1997): 5-10.
- Selçuk, Mualla. “Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler”, Ankara: T.D.V. Yayınları, 1990.
- Soner, Oya. “Aile Uyumu Öğrenci Özgüveni ve Akademik Başarı Arasındaki İlişki”, Basılmamış doktora tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 1995.
- Sümeyye, Kahraman Sürücü. *Kur'an ve Hadislerde Aile Kavramı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, Çukurova Üniversitesi, 2006.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması, Ed. Mustafa Turgut, Manas Medya Planlama Reklam Hizmetleri, Ankara, 2010.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Aile Yapısı Araştırması, Nakış Ofset, Ankara, 2010.
- T.C Millî Eğitim Bakanlığı, Aile ve Tüketici Hizmetleri, Ankara, 2011.
- Taplamacıoğlu, Mehmet. (1962). “Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara.
- Tavil, Yusuf Ziya. “Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının Annelerin Davranışsal İşlem Süreçlerini Kazanmalarına Etkisi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, 2005.
- Tarhan, Nevzat. “Sevgi Odaklı Yaşam Ne Kazandırıyor”, *Köprü Dergisi*, (2008):77.
- Tarhan, Nevzat. “*Aile Okulu*”, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.
- Tekin, Mustafa. “Dinlerin Perspektifinden Aile Kurumu, Aile Sosyolojisi içinde”, Ed. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım, İstanbul: Açılım Kitap, 2011.
- Turan, Mustafa. “*Mutlu Aile Başarılı Çocuk*”, İstanbul: Kutupyıldızı Yayınları, 2014.
- Turhanoglu, Ayşin Koçak. Bilim, Yöntem ve Toplumsal Araştırma (Ed; Temmuz Gönenc Şavran,) *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 2012.
- Uludağ, S., “Sohbet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. XXXVII, ss. 350-351.
- Ural, Ozana. “Dünden Bugüne Aile Eğitimi, Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları”, Ankara: Anı Yayıncılık, 2015.
- Uydu, Mualla. *Türk İslam Bütünleşmesi*, İstanbul: Hamle Basın Yayıncılık, 1995.
- Vergote, Antoine. *Çocukta Din*, çev: Erdoğan Fırat. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1978.
- Voltan Acar, Nilüfer, İbrahim Yıldırım ve Tuncay Ergene “Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Acısından İncelenmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy.12(1996).

- Yavuz, Kerim. “Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi”, Ankara: D.i.B. Yayınları, 1983.
- Yavuz, Kerim. “Çocuk ve Din”, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1994.
- Yavuzer, Haluk. “Çocuk Eğitimi El Kitabı”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995.
- Yavuzer, Haluk. “Ana-Baba-Çocuk”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016.
- Yeni Rehber Ansiklopedisi “Ahlak”, İstanbul: Türkiye Gazetesi yayınları,1993.
- Yıldırım, Ergün. “Aile ve Evlilik Türleri “, Aile Sosyolojisi içinde, Ed. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım, 71. İstanbul: Açılım Kitabevi, 2011.
- Yörükoğlu, Atalay. “Çocuk Ruh Sağlığı”, İstanbul: Özgür Yayınları, 2003.
- Yörükoğlu, Atalay. “Değişen Toplumda Aile ve Çocuk”, Ankara: Aydın Kitabevi, 1983.
- Yudulmaz, Sezer. “Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Ölçütler Açısından Kent Ailesi (Sivas İli Örneği)” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi, 1992.
- Zengin, Mahmut. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 271-301.

EKLER

EK1. GÖRÜŞME FORMU

AİLE KURUMUNA KATKISI AÇISINDAN DİN EĞİTİMİNİN ROLÜ KAPSAMINDA AİLELERE YÖNELİK YARI YAPILANDIRILMIŞ DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU

Bu araştırmanın amacı, din eğitiminin, aile kurumuna katkısını incelemektir.

Siz değerli katılımcılarımızın, aşağıda verilen sorularla ilgili düşünceleriniz, bilimsel bir çalışmada veri olarak kullanılacağı için bizim açımızdan önemlidir.

Görüşmeye geçmeden önce, sizlere görüşmede isminiz ve kimliğinizin geçmeyeceğini, görüşmenin gizli olduğunu, isim yerine kodların ve şifrelerin geçeceğini belirtmek isterim.

İzniniz olursa kayıt cihazı ile daha ayrıntılı not tutabileceğim için, zamanı verimli kullanmak adına, görüşmeyi kayıt altına almak istiyorum. Görüşme süremiz otuz dakika olacaktır. Çalışmama zaman ayırdığınız ve düşüncelerinizi paylaştığınız için katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

SEMA TUNCAY
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Din Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi

**AİLE KURUMUNA KATKISI AÇISINDAN DİN EĞİTİMİNİN ROLÜ
KAPSAMINDA AİLELERE YÖNELİK YARI YAPILANDIRILMIŞ
DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU**

Yaş;

Görevi;

Eğitim Düzeyi;

Gelir Durumu;

1-Evli misiniz? Kaç yıllık evlisiniz?

2-Çocuklarınız var mı? Varsa kaç tane? Kız erkek? Yaşları vb.

3-Aile içindeki bireylerin birbirlerine karşı davranışları nasıldır?

4-Aile bireyleri arasındaki ilişkinizde en hâkim duygular nelerdir? (Sevgi, saygı, hoşgörü vs. gibi)

5-Ailenizin dini yaşantısı nasıldır?

6- Evinizde dini bilgi veren kitaplar okunuyor mu? Aile içinde din eğitimi veriliyor mu?

7- Eşinizle aranızda sorunlar yaşanıyor mu? Hangi yıllarda /yaşlarda ne tür sorunlar? Sorunlarınızı nasıl çözüyorsunuz?

8-Çocuklarınızla aranızda sorunlar yaşanıyor mu? Hangi yaşlarda ve ne tür sorunlar? Çocuklarınızın kendi aralarında sorunlar yaşanıyor mu? Hangi yaşlarda ve ne tür sorunlar?

9-Bu sorunların çözümünde dinin öğretilerini ne düzeyde referans alıyorsunuz?

10- Ailede verilen din eğitiminin aile kurumuna katkı sağladığını düşünüyor musunuz? Nasıl? (Dindar hayat yaşama, israftan kaçınma, tasarruf, gelirlerine göre davranma, aile büyüklerine sevgi, saygı, geniş aile geleneğini koruma, aile büyüklerinin tecrübelerinden yararlanma.)

EK.2 ÇALIŞMANIN KÜNYESİ

Bu başlık altında, çalışmamızda mülakatlara katılıp değerli düşünceleri ile katkı sağlayan katılımcılarımıza ait demografik bilgiler verilecektir.

Katılımcıların; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim, mesleği ve gelir durumlarına ait bilgiler sıra ile verilecektir.

KATILIMCILARLA İLGİLİ DEMOGRAFİK BİLGİLER

K1;

Yaşı ; 30

Cinsiyet ; Erkek

Medeni Durumu ; Evli

Eğitim Durumu ; Lisans

Meslek ; Öğretmen

Gelir Durumu ; Orta

K2;

Yaşı ;30

Cinsiyet ; Erkek

Medeni Durumu ; Evli

Eğitim Durumu ; İlkokul

Meslek ; İşçi

Gelir Durumu; Düşük

K3;

Yaşı ;35
Cinsiyet ; Erkek
Medeni Durumu ; Evli
Eğitim Durumu ; Lise
Meslek ; Güvenlik Görevlisi
Gelir Durumu ; Orta

K4;

Yaşı ;60
Cinsiyet ; Erkek
Medeni Durumu ; Evli
Eğitim Durumu ; Lisans
Meslek ; Ziraat Mühendisi
Gelir Durumu ; İyi

K5;

Yaşı ;55
Cinsiyet ; Erkek
Medeni Durumu ; Evli
Eğitim Durumu; Ortaokul
Meslek ; Emekli

Gelir Durumu ; Düşük

K6;

Yaşı ;38

Cinsiyet ; Erkek

Medeni Durumu ; Evli

Eğitim Durumu ; Lisans

Meslek ; Öğretmen

Gelir Durumu ; Orta

K7;

Yaşı ;54

Cinsiyet ; Erkek

Medeni Durumu ; Evli

Eğitim Durumu ; Lisans

Meslek ; Polis

Gelir Durumu ; Orta

K8;

Yaşı ;36

Cinsiyet ; Erkek

Medeni Durumu ; Evli

Eğitim Durumu ; Lisans

Meslek ; Öğretmen

Gelir Durumu ; İyi

K9;

Yaşı ;41

Cinsiyet ; Erkek

Medeni Durumu ; Evli

Eğitim Durumu ; Lisans

Meslek ; Memur

Gelir Durumu ; Orta

K10;

Yaşı ;52

Cinsiyet ; Erkek

Medeni Durumu ; Evli

Eğitim Durumu ; Yüksek Lisans

Meslek ; Yönetici

Gelir Durumu ; Orta

K11;

Yaşı ;46

Cinsiyet ; Bayan

Medeni Durumu ; Evli

Eğitim Durumu ; Ortaokul

Meslek ; Ev Hanımı

Gelir Durumu ; Orta

K12;

Yaşı ;28

Cinsiyet ; Bayan

Medeni Durumu ; Evli

Eğitim Durumu ; Lisans

Meslek ; Öğretmen

Gelir Durumu ; Orta

K13;

Yaşı ;38

Cinsiyet ; Bayan

Medeni Durumu ; Evli

Eğitim Durumu ; Lise

Meslek ; İşçi

Gelir Durumu ; Düşük

K14;

Yaşı ;62
Cinsiyet ; Bayan
Medeni Durumu ; Evli
Eğitim Durumu ; Okur-yazar
Meslek ; Ev Hanımı
Gelir Durumu ; İyi

K15;

Yaşı ;40
Cinsiyet ; Bayan
Medeni Durumu ; Evli
Eğitim Durumu ; Yüksek Lisans
Meslek ; Mühendis
Gelir Durumu ; İyi

K16;

Yaşı ;58
Cinsiyet ; Bayan
Medeni Durumu ; Evli
Eğitim Durumu ; Lise
Meslek ; Esnaf

Gelir Durumu ; İyi

K17;

Yaşı ;30

Cinsiyet ; Bayan

Medeni Durumu ; Evli

Eğitim Durumu ; Lisans

Meslek ; Öğretmen

Gelir Durumu ; İyi

K18;

Yaşı ;45

Cinsiyet ; Bayan

Medeni Durumu ; Evli

Eğitim Durumu ; Ortaokul

Meslek ; Memur

Gelir Durumu ; Orta

K19;

Yaşı ;55

Cinsiyet ; Bayan

Medeni Durumu ; Evli

Eğitim Durumu ; Ön Lisans

Meslek ; Hemşire

Gelir Durumu ; İyi

K20;

Yaşı ;25

Cinsiyet ; Bayan

Medeni Durumu ; Evli

Eğitim Durumu ; Lisans

Meslek ; Memur

Gelir Durumu ; Orta

